

Institute of Forecasting and
Macroeconomic Research

Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti

2023

1-CHORAK

Faoliyatning asosiy ko'rsatkichlari

INSTITUT JAMOASI

Mundarija

2017-2022 yillarda O'zbekistonda
iqtisodiyotning turli sohalarida amalga
oshirilgan islohotlar va ularning natijasi

4-29

Makroiqtisodiyot va tashqi
iqtisodiy faoliyat

30-40

Energetika sohasini isloh qilish bo'yicha
dunyo mamlakatlari tajribasi

41-50

Iqtisodiyotning real sektori
va xizmatlar

51-74

2017-2022 yillarda O'zbekistonda pul-kredit sohasida amalga oshirilgan islohotlar va ularning natijasi

o'qish vaqti
53 soniya

So'nggi yillarda mamlakatimizda pul-kredit siyosati bosqichma-bosqich erkinlashtirilmoqda.

Pul-kredit sohasida amalga oshirilgan islohotlar jarayonida asosiy e'tibor quyidagi jihatlariga qaratildi:

- valyuta siyosatini erkinlashtirish;
- bank xizmatlari ommabopligini oshirish;
- Inflyatsion targetlash tartibiga bosqichma-bosqich o'tish;
- bank sektorini erkinlashtirish.

Ushbu islohotlar natijasida erishilgan natijalar:

2017-yilda O'zbekiston Markaziy banki almashinuv kurslarini unifikatsiya qildi va valyuta bozorini erkinlashtirdi. Bu o'zbek so'mining yagona kursi shakllanishiga olib kelib, korxonalarining xalqaro miqyosdagi faoliyatini osonlashtirdi.

2018-yilda Markaziy bank boshqaruvi Moliyaviy ommaboplik alyansiga (Alliance for Financial Inclusion) a'zo bo'lish to'g'risidagi qarorni qabul qildi va qator islohotlarni amalga oshirdi.

Natijada, bank xizmatlarini masofadan ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilar soni 15 marotaba, kredit qo'yilmalari 7,4 marotaba, bank aktivlari 6,6 marotaba, jalb qilingan depozitlar hajmi 5,8 marotaba oshdi.

2019-yilda hukumat inflyatsiyani targetlash bo'yicha 5 yillik strategiyani e'lon qildi. Unda inflyatsiya darajasini 4-5 foiz atrofida ushlab turish vazifasi belgilandi.

Bank sektori erkinlashtirildi, sog'lom raqobat muhiti shakllantirildi va 2025-yilgacha oltita davlat bankini xususiylashtirish vazifasi qo'yildi. "Ipoteka-bank"dagi davlat ulushining 75 foizi Vengriyaning OTP bankiga sotildi.

Bank tizimida raqamlashtirish keng miqyosda amalga oshirildi. Banklarning mobil ilovalari soni 21 tadan oshdi. "TBC Bank" va "Anorbank" raqamli banklari o'z faoliyatini boshladi.

2017-2022 yillarda O'zbekistonda pul-kredit sohasida amalga oshirilgan islohotlar

Qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar

Pul tizimi va pul muomalasiga oid umumiy masalalar bo'yicha **37** ta hujjat

Naqd pul emissiyasi, pul muomalasini tashkil qilish va tartibga solish, shuningdek, inflyatsiya bo'yicha **36** ta hujjat

Asosiy islohotlar

- Valyuta siyosatini erkinlashtirish
- Bank xizmatlari ommabopligini oshirish
- Inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish
- Bank sektorini erkinlashtirish

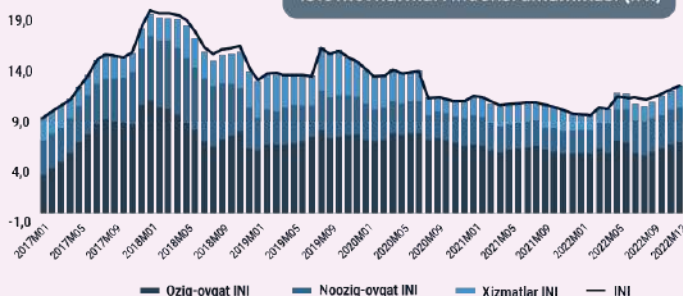
Bank xizmatlari ommabopligi

	2017		2022
Plastik kartalar (mingta)	19 255	1,7 barobar ↑	34 195
Terminallar (mingta)	235,7	1,8 barobar ↑	434
Bankomatlar (mingta)	5,6	3,6 barobar ↑	20,3
T o'lov terminallari tushumlari (mily. so'm)	52 972	3,3 barobar ↑	177 671

Bank tizimi faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari (mlrd.so'm)

	2017	2022
Ipoteka kreditlari	35 946	46 460
Mikroqarzlari	9 429	14 651
Iste'mol kreditlari	12 795	23 177
Tadbirkorlik uchun kreditlar	11 326	14 567

Iste'mol narxlari indeksi dinamikasi (INI)

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida

So'nggi besh yilda uy-joy qurilishi qariyb 2 barobar ortib, aholi jon boshiga uy-joy bilan ta'minlanish darajasi 15,7 kvadrat metrdan 18,2 kvadrat metrgacha yoki 16 foizga oshdi. 2022-yilda 24,3 mingta, shu jumladan "Yangi O'zbekiston" massivlarida 3,5 mingta xonadon foydalanishga topshirildi.

2022-yilda yakka tartibdagi uy-joylarni qurish yoki sotib olish uchun tijorat banklari tomonidan 37,6 mingta oilaga 8,2 trillion so'm miqdorida ipoteka kreditlari ajratildi (2021-yildagiga nisbatan 2 marotaba ko'p), daromadi yuqori bo'lmagan 16,7 mingta oilaga 767,4 milliard so'm miqdorida subsidiya berildi.

Aholini uy-joy bilan ta'minlash va ipoteka bozorini rivojlantirish maqsadida 2022-yilda amalga oshirilgan ishlar:

- yo'l va muhandislik infratuzilmalari qurilishiga respublika byudjetidan 730 milliard so'm, shu jumladan "Yangi O'zbekiston" massivlari uchun 470 milliard so'm ajratildi;

- 282 ta tadbirkorlik subyektiga bank kreditlarini qisman qoplash uchun Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasidan 49,5 milliard so'mlik kompensatsiya to'landi;

- 380 ta pudrat tashkilotiga 724 ta ko'pqavatli uy-joy qurilishi uchun tijorat banklari tomonidan 1,6 trillion so'm miqdorida kredit ajratildi;

- Respublika tovar xom-ashyo birjasining alohida savdo maydonchasida 59,6 ming tonna metall prokati va 36,4 ming tonna sement sotildi.

Shu bilan birga aholini uy-joy bilan ta'minlash va ipoteka bozorini yanada rivojlantirish uchun masalaning quyidagi jihatlariga e'tibor qaratish tavsiya etiladi:

- aholini uy-joy bilan ta'minlash darajasini oshirishga qaratilgan samarali islohotlarni davom ettirish, ipoteka bozorini yanada rivojlantirish, sohaga investitsiyalarni jalb qilish;

- aholi va tadbirkorlarning takliflari asosida talab yuqori bo'lgan hududlarda uy-joy qurilishi uchun tegishli infratuzilmalarni yaratish;

- bino va inshootlar qurilishi, rekonstruksiyasi hamda foydalanish davrida energiya samaradorligini oshirish uchun energiya tejavchi "yashil" texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish.

2017–2022-yillar oralig'ida O'zbekiston eksporti geografiyasi va tovar nomenklaturasida ro'y bergan o'zgarishlar

o'qish vaqti
59 soniya

Tahlil davomida mamlakatimizdan tovarlar va xizmatlar ekport qilinadigan mamlakatlar soni ortgani va tovar nomenklaturasidagi mahsulotlar turi ham ko'paygani aniqlandi:

2017–2022-yillar mobaynida mamlakatimizning eksport geografiyasi 16 ta mamlakatga kengayib, bugungi kunda mahsulotlarimiz 117 ta mamlakatga yetib bormoqda. Xususan, Peru (3 965,9 ming AQSh dollari), Albaniya (3 196,3 ming AQSh dollari), Shimoliy Makedoniya (1 454,7 ming AQSh dollari), Senegal (311,7 ming AQSh dollari), Mavrikiy (303,1 ming AQSh dollari) kabi mamlakatlarga ham mahsulotlarni eksport qilish yo'lga qo'yildi. Tovar nomenklaturasida 2017-yildagi 179 xil mahsulot turi 2022-yilga kelib 200 dan ortdi.

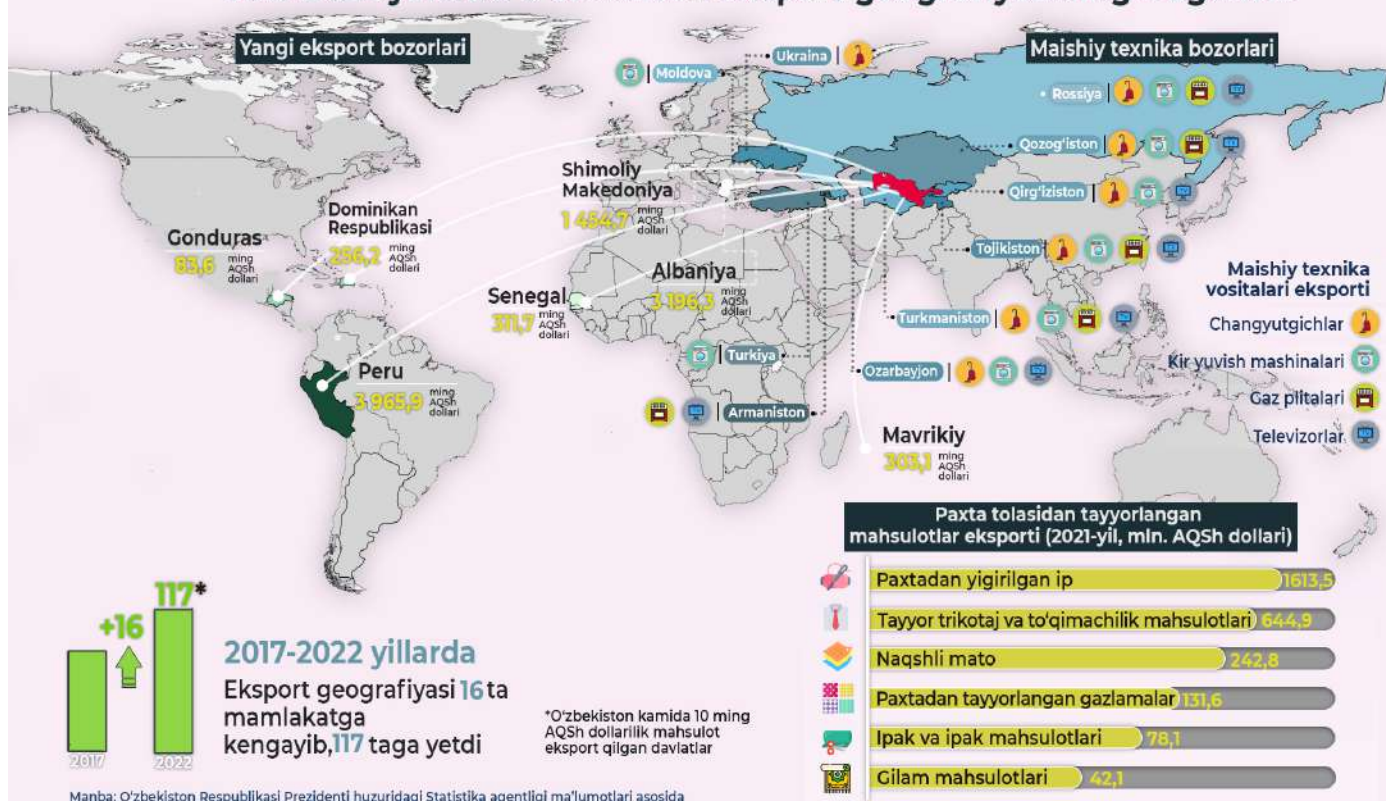
Shuningdek, paxta tolasi eksportidan voz kechilib, uning o'rniga paxtadan tayyorlangan yuqori qo'shilgan qiymati tovarlar eksporti yo'lga qo'yildi. Jumladan,

umumiy qiymati 1 613,5 mln. AQSh dollariga teng bo'lgan paxtadan yigirilgan ip, 644,9 mln. dollarlik tayyor trikotaj va to'qimachilik mahsulotlari, 242,8 mln. dollarlik naqshli mato, 131,6 mln. dollarlik gazlamalar, 78,1 mln. dollarlik ipak va ipak mahsulotlari, 42,1 mln. dollarlik gilam mahsulotlari eksport qilindi.

Maishiy texnika vositalaridan changyutgich, kir yuvish mashinasi, gaz plitasi, televizor kabi tovarlar quyidagi mamlakatlarga yetkazib berilmoqda:

Changyutgichlar – Qozog'iston, Rossiya, Ukraina, Qirg'iziston, Tojikiston, Ozarbayjonga;
Kir yuvish mashinalari – Tojikiston, Qozog'iston, Rossiya, Qirg'iziston, Ozarbayjon, Moldova, Turkmaniston, Turkiyaga;
Gaz plitalari – Qozog'iston, Rossiya, Tojikiston, Turkmaniston, Armanistonga;
Televizorlar – Rossiya, Ozarbayjon, Qozog'iston, Tojikiston, Turkmaniston, Armaniston, Qirg'izistonga.

2017-2022-yillarda O'zbekiston eksport geografiyasining o'zgarishi

Meva va yong'oqlarning 2017–2022-yillar oralig'idagi eksport dinamikasi

o'qish vaqti
45 soniya

Tahlil natijalari 2017–2022-yillarda meva va yong'oqlar eksporti qiymati (TIF TN 08) 1,5 barobar oshganligini ko'rsatdi, ya'ni 2017-yilda eksport hajmi 417,2 million AQSh dollarini, 2022-yilda esa 618,6 million AQSh dollarini tashkil etgan.

Ayniqsa, tarvuz (152,2 marotaba), olcha (58,3 marotaba), qulupnay (52,7 marotaba), anjir (41,4 marotaba) va quritilgan olma (15,1 marotaba) eksporti juda tez sur'atlar bilan o'sgan.

2022-yilda meva va yong'oqlar eksporti tarkibida sarxil uzum eng katta ulush (31,7%) ga ega bo'lgan. Ikkinchi o'rinni mayiz (13,6%), uchinchi o'rinni shaftoli (11,0%) egallagan. Undan keyingi o'rinlarni xurmo (8,4%), gilos (5,4%), olxo'ri (5,0%), qovun (3,1%), tarvuz (2,9%), yong'oq (1,8%) kabi mahsulotlar egallaydi.

2017–2022-yillarda meva va yong'oqlar eksporti geografiyasi Belgiya, Jazoir, Meksika, Braziliya, Slovakiya kabi yana 18 ta mamlakatga kengaydi.

An'anaviy eksport bozorlari beshtaligini Rossiya (361,3 million AQSh dollari), Qozog'iston (118,4 million AQSh dollari), Qirg'iziston (26,4 million AQSh dollari), Xitoy (19,2 million AQSh dollari) va Turkiya (13,6 million AQSh dollari) tashkil etadi.

2017-2022-yillarda O'zbekistonning meva va yong'oqlar eksporti dinamikasi

Meva va yong'oqlar eksporti (mln. AQSh dollari)

Eksporti tez sur'atlar bilan o'sayotgan tovarlar beshtaligi*

Asosiy eksport bozorlari beshtaligi

2017-yil	2022-yil
\$80,6 mln	\$361,3 mln
\$236,9 mln	\$118,4 mln
\$22,5 mln	\$26,4 mln
\$17,4 mln	\$19,2 mln
\$14,3 mln	\$13,6 mln

2017-2022 yillarda yana 18 ta mamlakat eksport geografiyasini kengaytirdi

Eksport tarkibi (2022 y)*

Manba: UN Comtrade (BMTning Savdo statistikasi ma'lumotlari bazasi) ma'lumotlari asosida

*qiymat ifodasidan

2017-2022 yillarda O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini yanada rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar tahlili

o'qish vaqti
48 soniya

Oxirgi yillarda qishloq xo'jaligi rivojiga yangi bir turtki bergan bir qator muhim islohotlar amalga oshirildi.

Jumladan, 2020-2030 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash, klaster tizimini joriy etish, savdoni erkinlashtirish va eksportni rag'batlantirish, qishloq xo'jaligi uchun mo'ljallangan yerlarni ijaraga (ikkilamchi ijaraga) berish, suv tejavchi texnologiyalar qo'llanilganda subsidiyalar taqdim etish, AKIS agroxizmatlar markazini ochish va boshqalar shular jumlasidandir.

Yaratilgan imkoniyatlar mamlakatda qishloq xo'jaligini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Shunday qilib, paxta hosildorligi 2017-yilda gektariga 23,8 sentnerdan 2022-yilda 34,0 sentnerga, sug'oriladigan maydonlar ulushi 1,7 foizdan 24 foizga ko'paydi. Ularda suvni tejavchi texnologiyalar tatbiq etildi, turli xil yo'nalishlarda 465 ta klaster tashkil etildi.

Savdoni erkinlashtirish va eksportni rag'batlantirish bilan bog'liq qonunchilikdagi o'zgartirishlar 2017-2022 yillarda meva-sabzavot mahsulotlari eksportini 1,7 barobarga, ya'ni 652,3 million dollardan 1 134,3 million dollargacha oshirish imkonini berdi.

Ayni paytda respublikamizda 3142 ta issiqxona faoliyat ko'rsatmoqda. Shundan 1622 tasi keyingi 5 yilda qurilgan. Ularning umumiy maydoni 6300 gektardan ortiq.

2019-2022 yillarda O'zbekiston Global oziq-ovqat xavfsizligi indeksida o'z o'rnini 12 pog'onaga yaxshiladi va 85-o'rindan 73-o'ringa ko'tarildi.

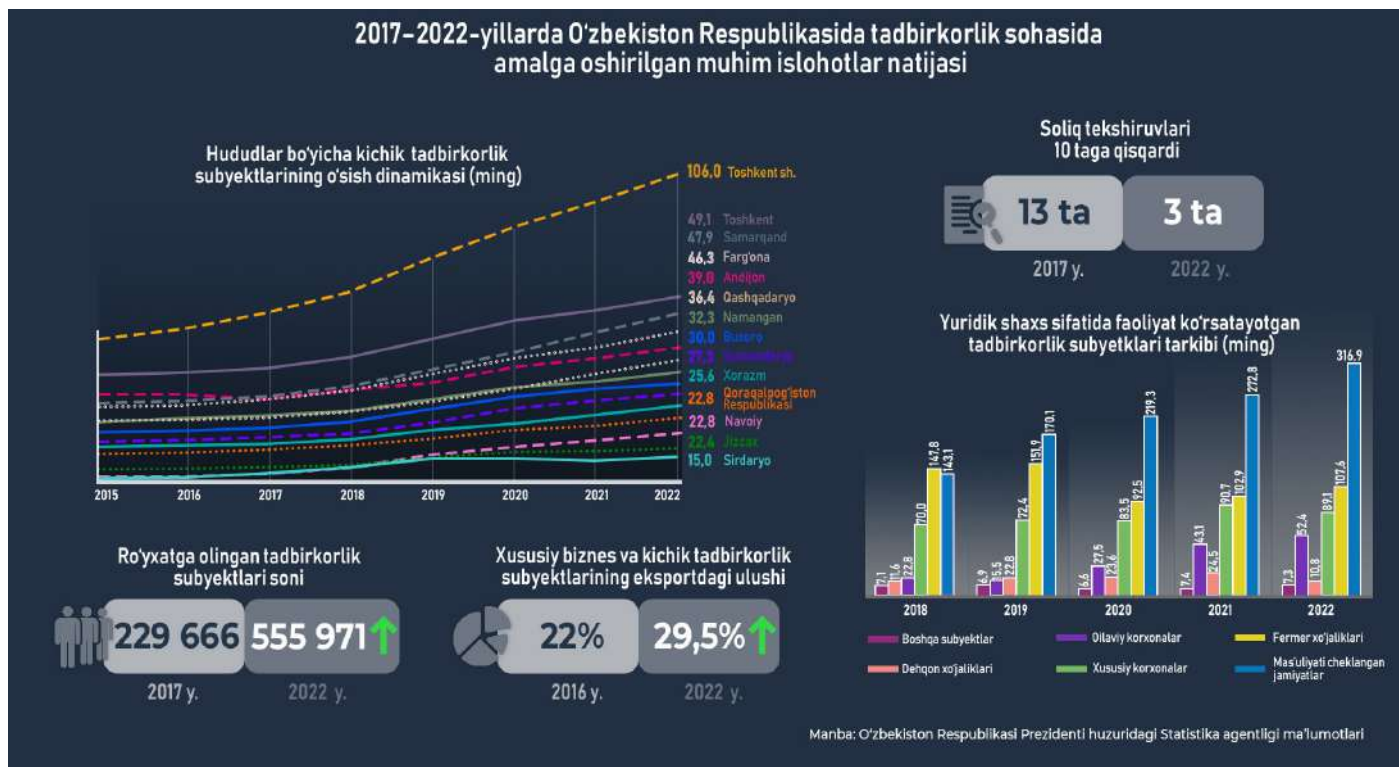
2017-2022-yillarda O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar

O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash	Qishloq xo'jaligi uchun mo'ljallangan yer uchastkalarini ijaraga (ikkilamchi ijaraga) berish imkoniyati
2017-yilda birinchi marta klaster tizimi joriy etildi	Qishloq xo'jaligi xizmatlarini ko'rsatuvchi AKIS markazlarining ochilishi (Qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalar tizimi)
6 alla yetishtirish va sotishga nisbatan bozor tamoyilini tatbiq etishga qaratilgan ishlar davom ettirildi	Paxta xomashyosiga xarid narxlarini belgilash amaliyotini bekor qilish
Savdoni erkinlashtirish va eksportni rag'batlantirish	Qishloq xo'jaligini diversifikatsiya qilish
Dehqon xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash	Suv tejavchi texnologiyalarni tatbiq etish uchun subsidiyalar berish

Manba: Statistika agentligi, Lex.us qonunchilik bazasi, Qishloq xo'jaligi vazirligi va Suv xo'jaligi vazirligining matbuot xizmatlari ma'lumotlari.

2017–2022-yillarda O‘zbekiston Respublikasida tadbirkorlik sohasida amalga oshirilgan muhim islohotlar natijasi

2017–2022-yillarda O‘zbekiston Respublikasida tadbirkorlik sohasida amalga oshirilgan muhim islohotlar va ularning natijasi

o'qish vaqti
69 soniya

O‘zbekistonda 2017-yildan boshlab biznesni ro‘yxatga olish osonlashtirildi. Natijada ro‘yxatga olingan tadbirkorlik subyektlari soni 2017-yilda 229,6 mingtani tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yil so‘ngiga kelganda 555,9 mingtaga yetdi yoki 2017-yildagiga nisbatan 2,4 barobar ko‘paydi.

So‘nggi yillarda respublikada tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va jadal rivojlantirish borasida muhim qadamlar qo‘yildi. Masalan, yuridik shaxslarining mol-mulkiga solinadigan soliq stavkasi 2017-yilda 5% ni tashkil qilgan bo‘lsa, 2022-yilga kelganda 1,5% gacha pasaytirildi. 2017-yilda soliq turlari 13 ta edi. Ular 9 tagacha kamaytirildi. 2017–2022-yillar oralig‘ida soliq tekshiruvlari turlari 10 taga qisqardi va 13 tadan 3 tagacha kamaydi.

Ma‘lumot uchun: Soliq Kodeksiga ko‘ra, soliq organlari quyidagi soliq tekshiruvlarini o‘tkazadi:

- kameral soliq tekshiruvlari;
- sayyor soliq tekshiruvlari;
- soliq auditi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi 2016-yilda 20% ni tashkil etgan bo‘lsa, soliq tizimida olib borilgan islohotlar natijasida, 2023-yilning 1-yanvaridan ushbu soliq stavkasi 12% ga tushirildi.

2022-yil yakunlariga ko‘ra, hududlarda faoliyat ko‘rsatayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni 2017-yildagiga nisbatan Toshkent shahrida 2 barobar ortib, 106 mingtaga, Toshkent viloyatida 2,3 barobar ortib, 49,1 mingtaga, Samarqand viloyatida 2,9 barobar ortib, 47,9 mingtaga yetgan.

Islohotlar oilaviy tadbirkorlik rivojida ham muhim ahamiyat kasb etdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 24-oktyabrdagi “Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat dasturlari doirasida amalga oshirilayotgan loyihalarni kreditlash tartibini takomillashtirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida belgilangan vazifalarning hayotga tatbiq etilishi tufayli 2018–2022-yillar mobaynida oilaviy korxonalar soni 2 barobar oshdi. Natijada xususiy biznes va kichik tadbirkorlik subyektlarining eksportdagi ulushi 29,5% ga yetdi.

2017-2022 -yillarda O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish bo'yicha islohotlar

Qonunchilikdagi o'zgarishlar

Yangi "Soliq kodeksi"

"Mediatsiya to'g'risida"gi Qonun

Yer uchastkalarini olib qo'yish tartib-taomillari aniq belgilash orqali mulkdorlarning huquqlari mustahkamlandi

"Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarining huquqiy maqomi aniqlashtirildi

Yaratilgan imkoniyatlar

Toshkent xalqaro arbitraj markazi tashkil etildi.

Erkin iqtisodiy zonalar soni

8500 BHMdan* ortiq sarmoya kiritgan investorlar "investitsiya vizasi"ni olishi mumkin.

Investorlar uchun Yagona markaz, "investitsiya krediti" va "investitsiya subsidiyasi" kabi yangi mexanizmlarning joriy etildi.

Erishilgan natijalar

Iqtisodiy erkinlik indeksi

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI)

TTXI tartibga solish cheklovlari indeksi

Manba: PMTI ekspertlari ishlanmasi

*1 BHM = 300 000 so'm (01.06.2022)

2017–2022-yillarda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha O'zbekistonda amalga oshirilgan ishlar

o'qish vaqti
57 soniya

Sonngi yillarda mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish va iqtisodiyotga yanada ko'proq xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida bir qancha ishlar amalga oshirildi.

Xususan, qonunchilikda investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida yangi «Soliq kodeksi», «Investitsiya va investitsion faoliyat to'g'risida»gi qonun, «Mediatsiya to'g'risida»gi qonun qabul qilindi.

Investorlar uchun yanada qulay sharoit yaratish uchun Xalqaro Toshkent arbitraj markazi tashkil etildi hamda «investitsiya krediti», «investitsiya subsidiyasi» va «investitsion viza» kabi yangi mexanizmlar joriy qilindi.

Mamlakatda faoliyat yuritayotgan erkin iqtisodiy zonalar soni 2017-yil boshida 3 tani tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib, 22 taga yetdi. Ulardan 12 tasi sanoat, 6 tasi farmatsevtika, 2 tasi turizm, 2 tasi qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan.

Qonunchilikdagi o'zgarishlar va yaratilgan imkoniyatlar mamlakatdagi investitsiya muhitiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, O'zbekiston 2019-yilda ilk bora Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) ning «To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni tartibga solish cheklovlari indeksi»ga kiritildi va ushbu indeksga ko'ra, 2020-yilda jahonda 43-o'rinni, Osiyo mintaqasida 7-o'rinni qayd etdi.

2017–2022-yillarda O'zbekiston xalqaro Iqtisodiy erkinlik indeksi umumiy reytingida o'z o'rnini 31 pog'onaga yaxshilab, 148-o'rindan 117-o'ringa ko'tarildi.

Mamlakatimizga kiritilayotgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2017-yilda 2,2 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2022-yil yakunida ushbu ko'rsatkich 1,5 barobar ortib, 3,3 milliard AQSh dollariga yetdi.

So'nggi olti yilda yurtimizda tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan 2 mingga yaqin Qonun, Farmon va Qaror qabul qilindi.

Buning natijasida:

- tadbirkorlik sohasida talab etiladigan 114 turdagi litsenziya va ruxsatnoma bekor qilindi;
- 33 turdagi litsenziya va ruxsatnoma o'rniga xabardor etish tartibi joriy etildi.
- soliq turlari 13 tadan 9 taga kamaytirildi;
- soliq tekshiruvlari turi 13 tadan 3 taga qisqartirildi;
- qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 20 foizdan 15 foizga kamaytirildi;
- ijtimoiy soliq stavkasi 25 foizdan 12 foizga tushirildi;
- 3,5 ming turdagi tovarlar uchun import bojxona boji va 1,1 ming turdagi tovarlar uchun aksiz solig'i bekor qilindi;
- 3 mingdan ziyod turdagi tovarlar uchun import bojxona bojlari keskin kamaytirildi.

2022-yil ma'lumotlariga ko'ra, respublikada faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari tarkibida mas'uliyati cheklangan jamiyatlar 54,2 foizni, fermer xo'jaliklari 18,1 foizni, xususiy

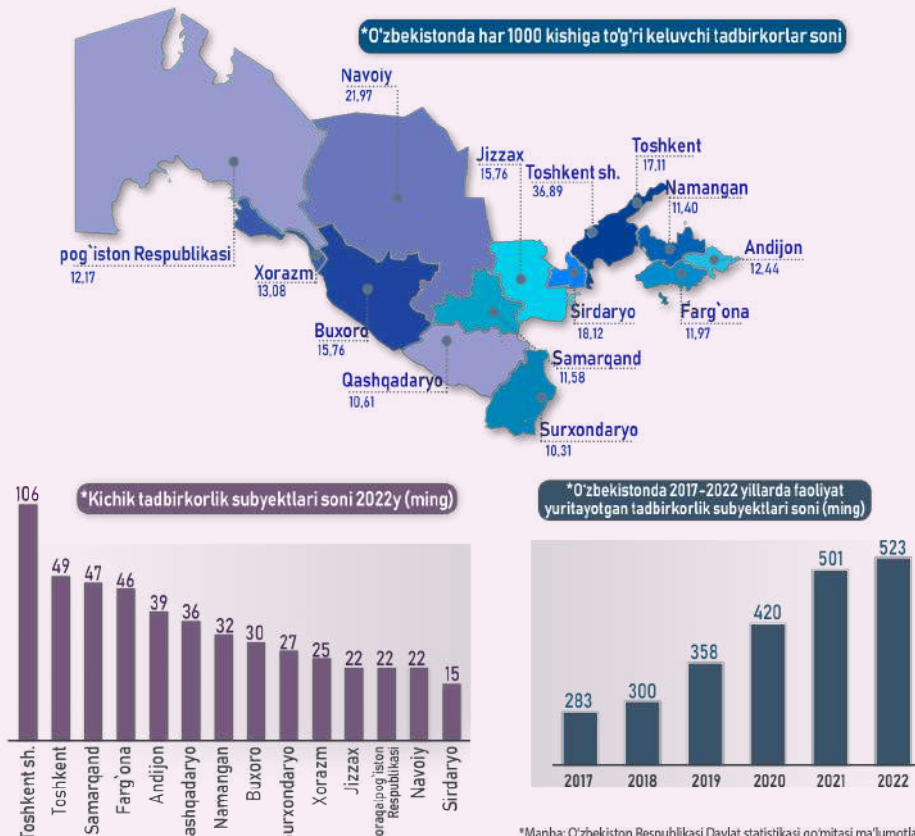
korxonalar 15,3 foizni, oilaviy korxonalar 9,4 foizni, dehqon xo'jaliklari 1,9 foizni, boshqa shakldagi subyektlar ulushi 1,1 foizni tashkil etgan.

2017-yilda tadbirkorlik subyektlari soni 283 mingdan ortiqni tashkil etgan. Tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash borasida so'nggi 6 yilda amalga oshirilgan islohotlar natijasida bu ko'rsatkich 2022-yil yakuniga kelib, 523 mingtadan ortib ketdi yoki 2017-yildagiga nisbatan 240 mingtaga yoki 1,8 marotaba ortgan.

O'zbekistonda 2022-yil yakunlari bo'yicha har 1000 kishiga to'g'ri keladigan tadbirkorlar soni o'rtacha 15 nafarni tashkil etadi. Bu ko'rsatkich Toshkent shahrida 36,8 nafarni, Navoiy viloyatida 21,9 nafarni, Sirdaryo viloyatida 18,1 nafarni, Surxondaryo viloyatida 10,3 nafarni, Qashqadaryo viloyatida 10,6 nafarni, Namangan viloyatida 11,4 nafarni tashkil etgan.

2022-yil yakuniga kelib, kichik va xususiy tadbirkorlikning YaIMdagi ulushi 54,9 foizga, qurilishda 72,4 foizga va bandlik sohasida 74,4 foizga yetdi.

2017-2022 yillarda O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik sohasida amalga oshirilgan muhim islohotlar natijadorligi

2017-2022 yillarda O'zbekistonda qulay investitsion muhitni yaratish bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar va ularning natijasi o'rganib chiqildi

o'qish vaqti
46 soniya

So'nggi yillarda respublikada investitsion muhitni yaxshilash va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash maqsadida 12 dan ortiq Qonun, 60 dan ortiq Farmon va Qaror qabul qilindi.

Tadbirkorlarning murojaatlarini ko'rib chiqish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida "Biznes Ombudsman" instituti, Bosh vazir qabulxonalari hamda investorlar uchun yagona markaz tashkil etildi.

2021-yilda mamlakatimiz tarixida ilk bor qishloq xo'jaligiga mo'ljallanmagan yerlarni hususiyashtirish jarayoni boshlandi.

Agar 2016-yilda fuqarolari mamlakatimizga vizasiz kirib chiqa oladigan mamlakatlar soni 9 tani tashkil qilgan bo'lsa, viza tizimi isloh qilinishi natijasida bunday mamlakatlar soni 2022-yilda 90 tadan ortdi. Shuningdek, investorlar va ularning oila a'zolari uchun alohida "investitsion viza" tizimi joriy qilindi.

Amalga oshirilgan islohotlar o'z natijasini bermasdan qolmadi. Masalan, 2017-2022 yillarda O'zbekiston xalqaro Iqtisodiy erkinlik indeksi umumiy reytingida o'z o'rnini 31 pog'onaga yaxshilab, 148-o'randan 117- o'ringa ko'tarildi.

2017-yilda iqtisodiyotga kiritilgan jami investitsiyalar hajmi 14 milliard AQSH dollari tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 1,7 barobar oshib, 24 milliard AQSH dollarga yetdi.

Bugungi kunda jahonning 50 dan ortiq mamlakati O'zbekistonga barqaror tarzda investitsiya kiritmoqda. Ular iqtisodiyotimizning asosan metallurgiya, energetika, kimyo sanoati, elektrotexnika, mashinasozlik, yengil sanoat tarmoqlarida faoliyat yuritmoqda.

Investitsion muhitni yaxshilashga qaratilgan islohotlar iqtisodiyotimizning barqaror rivojlanishi va insonlarning turmush darajasi yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Mamlakatda qulay investitsion muhitni yaratish bo'yicha 2017-2022 yillarda ko'rilgan chora-tadbirlar

Qonunchilikdagi o'zgarishlar

Yangi qonunchilik

12 ta Qonun

60 dan ortiq Farmon va Qaror

Qonunchilikdagi takomillashtirishlar

1. «Chet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralarini to'g'risida» gi Qonun
2. «Investitsiya faoliyati to'g'risida» gi Qonun
3. «Chet el investitsiyalari to'g'risida» gi Qonun

Yagona «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida» gi Qonun

! 50 dan ortiq me'yoriy hujjat bekor qilindi.

Yaratilgan imkoniyatlar

2021-yilda yerlarni xususiyashtirishga ruxsat berildi.

Vizasiz kirib-chiqish tartibi amal qiladigan davlatlar:

2016-yilda **9** ta

2022-yilda **90** ta

70 dan ortiq mamlakatning fuqarolari E-visa xizmatidan foydalanishi mumkin.

"Biznes Ombudsman" instituti, Bosh vazirning qabulxonalari hamda investorlar uchun yagona markaz tashkil etildi.

Erishilgan natijalar

Iqtisodiy erkinlik indeksi

2017-yil 2022-yil

+31
148 o'rin **117** o'rin

Iqtisodiyotga kiritilgan jami investitsiyalar

2017-yil 2022-yil

1,7 marta
14 mrd. AQSH dollari **24** mrd. AQSH dollari

Investitsiya kiritgan davlatlar

2017-yil

2022-yil

40 ga yaqin

80 ga yaqin

2017–2022-yillarda O‘zbekistonga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish natijalari

o‘qish vaqti
70 soniya

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda biznes va investitsiyalar yo‘lidagi turli to‘siqlar olib tashlanib, ochiq va qat‘iy siyosat olib borilmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimiz Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki kabi yirik xalqaro moliya institutlari va tashkilotlari bilan yaqin hamkorlikni yo‘lga qo‘ygan.

Olib borilayotgan faol tashqi siyosat natijasida respublikamizga investitsiya kiritayotgan mamlakatlar geografiyasi ham kengaymoqda. 2022-yilga kelib, iqtisodiyotimizga investitsiya kiritgan mamlakatlar soni 50 dan ortdi. Ularning orasida Rossiya, Xitoy, Turkiya, Germaniya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar yetakchilik qilmoqda.

Mamlakatimizga kiritilayotgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 2017-yilda 3,3 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yil yakunida ushbu ko‘rsatkich uch barobar ortib, 9,8 milliard AQSh dollariga yetdi.

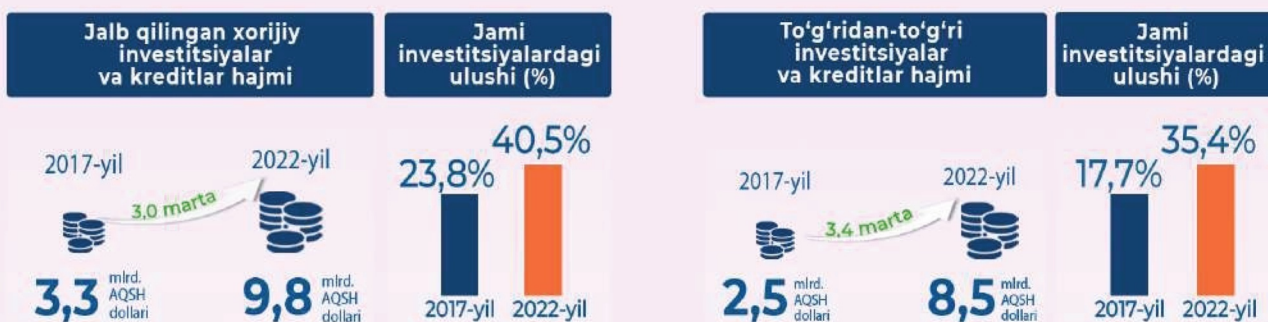
Buning natijasida xorijiy investitsiyalar va kreditlarning jami investitsiyalardagi ulushi 23,8% dan 40,5% gacha ortdi.

Shu bilan birga, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 2017-yilda 2,5 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yilga kelib 3,4 barobar oshdi va 8,5 milliard AQSh dollariga yetdi. Ularning jami investitsiyalardagi ulushi esa 17,7% dan 35,4% gacha oshdi.

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar va tashkilotlar soni ham yil sayin ortib bormoqda: 2017-yilda 5,5 mingtani tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yilga kelib ularning soni 15,8 mingtaga yetdi. Buning 6,4 mingtasi qo‘shma korxonalar, 9,3 mingtasi to‘liq xorijiy korxonalar hisoblanadi.

Chet el kapitali ishtirokidagi korxonalarining 30,5%i savdo, 27,5%i sanoat, 8,0%i qurilish, 4,8%i qishloq xo‘jaligi, 4,1%i yashab turish va ovqatlanish muassasalari, 2,9%i saqlash va tashish, 4,8%i aloqa va axborot yo‘nalishlarida, 17,4%i boshqa sohalarda faoliyat yuritmoqda.

2017–2022-yillarda O‘zbekistonga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish natijalari

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi ma‘lumotlari

2017–2022-yillarda sanoatning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 21,1 foizdan 26,7 foizga oshdi. Bu davrda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi o'sish 141,3 foizni tashkil qildi. Bunday barqaror o'sish YalMda sanoatning ulushi ortishiga olib keldi.

Ishlab chiqaradigan sanoat tarmog'i jadal sur'atlar bilan rivojlanib, o'sish sur'ati o'tgan davr mobaynida 147,4 foizni tashkil etdi. Bundan tashqari, elektr, issiqlik va gaz ta'minoti tarmog'i (139,2 foiz), shuningdek, tog'-kon sanoati (130,4 foiz) jadal sur'atlarda rivojlandi.

O'zbekiston sanoatining 83,2 foizini ishlab chiqaradigan sanoat tarmog'i tashkil etadi. Bu yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish,

xom-ashyoni qayta ishlash darajasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan tarmoqlarni rivojlantirish kompleks dasturlari hayotga tatbiq etilayotgani natijasidir.

O'rta va yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushining 52,7 foizdan 61,7 foizga oshgani ham sanoat tarkibidagi sifat o'zgarishlaridan dalolat beradi. Bu ichki bozorda ham, tashqi bozorda ham xaridorgir bo'lgan yuqori qo'shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish ko'lami oshgani dalilidir.

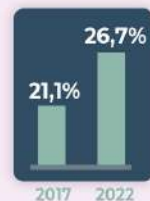
Masalan, portlandsement ishlab chiqarish shu davrda 1,3 barobar, qo'rg'oshinli akkumulyatorlar – 1,4 barobar, avtomobil dvigatellari – 2,5 barobar, yengil avtomobillar – 2,3 barobar, sovutgich va muzlatgichlar – 3,7 barobar oshdi.

2017-2022-YILLARDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SANOATINI RIVOJLANTIRISH BORASIDA ERISHILGAN ASOSIY YUTUQ VA MUVAFFAQIYATLAR

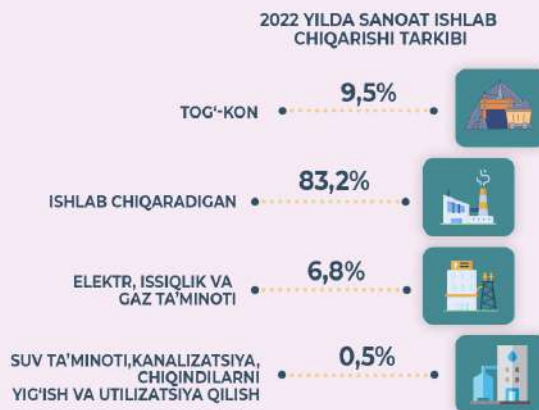
SANOATNING BARQAROR RIVOJLANISHI UNING IQTISODIYOTGA QO'SHAYOTGAN HISSASINING OSHISHINI TA'MINLADI

SANOATNING MAMLAKAT YAIMIDAGI ULUSHI

SANOAT TARKIBI SIFAT JIHATIDAN O'ZGARDI

ISHLAB CHIQRADIGAN SEKTORDAGI O'RTA VA YUQORI TEXNOLOGIYALI TARMOQLARNING ULUSHI

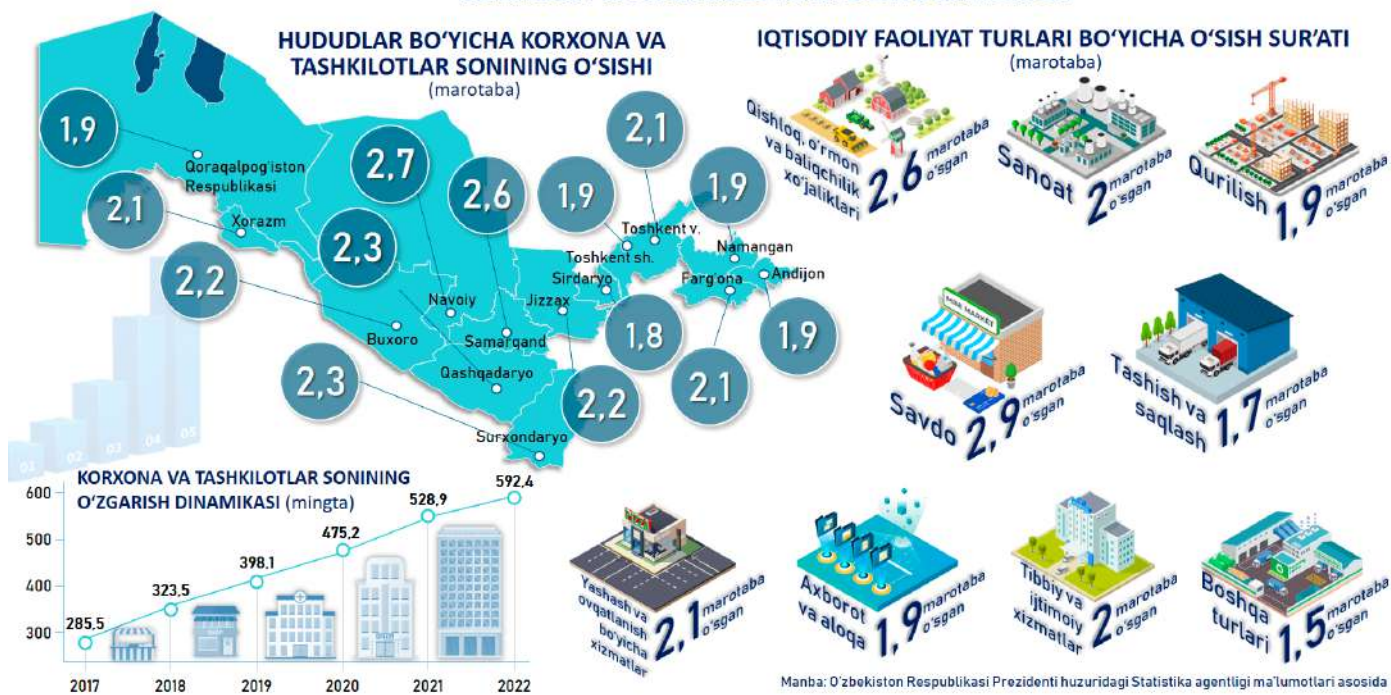

YUQORI QO'SHIMCHA QIYMATGA EGA MAHSULOTLAR ISHLAB CHIQRISHNING O'SISHI TA'MINLANDI

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi ma'lumotlari

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA 2017-2022-YILLARDA FAOLIYAT KO'RSATGAN KORXONA VA TASHKIOTLAR DEMOGRAFIYASI

2017-2022 yillarda O'zbekistonda faoliyat yuritgan korxonalar va tashkilotlar demografiyasi

o'qish vaqti
45 soniya

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri bu tadbirkorlik subyektlari sonini oshirish orqali aholi bandligini ta'minlash va turmush farovonligini oshirishdir.

Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda mamlakatimizdagi jami korxonalar va tashkilotlar soni (fermer va dehqon xo'jaliklarisiz) 592,4 mingtani tashkil etgan. Bu 2017-yildagiga nisbatan 2,1 marotaba ko'p demakdir.

Tadbirkorlik subyektlari sonining eng ko'p o'sishi Navoiy (2,7 marotaba), Samarqand (2,6 marotaba), Qashqadaryo (2,3 marotaba), Surxondaryo (2,3 marotaba), Buxoro va Jizzax viloyatlari (2,2 marotaba) da kuzatilgan.

Iqtisodiy faoliyat turi bo'yicha tahlil savdo-sotiq (2,9 marotaba), qishloq xo'jaligi (2,6 marotaba), yashash va ovqatlanish (2,1 marotaba) hamda sanoat (2,0 marotaba) kabi tarmoqlarda korxonalar soni jadallik bilan o'sganligini ko'rsatdi.

Sanoatning iqtisodiy o'sish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rnini e'tiborga olgan holda, korxonalar sonining ikki marotaba ortishi va ulushi deyarli 17,0 foizga yetganligini ijobiy holat sifatida ta'kidlash lozim.

Shuningdek, axborot texnologiyalari (1,9 marotaba) va tibbiy xizmatlar (2 marotaba) sohasida faoliyat ko'rsatuvchi korxonalar sonining o'sishi iqtisodiyotda ro'y berayotgan ijobiy tarkibiy o'zgarishlardan dalolat beradi.

2017-2022 yillarda O'zbekistonda xizmat turlarini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan ishlar va ularning natijasi

o'qish vaqti
94 soniya

Xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishi iqtisodiy o'sish, aholi (ayniqsa yoshlar) bandligini ta'minlash va turmush farovonligini oshirishda katta ahamiyatga ega.

2022-yil yakunlariga ko'ra, O'zbekistonda xizmatlar sohasi YalMning 41,5 % ini tashkil etdi va 2017–2022-yillarda sohaning real o'sish ko'rsatkichi 1,9 marotaba oshdi.

So'nggi yillarda respublikada xizmat ko'rsatish sohasini qo'llab-quvvatlash va jadal rivojlantirish borasida muhim qadamlar qo'yildi. Xususan:
- "Elektron hukumat" tizimi takomillashtirildi va umumiy elektron davlat xizmatlari soni 368 taga yetdi (2019-yilda – 173 ta), ulardan 242 tasi tadbirkorlar uchun mo'ljallangan;
- biznesni ro'yxatga olish osonlashtirildi va xizmatlar sohasidagi kichik tadbirkorlik subyektlari soni 2,2 barobar ko'paydi (2017-yildagi 128 mingdan 2022-yilda 325 mingga);

AKT infratuzilmasi qariyb 6 barobar va logistika tizimi 1,2 barobar yaxshilandi (tashilgan yuklar 2017 yildagi 1146,2 mln.tdan 2022-yilda 1398,9 mln.tga yetdi).

Zamonaviy xizmatlarni rivojlantirishda sohaga xususiy sektorni jalb qilishni rag'batlantirilishi o'z samarasini berdi va tahlil qilingan yillarda quyidagi o'zgarishlar qayd etildi:

1. Moliya xizmatlari 5,1 marotaba oshdi. Xususiy va xorijiy banklarning sohaga jalb qilinishi ularning raqobatbardoshligini oshirdi va 2022-yilning 1-dekabr holatiga ko'ra HHI indeksi 1016 gacha pasaydi (2018-yilning 1-yanvar holatiga ko'ra 1520 ga teng bo'lgan).
2. Axborot va aloqa sohasidagi xizmatlar 2,8 marotaba oshdi. Xalqaro ma'lumotlarni uzatish tarmog'ining o'tkazuvchanlik imkoniyati 2022-yilda 1800 Gbit/sgacha oshdi (2017-yilda 64,2 Gbit/s).
3. Ta'lim sohasidagi xizmatlar 2,5 marotaba oshdi. Xususiy maktabgacha ta'lim muassasalari soni 833 taga (2017-yilda 250 ta edi), davlat-xususiy sheriklik asosidagi maktabgacha ta'lim muassasalari soni 1313 taga (2018 yilda 250 ta), oilaviy maktabgacha ta'lim muassasalari soni 20676 taga (2018-yilda 579 ta), nodavlat umumta'lim muassasalari soni 194 taga (2017-yilda 39 ta), nodavlat oliy ta'lim muassasalari soni 55 taga (2018-yilda 1 ta), xorijiy oliy ta'lim muassasalari soni 30 taga (2017-yilda 7 ta) yetdi.
4. Sog'liqni saqlash sohasidagi xizmatlar 2,8 marotaba oshdi va hozirgi kunda 7320 ta xususiy tibbiyot muassasasi (ulardan 5823 tasi ambulatoriya, 1497 tasi statsionar) faoliyat yuritmoqda (2017-yilda 4000 ta edi).

O'zbekistonda 2017-2022 yillarda xizmat turlarining rivojlanish dinamikasi

Xizmatlar sohasining rivojlanish drayverlari

- Elektron hukumat tizimining takomillashishi
- Biznesni ro'yxatga olishning osonlashishi
- AKT infratuzilmasining yaxshilanishi
- Yirik savdo shahobchalarining ko'payishi
- Logistika tizimining yaxshilanishi
- Moliyaviy erkinlik
- Ayrim soliqlarning kamaytirilishi
- Sohaga xususiy sektorni jalb qilishning rag'batlantirilishi

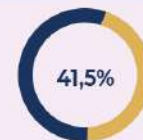
2022-yilda erishilgan natijalar

- Xususiy tibbiyot muassasalari soni **7 320 ta**
- Oilaviy MTM soni **20 676 ta**
- Davlat-xususiy sheriklik asosidagi MTM **1 313 ta**
- Nodavlat umumta'lim muassasalari soni **194 ta**
- Nodavlat OTM soni **55 ta**, xorijiy **30 ta**

Xizmatlar sohasining o'sish sur'ati

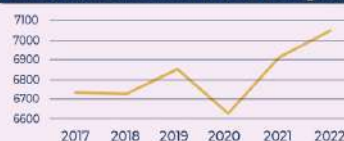
Xizmatlar sohasining YIMdagi ulushi

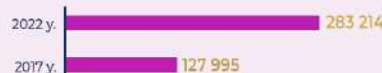
Xizmat turlarining real o'sishi, marta

moliya	5,1
axborot va aloqa	2,8
ta'lim	2,5
boshqa xizmatlar	2
me'morchilik, muhandislik	2
sog'liqni saqlash	2
yashash va ovqatlanish	1,7
kompyuterlarni ta'mirlash	1,5
ijara va lizing	1,5
ko'chmas mulk bilan bog'liq	1,5
transport	1,5
savdo	1,4
chavchiv xizmatlar	1,2

Xizmatlar sohasida band bo'lganlar

Xizmatlar sohasidagi kichik biznes subyektlari soni

Mabara: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi telegram

O'rta ta'limda: 2018-yilning 08-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror respublikamizda jahon hamjamiyati tomonidan tan olingan baholash amaliyotining tatbiq etilishi uchun huquqiy asos yaratdi.

2019-yilda BMTning bolalar jamg'armasi - UNICEF bilan hamkorlikda 4-sinf o'quvchilarining o'qish, matematika, tabiiy-ilmiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajasini aniqlash maqsadida o'tkazilgan baholash natijalari e'lon qilindi.

Unga ko'ra o'quvchilar:

- tabiiy-ilmiy yo'nalishda demokratik jamiyat, fuqarolarning huquq va burchlari tushunchasiga (71,1%), matematika yo'nalishida tenglama va tengsizliklarni yechish ko'nikmasiga (67,2%) egaligi bo'yicha eng yuqori ball to'pladi;
- tabiiy-ilmiy (tarixiy sanalar, atrof-muhit, inson salomatligi va xavfsizligi, ekologiya), matematika (hisoblash va tenglamalar) hamda matnni o'qish (berilgan aniq ma'lumotlarni topish) yo'nalishlaridagi savollarga javoblar bo'yicha jahondagi o'rtacha ko'rsatkich (55%) dan yuqori natijaga erishdi;
- g'oyalarni talqin va integratsiya qilish (o'qish) va tadqiqot ko'nikmalari (tabiiy-ilmiy) bo'yicha chegaraviy qiymat darajasida (50%) ekanliklarini ko'rsatdi;
- kommunikatsiya va muammolarni hal qilishning umumiy strategiyasi (matematika) (34,1) hamda to'g'ridan-to'g'ri xulosa chiqarish (o'qish) ko'nikmalari bo'yicha eng past ballni to'pladi.

2022-yilda USAID bilan hamkorlikda 3-sinf va 5-sinf o'quvchilarining o'qish va matematika bo'yicha (EGRA) ko'nikmalarini baholash natijalari e'lon qilindi. Unga ko'ra, o'rta ta'limning sifati (5-sinf o'quvchilarining natijalari) boshlangich ta'lim (3-sinf o'quvchilarining natijalariga qaraganda) sifatidan ortda qolayotgani, maktabga muntazam qatnovchi o'quvchilarning natijalari vaqti-vaqti bilan dars qoldiruvchi o'quvchilarnikidan yuqoriligi aniqlandi.

2022-yilda 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy-ilmiy fanlar bo'yicha savodxonlik ko'nikmalari (PISA) Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) bilan hamkorlikda baholandi.

O'rta ta'limning 3-, 6-, 7- va 10-sinf o'quvchilari uchun darsliklar baholash natijalari asosida, baholash jarayonida aniqlangan zaif jihatlarni bartaraf etishni hisobga olgan holda qaytadan chop etildi.

Oliy ta'lim tizimida esa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yildagi «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni tizimini isloh qilish uchun huquqiy asos yaratdi.

Natijada 2017-2023 yillar oralig'ida:

- QS World University Rankingsda eng yaxshi mingtalikka kirgan xorijiy oliy ta'lim muassasalarining filiallari soni 3 tadan 9 taga;
- Jami xorijiy oliy ta'lim muassasalarining soni 7 tadan 28 taga;
- xususiy oliy ta'lim muassasalari soni 53 taga yetdi.

Shuningdek, oliy ta'lim xizmatlari bilan aholining barcha qatlamlarini qamrab olish uchun alohida kvotalar ajratildi. Yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi 9 foizdan 38 foizga oshdi.

O'rta va oliy ta'lim sohasidagi institutsional o'zgarishlarning amaldagi ijrosi (2017-2022 yillar)

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yildagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori

2018-y.

4-sinf o'quvchilarining ko'nikmalari

hamkorligida baholandi

2019-y.

3-5 sinf o'quvchilarining ko'nikmalari **EGRA** testlari orqali

hamkorligida baholandi

2022-y.

15 yoshdagi o'quvchilarning ko'nikmalari **PISA** testlari orqali

hamkorligida baholandi

2022/2023 O'quv yili

Baholash natijalari asosida 3-, 6-, 7-, 10-sinflar uchun **darsliklar qayta chop etildi**

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yildagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni

2017-y.

2022-y.

3 ta

QS reytingining 1000 taligiga kirgan xorijiy oliy ta'lim muassasalari

9 ta

7 ta

Jami xorijiy oliy ta'lim muassasalari

28 ta

mavjud emas

Xususiy oliy ta'lim muassasalari

53 ta

9 %

Yoshlarning oliy ta'lim bilan qamrab olinishi

38 %

Oliy ta'lim sohasi iqtisodiyot, inson kapitali va innovatsiyalarni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi:

Umumiy ta'lim xizmatlarida oliy ta'limning ulushi 2017-yilda 47% ni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 51% ga yetdi.

2017–2022-yillarda oliy ta'lim tizimidagi professor-o'qituvchilar soni 1,6 marotaba oshdi; 2021/2022 o'quv yilida oliy ta'lim muassasalarida o'qiyotgan xorijlik talabalar soni 2017/2018 o'quv yilidagiga nisbatan 4 marotaba oshdi va 5,1 ming kishini tashkil etdi; O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarining ilmiy tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlanmalariga real xarajatlari 1,3 marotaba o'sdi.

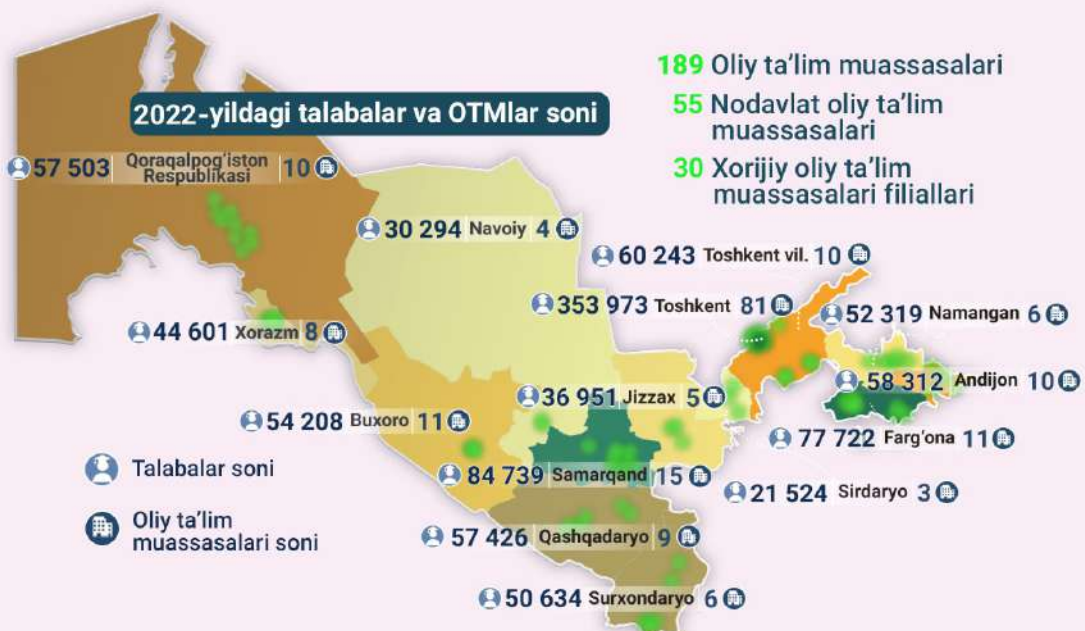
Oliy ta'lim bozori rivojlanish tendensiyalarining tahlili so'nggi besh yilda oliy ta'lim muassasalari (OTM) soni 2,5 barobardan ko'proqqa (2017/2018 o'quv yilidagi 72 tadan 2022/2023 o'quv yilida 189 taga), talabalar soni esa 3 barobardan ko'proqqa oshganini (2017/2018 o'quv yilidagi 298 ming nafardan 2022/2023 o'quv yilida 1,04 million nafargacha) ko'rsatdi.

Oliy ta'lim xizmatlarini ko'rsatishda oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobat darajasini hisoblash uchun Xerfindal-Xirshman indeksi (HHI yoki Herfindahl-Hirshman Index) qo'llaniladi. Indeks oliy ta'lim muassasalari talabalari bozor ulushi kvadratlari yig'indisi yordamida oliy ta'lim muassasalari o'rtasida bozor ulushining taqsimlanishini tavsiflaydi.

2017–2022-o'quv yilida oliy ta'lim muassasalarida ta'lim bozori konsentratsiyasi indeksi 191 dan 147 gacha kamaygan. Bu esa oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobatning jadallashganini ko'rsatadi.

Hududlar bo'yicha oliy ta'lim bozori konsentratsiya indeksini hisoblash oliy ta'lim xizmatlari bozori hududlar darajasida mo'tadil konsentratsiyalashganini ko'rsatdi. Bu ko'rsatkich hududlarning respublika bo'yicha talabalar sonidagi ulushi asosida hisoblandi. Oliy ta'limning hududiy konsentratsiya darajasi 2017/2018 o'quv yilidagi 1745 dan 2022/2023 o'quv yilida 1525 ga tushgan. Biroq, indeksning so'nggi 2 yilda oshgani yangi paydo bo'layotgan oliy ta'lim muassasalarining ko'proq Toshkent shahrida jamlanayotgani bilan bog'liq.

Qashqadaryo, Surxondaryo, Namangan va Toshkent viloyatlari har 10 000 kishiga to'g'ri keladigan talabalar zichligi eng past hududlar sirasiga kiradi. Bu hududlar HHI indeksiga ham eng kam hissa qo'shgan. Ularda mintaqaviy konsentratsiyani kamaytirish uchun yangi oliy ta'lim muassasalarini joylashtirish maqsadga muvofiq.

2017-2022-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasida amalga oshirilgan islohotlarning asosiy natijalari

Turistik xizmatlar eksporti (mln. AQSH dollari)

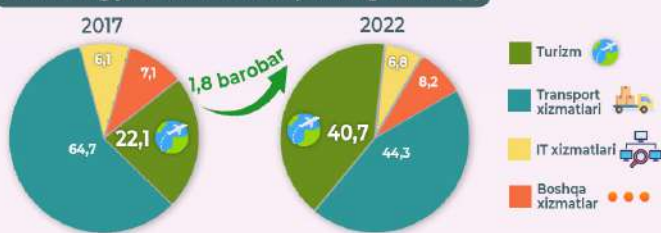
Chet ellik sayyohlar soni (ming kishi)

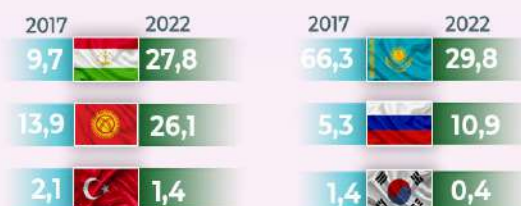
Sayyohlar oqimining mamlakatlar bo'yicha taqsimlanishi (ming kishi)

Turizmning jami xizmatlar eksportidagi ulushi (%)

Asosiy sayyohlar oqimidagi ulushlar (%)

O'zbekistonda turizm sohasida amalga oshirilgan islohotlar va ularning asosiy natijalari

o'qish vaqti
75 soniya

2017–2022-yillarda O'zbekistonga kelgan chet ellik sayyohlar soni deyarli 2 barobar oshdi. Agar 2017-yilda ularning soni 2,7 million nafarni tashkil qilgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 5,2 million nafarga yetdi.

2022-yilda O'zbekistonga sayyohlar asosan Qozog'iston (1551,1 ming kishi, 2017-yilda 1783,8 ming kishi), Tojikiston (1447,8 ming kishi, 2017-yildagiga nisbatan 5,5 barobar ko'p) va Qirg'iziston (1356,9 ming kishi, 2017-yildagiga nisbatan 3,6 barobar ko'p) dan kelgan.

Xorijlik sayyohlarning asosiy qismi, aniqrog'i 89,1% i O'zbekistonga o'z qarindoshlarini yo'qlash maqsadida kelgan. Ularning aksariyati Qozog'iston (31,8%), Qirg'iziston (29,2%) va Tojikiston (27,9%) fuqarolaridir.

Dam olish va hordiq chiqarish maqsadida O'zbekistonga eng ko'p chet ellik fuqarolar Rossiya (37,6%), Qozog'iston (11,2%) va Turkiyadan (6,3%) kelgan.

Ma'lumot uchun: Dunyodagi 91 ta mamlakat fuqarolari O'zbekistonga kelish uchun vizasiz tartibdan foydalanishi mumkin. Taqqoslaydigan bo'lsak, Qozog'istonga 26 ta, Turkiyaga 41 ta, Gruziyaga esa 56 ta mamlakat fuqarolari vizasiz kela oladi.

2022-yilda O'zbekistonga kelgan sayyohlar soni 2021-yildagiga nisbatan 3,4 million kishiga ko'p bo'ldi va o'sish 2,8 barobardan ham ortiqni tashkil etdi. Buning natijasida turizm xizmatlari eksporti sezilarli darajada oshdi. 2017-yilda turizm xizmatlari eksporti 546,9 million AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 2,9 barobar oshib, 1610,5 million dollarni tashkil etdi.

2017–2022-yillarda xizmatlar eksportining umumiy hajmida turizm xizmatlari eksportining ulushi 1,8 barobar oshdi. Agar 2017-yilda bu ko'rsatkich 22,1% ni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda 40,7% ga yetdi.

Turizm sohasida amalga oshirilgan islohotlar samarasi sohaning salohiyati katta ekanligidan dalolat beradi. O'zbekistonning jahon miqyosida turistik jozibadorligini oshirish uchun turizmning etnik va ekologik turizm kabi yangi yo'nalishlarini rivojlantirish, shuningdek, mamlakatimizning turli hududlarida tematik festivallarni tashkil qilish taklif etilmoqda.

2017–2022-yillar oralig'ida O'zbekistonda yo'lovchilarni tashish sohasida ro'y bergan o'zgarishlar

o'qish vaqti
64 soniya

Tahlil 2017–2022-yillar oralig'ida mamlakatimizda yo'lovchilarni tashish va yo'lovchi aylanmasida sezilarli o'sish bo'lganligini ko'rsatdi. Xususan, 2017-yilda barcha transport vositalari orqali 5 679,0 million kishi o'z manziliga yetkazilgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich salkam 6 170,8 million kishini tashkil etdi. Yo'lovchi aylanmasi esa 130,0 milliard yo'lovchi-km dan 144,7 milliard yo'lovchi-km ga oshgan.

2022-yilda yo'lovchi tashishda avtomobil transportining ulushi 97,5% ni tashkil qilgan. Agar 2017-yilda 5 591,3 million kishi manzilga yetkazilgan bo'lsa, 2022-yilda ularning soni 6 017,5 million kishini tashkil qilgan. Avtomobil transportida yo'lovchi aylanmasi mos ravishda ortib, 117,7 milliard yo'lovchi-km dan 129,2 milliard yo'lovchi-km ga yetgan.

2017–2022-yillarda metropolitendan foydalangan yo'lovchilar soni 2 marotaba oshgan va 61,6 million kishidan 136,7 million kishiga yetgan. Mutanosib ravishda yo'lovchi aylanmasi ham 459,1 million yo'lovchi-km dan 996,8 million yo'lovchi-km ga ko'paygan. Havo transporti vositasida tashilgan yo'lovchilar ham mazkur davr mobaynida qariyb 2 barobar oshgan va 2,2 million kishidan 4,1 million kishiga yetgan.

Yo'lovchi aylanmasi 7,5 milliard yo'lovchi-km dan 10,9 milliard yo'lovchi-km ga ortgan.

2026-yilgacha yo'lovchi tashish xizmatlarini rivojlantirish maqsadida mamlakatimizda: aholi punktlarining jamoat transporti bilan qamrovini 95% ga yetkazish va 278 ta yangi avtobus yo'nalishini ochish;

- hududlardagi 11 ta xalqaro aeroportning o'tkazish imkoniyatini 2 barobar oshirish va mahalliy tashuvlarda xususiy va loukoster aviakompaniyalar ulushini bosqichma-bosqich 25% gacha oshirish;

- metropolitenning umumiy uzunligini 157 kilometr, stansiyalar sonini 74 taga yetkazish rejalashtirilgan.

2017-2022-yillarda O'zbekistonda yo'lovchi tashish va yo'lovchi aylanmasi

Tashilgan yo'lovchilar, mln.kishi

Metropolitenda tashilgan yo'lovchilar, mln.kishi

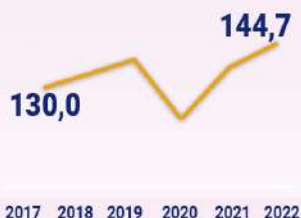
Avtotransportda tashilgan yo'lovchilar, mln.kishi

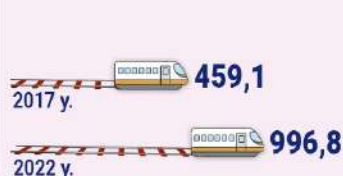
Havo transportida tashilgan yo'lovchilar, mln.kishi

Yo'lovchi aylanmasi, mlrd. yo'lovchi-km

Metropolitenda yo'lovchi aylanmasi, mln. yo'lovchi-km

Avtotransportda yo'lovchi aylanmasi, mlrd. yo'lovchi-km

Havo transportida yo'lovchi aylanmasi, mlrd. yo'lovchi-km

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi

Tahlil mazkur davr mobaynida mamlakatimizda yuk tashish aylanmasida sezilarli o'sish bo'lganligini ko'rsatdi. Barcha transport turlarida umumiy yuk aylanmasi 2017-yildagi 66,9 mlrd. t-km.dan 2022-yilda 75,2 mlrd. t-km.ga oshdi. Xususan:

2017-2022 yillarda temiryo'l transportida tashilgan yuk aylanmasi 22,9 mlrd. t-km.dan 24,9 mlrd. t-km.ga oshdi.

Avtomobil transportining hissasiga to'g'ri keluvchi yuk aylanmasi qariyb 1,5 barobar oshdi. Agar tahlil qilinayotgan davr boshida mazkur ko'rsatkich 13,6 mlrd. t-km.ni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib 20,2 mlrd. t-km.ga yetdi.

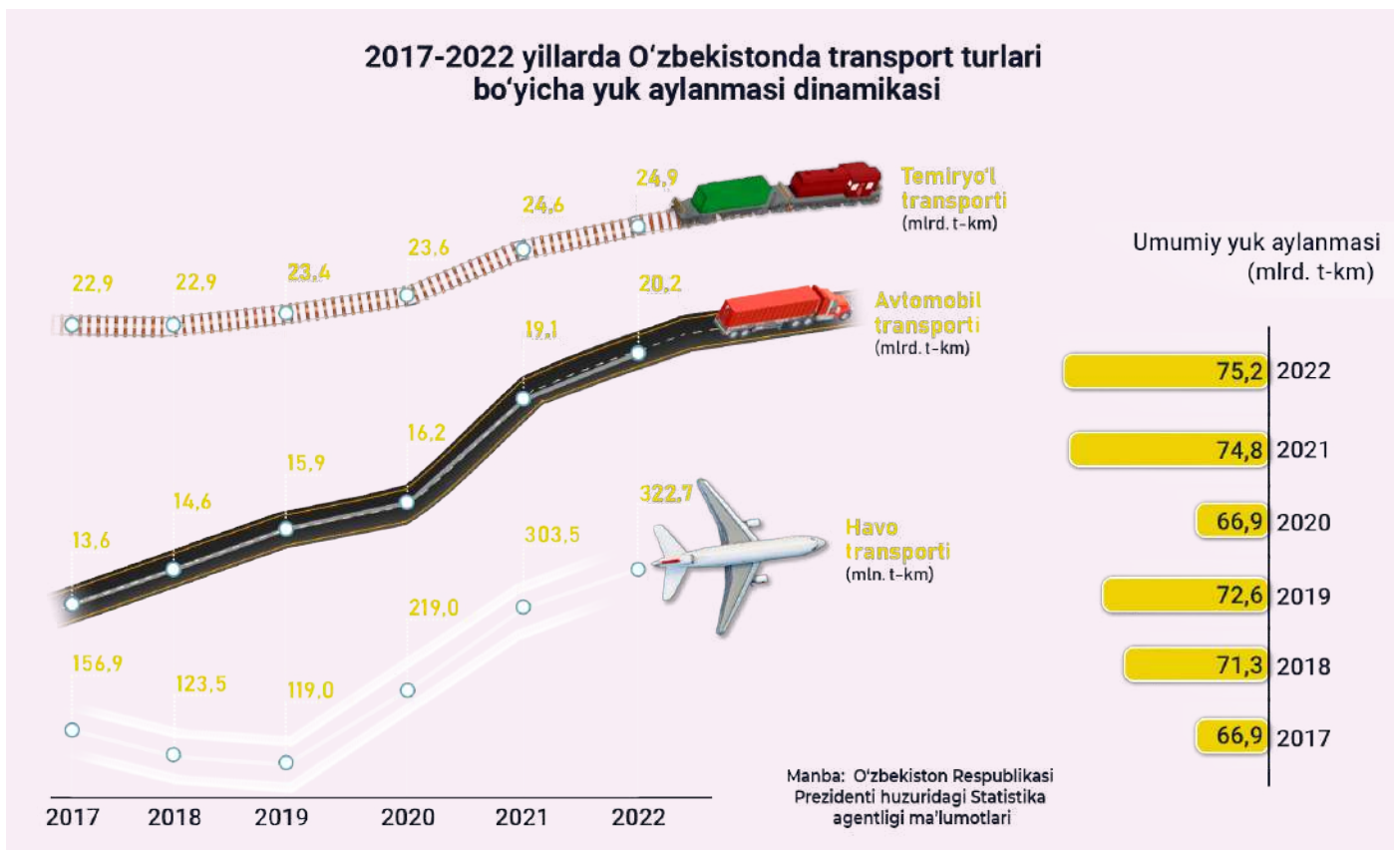
2017-2022 yillarda havo transportining yuk aylanmasi 2 barobarga, ya'ni 156,9 mln. t-km.dan 322,7 mln. t-km.gacha oshdi.

Transport xizmatlari bozori va infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida bir qator tadbirlar belgilangan.

Jumladan:

- hududlarda yuklar shakllanishining asosiy nuqtalarini hisobga olgan holda transport-logistika markazlari tarmog'ini tashkil etish;
- xalqaro yuk tashuvlaridagi transport hujjatlarini («e-Permit», «e-TIR», «e-CMR») elektron ko'rinishga bosqichma-bosqich o'tkazish;
- mavjud konteyner terminallarini davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlantirish;
- temiryo'l da konteyner tashish ulushini kamida 2 barobar oshirish rejalashtirilgan.

Umuman aytganda, yuk aylanmasining barqaror o'sishi transport infratuzilmasini rivojlantirish va tashqi savdo faoliyatini erkinlashtirish natijasidir. Kelgusida yuk aylanmasini yanada oshirish zamirida raqamlashtirish, infratuzilmalarni modernizatsiya qilish va tashuvchilar uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish yotadi.

2017-2022 yillarda O'zbekistonning raqamli infratuzilmasida ro'y bergan o'zgarishlar

2017

64,2 Gbit/s

2022

1800 Gbit/s

Xalqaro ma'lumotlarni uzatish tarmog'iga (Internet) ulanish tezligi 28 barobar oshdi.

x28

2017

91,5\$

2022

3\$

Provayderlar uchun internet tariflari narxi 30 barobar arzonlashdi.

x30

2017

24,5 ming km

2022

170 ming km

Optik tolali aloqa liniyalarining umumiy uzunligi 7 barobar ortdi.

x7

2017

20 ming dona

2022

54,2 ming dona

Mobil tayanch stansiyalar soni qariyb 3 barobar ko'paydi.

x3

2017

34,5%

2022

75%

2022-yilda aholining 75%i Internetdan foydalanish imkoniga ega bo'ldi. Bu 2017-yildagiga nisbatan 2,2 barobar ko'p.

x2,2

2017

69,5%

2022

86%

Uyali aloqa tarmog'i abonentlari ulushi 1,2 barobar oshdi.

x1,2

2017-2022 yillarda O'zbekistonning raqamli infratuzilmasida ro'y bergan o'zgarishlar

o'qish vaqti
63 soniya

O'tkazilgan tahlil davrida mamlakatimizda raqamli infratuzilmaning barcha ko'rsatkichlari bo'yicha sezilarli o'sish qayd etilgan.

Shu jumladan:

- Xalqaro ma'lumotlarni uzatish tarmog'iga (Internet) ulanish tezligi 28 barobar oshdi va 2022-yilda 1800 Gbit/s ni tashkil etdi;
- provayderlar uchun internet tariflari narxi 30 barobar, ya'ni 2017-yildagi 90 dollardan 2022-yilda 3 dollargacha arzonlashdi;
- optik tolali aloqa liniyalarining umumiy uzunligi 7 barobar oshib, 2017-yildagi 24,5 ming km.dan 2022-yilda 170 ming km.gacha yetdi;
- mobil tayanch stansiyalar soni qariyb 3 barobar ko'paydi va 2022-yilda 54 mingtaga yetdi;
- 2022-yilda aholining 75%i internetdan foydalanish imkoniga ega bo'ldi;
- 2017-yilda bu ko'rsatkich 34,5% edi;

Uyali aloqa tarmoqlari abonentlari ulushi 2017-2022 yillarda 70% dan 86% ga (o'sish 1,2 barobar) ko'tarildi.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish (2026-yil oxirigacha uning YaIMdagi ulushini kamida 2,5 barobarga oshirish) "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida asosiy "drayver" sifatida belgilangan.

Ushbu maqsadga erishish uchun raqamli xizmatlar bozori va infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan bir qator kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqildi.

Shu jumladan:

- dasturiy mahsulotlar ishlab chiqarishni 5 barobar, eksportini esa 10 barobar, ya'ni 500 million AQSh dollariga yetkazish;
- iqtisodiyotning real sektoridagi ishlab chiqarish va operatsion jarayonlarda, moliya va bank sektorlarida raqamlashtirish darajasini 70% ga yetkazish;
- shaharlarni rejalashtirish va qurilishni raqamlashtirish, ularni "Aqlli shahar" konsepsiyasi doirasida rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berish ko'zda tutilgan.

Shunday qilib, raqamli infratuzilmani yanada takomillashtirish sifatli iqtisodiy o'sishni ta'minlash, biznes imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, aholining ta'lim, xizmatlar va onlayn bandlikdan foydalanish imkoniyatlarini oshirishda yordam beradi.

Iqtisodiyot samaradorligini oshirish, yetkazib berilayotgan mahsulotlarning ishonchligi, xavfsizligi, foydalanishda qulayligi va sifatini ta'minlashda texnik jihatdan tartibga solishning ahamiyati katta.

So'nggi yillarda ushbu sohada amalga oshirilgan islohotlar tufayli quyidagi natijalarga erishildi:

-huquqiy asoslar mustahkamlandi, jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Metrologiya to'g'risida"gi, "Standartlashtirish to'g'risida"gi, "Texnik jihatdan tartibga solish to'g'risida"gi, "Muvofiqlikni baholash organlarini akkreditatsiya qilish to'g'risida"gi qonunlari qabul qilindi;

-"Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida "e-standart", "e-metrologiya" va "e-akkreditatsiya" axborot tizimlari ishlab chiqildi;

-xalqaro talablarga uyg'unlashtirilgan standartlar soni 19,5 mingtaga yetdi va umumiy standartlar sonidagi ulushi 10 foizdan 80,4 foizgacha oshdi;

-joriy qilingan xalqaro texnik reglamentlar soni 4,8 marotaba (12 tadan 57 taga) oshdi.

ISO 9001 xalqaro standartiga muvofiq eksport salohiyatini rivojlantirish maqsadida turli sohalarda faoliyat yurituvchi 4961 korxonada Sifat menejmenti tizimlari joriy etildi.

Mahsulot va xizmatlar sifatini oshirishda ko'maklashishga qaratilgan "Korxonabay" tizimining tatbiq etilishi tadbirkorlik subyektlari bilan to'g'ridan-to'g'ri hamkorlikning aniq mexanizmlaridan foydalanish imkonini berdi.

14,9 mingta korxonada tadbirlar o'tkazilib, standartlashtirish (5 mingdan ortiq tadbir), metrologiya (21 mingdan ortiq tadbir), 1,4 ming turdagi mahsulotni sertifikatlash yo'nalishlarida amaliy yordam ko'rsatildi.

Texnik jihatdan tartibga solish agentligi tizimidagi sinov laboratoriyalari modernizatsiya qilindi yoki yangi uskunalar bilan ta'minlandi, 4 ta laboratoriya xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazildi, 13 ta yangi laboratoriya tashkil etildi.

"O'zbekiston akkreditatsiya markazi" davlat unitar korxonasi Xalqaro laboratoriya akkreditatsiyasi tashkiloti (ILAC MRA)ning to'liq a'zoligiga qabul qilindi. O'zbekistonda o'tkazilgan sinovlarning natijasi dunyodagi 116 ta mamlakatda tan olinadi.

Oeko Tex, GOTS, BCSI, Sedex, Global GAP, Organic, CE va boshqa xalqaro standartlar to'qimachilik sohasidagi 157 ta, qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sektoridagi 225 ta, elektrotexnika tarmog'idagi 53 ta korxonada joriy etilgan.

Shakllangan texnik jihatdan tartibga solish tizimi bundan keyin ham tarmoqlar va umuman, O'zbekiston iqtisodiyotini yanada samarali rivojlantirish, iste'molchilar huquqini himoya qilishda ko'mak beradi.

2016-2022 yillarda kimyo va gaz-kimyo mahsulotlarining asosiy turlarini ishlab chiqarish dinamikasi

Kimyoviy mahsulotlarni ishlab chiqarishning o'sish sur'ati (% qiyosiy narxlarda)

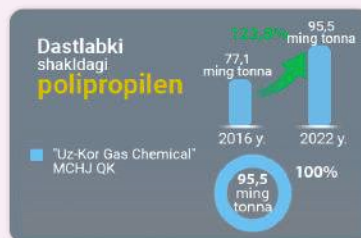
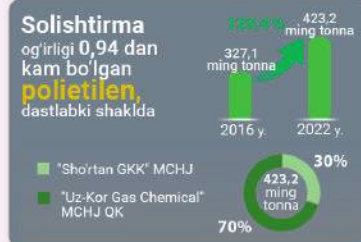
Kimyoviy mahsulotlar eksportining o'sish sur'ati (AQSh doll., %)

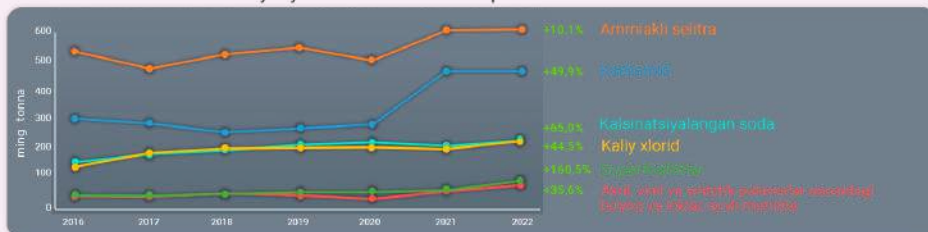
Tarkibida azot, fosfor va kaliy bo'lgan mineral o'g'itlar ishlab chiqarishning o'sish sur'ati (% qiyosiy narxlarda)

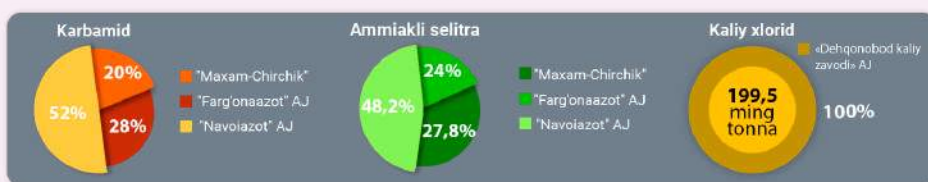
Ishlab chiqarishning o'sish sur'ati

Kimyoviy mahsulotlarni ishlab chiqarish dinamikasi

Mineral o'g'itlar ishlab chiqarish

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari

2016-2022 yillarda kimyo va gaz-kimyo mahsulotlarining asosiy turlarini ishlab chiqarish dinamikasi

o'qish vaqti
75 soniya

Jahon bozoridagi beqarorlik va raqobatbardosh importning o'sishiga qaramay, 2016-2022 yillarda kimyo sanoati rivojlanishda ijobiy natijalarga erishdi. Mahsulot ishlab chiqarishning umumiy hajmi qiyosiy narxlarda 11,7% ga, shu jumladan kimyoviy mahsulotlar (4,9%), rezina va plastmassa mahsulotlar (47,9%) kabi asosiy komponentlar bo'yicha oshdi.

Tarmoq tarkibida eng katta ulush mineral o'g'itlarga to'g'ri keldi. Ularni ishlab chiqarish mutlaq hisobda 20,7% ga, shu jumladan azot 18,7% ga, fosfor 11,9% ga, kaliy 43,4% ga oshdi.

Azotli o'g'itlar segmentida karbamid ishlab chiqarish 50% ga, ammiakli selitra ishlab chiqarish 10% ga oshdi. Ushbu turdagi mahsulotlarning eng yirik ishlab chiqaruvchilari qatoriga «Navoiyazot» AJ va «Farg'onazot» AJ kiradi. Umumiy karbamid hajmining 80% i va ammiakli selitrining 72,2% i ularning hissasiga to'g'ri keladi. «Dehqonobod kaliy zavodi» tomonidan 199,5 ming tonna kaliyli o'g'itlar ishlab chiqarildi. Bu kaliyli o'g'itlarning barchasi demakdir.

Soda kuli ishlab chiqarishda barqaror o'sish dinamikasi qayd etildi. Ko'rib chiqilayotgan davr uchun uning hajmi 1,6 baravar oshdi.

Ichki talabning o'sish omili akril, vinil va sintetik polimerlar asosidagi bo'yoq va loklarni ishlab chiqarish hajmining o'sish dinamikasiga ta'sir ko'rsatdi – 135,6%. Bu esa maishiy kimyo sektorining rivojlanishiga ko'mak berdi.

Polietilen (29,4%), polipropilen (23,8%) va yuqori qo'shimcha qiymatga ega boshqa turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishning o'sish tendensiyasi qayd etilgan texnologik o'zgarishlarning omillaridan biri bo'ldi. «Sho'rtan GKK» MCHJ va «Uz-Kor Gas Chemical» MCHJ QK gaz-kimyo mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi mavqeyini mustahkamladi.

Tahlil qilinayotgan davrda kimyoviy mahsulotlar eksporti hajmi 1,5 barobardan ziyod oshdi. Ammo shu bilan birga ichki bozorning import hajmi har yili o'rtacha 16,6 foizga kengaydi. Bu esa kimyoviy mahsulotlarni ishlab chiqarishda mavjud quvvatlardan yetarlicha foydalanilmayotganini ko'rsatadi.

2017-2022 yillar bo'yicha O'zbekiston hududlaridagi iqtisodiy faollik barometri aniqlandi

o'qish vaqti
76 soniya

Iqtisodiy faollikning nisbatan yuqori darajasi Toshkent shahri, Jizzax, Namangan, Andijon, Xorazm viloyatlarida (BEA indeksi 0,500 dan yuqori) qayd etildi.

Ushbu hududlar guruhi (Jizzax viloyatidan tashqari) IFBda dinamik iqtisodiy o'sish (2017 - 2022 yillardagi YaHM o'sishi respublika ko'rsatkichidan yuqori – 128,0%) asosan sanoat ishlab chiqarishi, chakana savdo, qurilish ishlari, tovarlar va xizmatlar eksporti hisobiga kuzatilmoqda.

YaHMning mo'tadil o'sishiga (2017 - 2022 yillarda 123,7%) qaramay, Jizzax viloyati IFBning yuqoriligi iqtisodiyot tarmoqlari (sanoat, xizmat ko'rsatish), tadbirkorlik (mavjud kichik biznes subyektlarining o'sishini) hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni rag'batlantirish (mashina va uskunalar importi) hisobiga ta'minlanmoqda;

Shu bilan birga, IFB Jizzax, Namangan, Andijon, Xorazm viloyatlari iqtisodiy rivojlanish darajasining oshishida ham o'z aksini topdi.

O'rtacha faollik darajasiga ega bo'lgan ikkinchi guruhdan Samarqand, Farg'ona, Surxondaryo, Navoiy viloyatlari joy olgan bo'lib, ushbu guruhda tadbirkorlik yaxshi rivojlangan, lekin ishlab chiqarish sur'ati nisbatan past (IFB indeksi = 0,400-0,500).

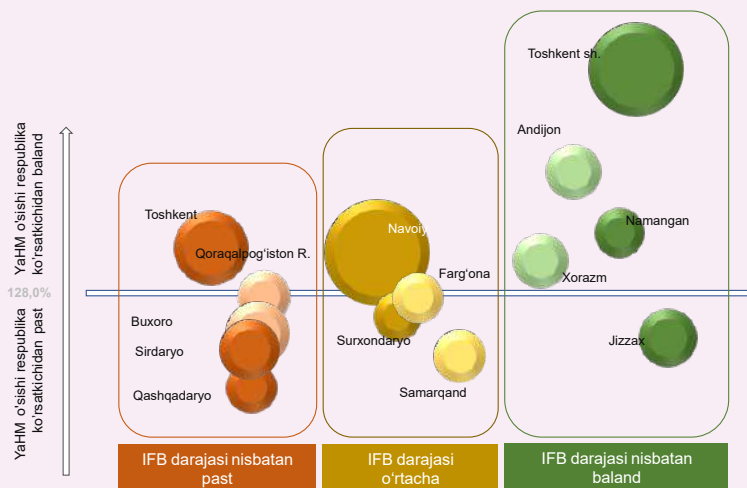
Qoraqalpog'iston Respublikasi, Buxoro, Qashqadaryo, Surxondaryo va Toshkent viloyatlarining nisbatan past iqtisodiy faolligi (IFB indeksi 0,400 dan past) tabiiy resurslar va xomashyo resurslaridan samarali foydalanishni inobatga olgan holda eksportga yo'naltirilgan tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish quvvatlarini joylashtirishni qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

Ushbu muammo iqtisodiyoti agrar yo'nalishga ega hududlar (Buxoro, Qashqadaryo, Surxondaryo viloyatlari, YaHMda qishloq xo'jaligining ulushi 40% dan ortiq, sanoatning ulushi esa 17-18%), hamda iqtisodiy rivojlanish darajasi past bo'lgan hududlar (Qoraqalpog'iston Respublikasi, Qashqadaryo, Farg'ona, Surxondaryo viloyatlari, YaHMning aholi jon boshiga ko'rsatkichi mamlakat miqyosidagi ko'rsatkichdan 1,6-2,0 marotaba past) uchun ham dolzarb.

Umuman olganda, hududlarning 2017-2022 yillardagi IFB darajasi nisbatan past rivojlangan hududlar (Jizzax, Namangan, Xorazm viloyatlari) ning iqtisodiy salohiyatini oshirishga xizmat qildi. Ayni paytda tadbirkorlik va biznesni kengaytirish hududlarning ishlab chiqarish va eksport salohiyatini oshirishning yetakchi bo'g'iniga aylanmoqda.

2017-2022 YILLARDA O'ZBEKISTON HUDUDLARINING IQTISODIY FAOLLIK BAROMETRI (IFB)

Hududlarning IFB va YaHM o'sishini qiyosiy baholash

Malumat uchun: Doira hajmi YaHM darajasini bildiradi. Aholi jon boshiga YaHM qanchalik yuqori bo'lsa, doira shunchalik katta bo'ladi va aksincha.

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida PMTI ekspertlarining hisob-kitoblari

IFB komponentlari bo'yicha hududlar faolligi

O'zni	I guruh hududlari iqtisodiy faollik darajasi nisbatan yuqori				
	Jizzax	1	4	8	1
Toshkent sh	2	1	6	7	
Namangan	3	2	9	3	
Andijon	4	5	13	2	
Xorazm	5	3	10	5	
II guruh hududlari iqtisodiy faollik darajasi o'rtacha	Samarqand	6	6	3	6
	Farg'ona	7	10	4	4
	Surxondaryo	8	3	5	11
	Navoiy	9	9	1	9
III guruh hududlari iqtisodiy faollik darajasi nisbatan past	Qoraqalpog'iston Respublikasi	10	4	7	14
	Buxoro	11	8	11	10
	Qashqadaryo	12	11	2	12
	Sirdaryo	13	7	14	8
	Toshkent	14	5	12	13

past faollik yuqori faollik

Ishlab chiqarish faolligi (5 ta ko'rsatkich)

Tadbirkorlik faolligi (5 ta ko'rsatkich)

Tashqi savdo faolligi (2 ta ko'rsatkich)

Tahlil natijalari mazkur davrda mamlakat sanoati jadal rivojlanganini ko'rsatdi. 2017-2022 yillarda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi 134,2 foizga o'sgan.

Andijon, Namangan, Xorazm, Jizzax, Toshkent, Samarqand, Sirdaryo viloyatlari va Toshkent shahrida ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish, investitsiya va tadbirkorlar faoliyatini rag'batlantirish hisobiga sanoat tarmog'ida hududlar kesimida yuqori o'sishga (1,4-1,9 baravar) erishildi.

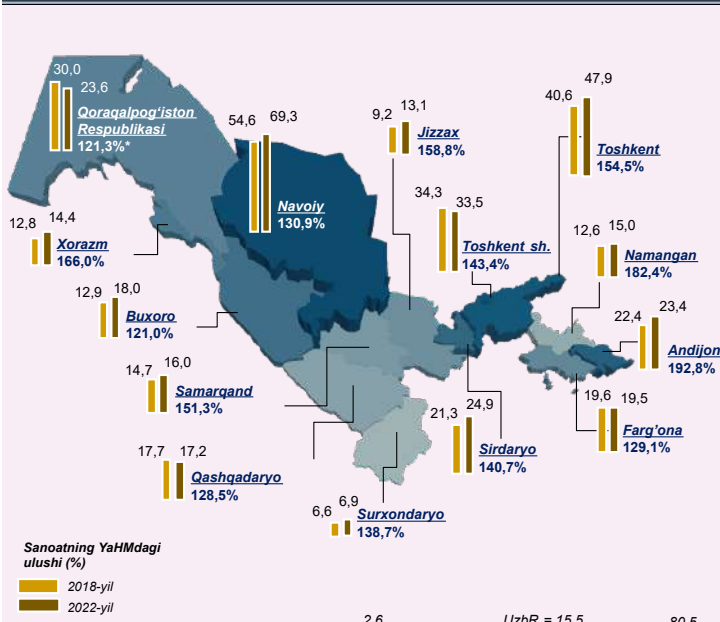
Mahalliy resurslar va hududlar salohiyatidan samarali foydalanish maqsadida ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarishning zamonaviy shakllari (erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalari, texnoparklar, klasterlar) keng joriy etildi. Natijada 2022-yilga kelib, mamlakatimiz sanoat ishlab chiqarishida 2017-2022 yillarda tashkil etilgan 20 ta erkin iqtisodiy zonaning ulushi 4,9% ga, 506 ta klasterning ulushi 5,2% ga, 317 ta kichik sanoat zonasining ulushi 1,2% ga yetdi.

Hududlar sanoatini transformatsiya va diversifikatsiya qilish borasida erishilgan natijalar:

1. Mamlakatning 10 ta viloyati (Andijon, Buxoro, Jizzax, Navoiy, Namangan, Samarqand, Surxondaryo, Sirdaryo, Toshkent, Xorazm viloyatlari) da YaHM tarkibida sanoat tarmog'ining ulushi ortdi.
2. Aksariyat hududlar (Andijon, Jizzax, Xorazm, Farg'ona, Qashqadaryo, Namangan, Sirdaryo viloyatlari) dagi qayta ishlash sanoatida o'rtayuqori texnologiyali ishlab chiqarishning hissasi oshdi.
3. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Andijon, Namangan va Samarqand viloyatlarida ishlab chiqarish sanoati tarkibi yanada diversifikatsiyalashdi.
4. Sanoatning rivojlanish darajasi past bo'lgan Buxoro, Jizzax, Namangan, Xorazm viloyatlarida aholi jon boshiga sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi respublika miqyosidagi parametrga yaqinlashib, hududlararo nomutanosibliklar qisqardi.

Umuman olganda, 2017-2022 yillarda mamlakatimizda amalga oshirilgan samarali islohotlar natijasida hududlarning sanoat salohiyati va raqobatbardoshligi oshdi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, kelgusida hududlar sanoatini rivojlantirish istiqboli sifat o'zgarishini ta'minlashdan iborat bo'lishi lozim.

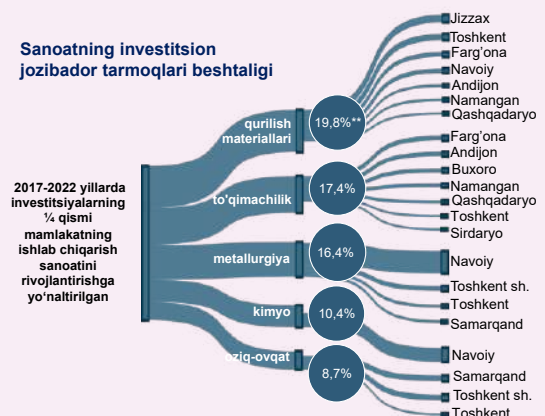
2017-2022 YILLARDA O'ZBEKISTON HUDUDLARI IQTISODIYOTINI SANOATLASHTIRISH TENDENSIYALARI

* 2017-2022 yillarda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishning o'sishi (O'zbekiston Respublikasi bo'yicha 134,2% ni tashkil etdi).

Sanoat ishlab chiqarish darajasi hududning aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish ko'rsatkichi asosida aniqlangan (mln. so'm)

Sanoatning investitsion jozibador tarmoqlari beshtaligi

Maxsus iqtisodiy zonalar sanoatni rivojlantirishga qo'shgan hisssasi (%)

** Ishlab chiqarish sanoatini rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiyalarning umumiy hajmida tarmoqning ulushi (2017-2022 yillarda o'rtacha hisobda).

Manba: PMTning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosidagi hisob-kitoblari

2016-2022 yillarda O'zbekistonda sement sanoatining rivojlanish dinamikasi

o'qish vaqti
50 soniya

2016-yilda mamlakatimizning 5 ta hududida joylashgan 12 korxonada 8,6 million tonna sement ishlab chiqarilgani qurilish sanoatini rivojlantirish dasturlari ijrosini ta'minlashning asosiy omillaridan biri bo'ldi.

Sementga talabning yuqoriligi, bozorni rivojlantirishning sezilarli salohiyati, mamlakatimizda qulay ishbilarmonlik muhitini yaratgan rag'batlantiruvchi davlat siyosati sement sohasiga yangi investorlar e'tiborini tortdi.

2017-2022 yillarda turli hududlarda energiya tejovchi "quruq" texnologiyalar asosida sement ishlab chiqaruvchi 21 ta yangi korxonalar tashkil etildi va umumiy ishlab chiqarish quvvati 27 million tonnaga yetkazildi.

2022-yilda O'zbekistonda 14,6 million tonna sement ishlab chiqarildi va kishi boshiga o'rtacha ishlab chiqarish hajmi 415 kilogrammga yetdi. Bu ko'rsatkich dunyo miqyosida o'rtacha 519 kilogrammni,

Xitoyda 1770 kilogrammni, Turkiyada 873 kilogrammni, Rossiyada 414 kilogrammni, AQShda 280 kilogrammni tashkil qilgan.

2017-2022-yillarda qurilish ishlari hajmi 71,5 foizga oshgani holda sement ishlab chiqarish hajmi 69,3 foizga oshgan. Bu bozordagi talab va taklifning muvofiqligini ko'rsatmoqda.

Kelajakda sohani yanada innovatsion rivojlantirish uchun energiya tejaydigan "yashil" texnologiyalarni joriy etish, bozorlarda talab yuqori bo'lgan mahsulot turlarini diversifikatsiya qilish, yuqori markali (M500 va M600) va maxsus sement turlarini ishlab chiqarishni sezilarli darajada oshirish ko'zda tutilmoqda.

O'zbekistonda 2016-2022 yillarda sement sanoatining rivojlanish dinamikasi

Dunyo mamlakatlarida aholi jon boshiga sement ishlab chiqarish hajmi, kg (2021 y.)

Sement ishlab chiqaruvchi korxonalar soni

Manba: Statistika agentligi va dzen.ru axborot portali U.S. Geological Survey 2021 yilga mo'ljallangan ma'lumotlariga asosan

Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi Hamkorlik indeksi hisoblab chiqildi

o'qish vaqti
61 soniya

Tahlil davomida 2017-2021 yillar oralig'ida Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi Hamkorlik (kooperatsiya) indeksi qiymati 1,3 barobar ortib, 28% dan 38% gacha oshgani aniqlandi.

Indeks qiymati savdo aylanmasi, investitsiyalar oqimi, savdo qiymati, turistik va migratsiya oqimi kabi ko'rsatkichlar bo'yicha hisoblanadi.

1. Mintaqa mamlakatlari bir-birining iqtisodiyotiga kiritayotgan investitsiyalarning ortishi Indeks qiymatining oshishiga eng katta hissa qo'shdi. Shunday qilib, mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi investitsiya oqimlari (kiruvchi va chiquvchi) hajmining umumiy investitsiya oqimlari hajmidagi ulushi 5,6 barobar oshdi.

2. O'sishning ikkinchi muhim ko'rsatkichi mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmining oshishi hisoblanadi. O'zaro tovar aylanmasining umumiy tovar aylanmasidagi ulushi 1,5 barobar ko'paydi.

3. Markaziy Osiyo mamlakatlarining o'zaro savdo qiymati boshqa savdo sheriklarinikiga qaraganda o'rtacha 4 barobar past. Bu Markaziy Osiyo mintaqasida mintaqa doirasida transport infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha faol siyosat olib borilayotgani bilan izohlanadi.

4. Bugungi kunga kelib, yurtini sayyohlik maqsadlari bilan tark etgan Markaziy Osiyo mamlakatlari fuqarolarining 80% dan ortig'i mintaqaviy turizmni afzal ko'radi. Bu umumiy tarix va bir xil qadriyatlarga asoslangan mintaqa mamlakatlarining kuchli madaniy integratsiyasidan dalolat beradi. Shu bois Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi kooperatsiya indeksi doirasida umumiy sayyohlik oqimlarida mintaqaviy turizmning ulushi 83% ni tashkil etadi.

5. Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi migratsiya oqimlarini hisobga olgan holda shuni ta'kidlash mumkinki, Markaziy Osiyo mamlakatlariga yashash va ishlash uchun kelgan odamlarning atigi 15,3% i ushbu mamlakatlarning fuqarolari. Ya'ni, Markaziy Osiyo mamlakatlari aholisi uchun mintaqa yashash joyini tanlash yoki ish qidirishda ustuvor ahamiyatga ega emas.

Ma'lumot uchun: indeks mintaqalararo hamkorlik mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi o'zaro jarayonlarning umumiy jarayonlaridagi ulushi sifatida baholanadi, degan qoidaga asoslanadi. Ushbu mamlakatlarning umumiy tovar aylanmasida mintaqa mamlakatlari o'rtasidagi tovar aylanmasining ulushini misol sifatida keltirish mumkin.

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI HAMKORLIK INDEKSI

HAMKORLIK INDEKSI

38,4%

MAMLAKATLARNING MINTAQAVIY HAMKORLIGI

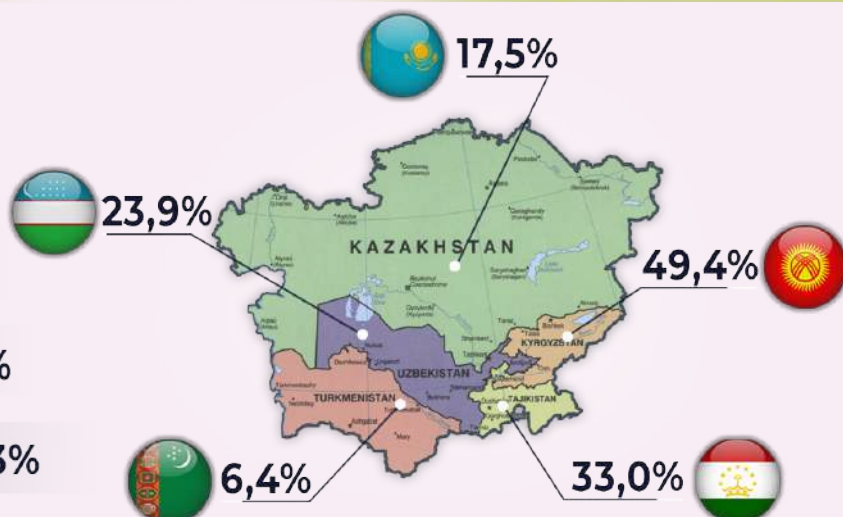
SAVDO AYLANMASI 17,4%

SAVDO NARXI 74,2%

INVESTITSION OQIMLAR 23,4%

TURISTIK OQIMLAR 83,0%

MIGRATSIYA OQIMLARI 15,3%

O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'ining (QQS) 15%dan 12%ga tushirilishi iste'mol tovarlari narxiga qanday ta'sir qildi?

o'qish vaqti
84 soniya

QQS to'lovchisi bo'lgani va asosan rasmiy ish yurituvchi hisoblangani sababli tahlil uchun milliy supermarketlardagi narxlar asos qilib olindi. Jumladan, 97 turdagi 3754 ta iste'mol tovarlari bo'yicha to'rt oylik statistik ma'lumotlar data-scraping yo'li bilan yuklab olindi. Har bir tovar turi bo'yicha dekabr va yanvar oylarida narxlar o'rtasidagi o'zgarish (treatment group) noyabr-dekabr va yanvar-fevral oylaridagi narxlar o'zgarishi (control group) bilan solishtirildi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, QQS 15% dan 12% ga tushirilishi narxlarning tegishli ravishda tushishiga olib kelmagan. Jumladan, dekabr-yanvar oylarida narxlardagi o'zgarish noyabr-dekabr va yanvar-fevral oylaridagi narxlar o'zgarishiga nisbatan 0,3 foiz punktiga ko'p bo'lgan. Bu degani boshqa barcha omillarning ta'sir kuchi to'xtatib turilgan taqdirda ham 2,6% ga ($1,12/1,15 \cdot 100\% - 100\%$) tushishi kerak bo'lgan narxlar 0,3% ga oshgan.

Xususan, 46 ta guruh bo'yicha 1115 ta tovar narxi o'zgarmagan (bolalar ozuqasi, muzqaymoq, makaron, tana parvarishi mahsulotlari va b.). 20 ta guruh bo'yicha 1306 ta tovar narxi 1% gacha oshgan (shokolad, shirinlik, gigiyena mahsulotlari va b.). 12 ta guruh bo'yicha 585 ta tovar narxi 1-5%ga oshgan (kir yuvish kukunlari, meva, go'sht mahsulotlari, sut va b.). 7 ta guruh bo'yicha 567 ta tovar narxi (1,6% gacha) pasaygan (kanselyariya tovarlari, souslar, qahva va b.).

Avvalroq PMTI ekspertlari Input-output modeli asosida iqtisodiyotning 78 ta tarmog'i uchun QQS stavkasining 3 foiz punktiga pasaytirilishi, xarajatlarning kamayishiga va buning hisobiga iqtisodiyotning real sektorida narxlarning 0,8 foiz punktiga pasayishiga olib kelishi aniqlagan edi. Ammo, amaliyotda esa hozircha tadbirkorlar soliq bo'yicha olgan yengillikni iste'molchiga o'tkazish bo'yicha qaror qabul qilmayapti.

QQSning tushirilishi narxlar darajasiga ta'sir etmaganligining asosiy sabablari qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin:

- Iste'mol tovarlari bozorida xufyona iqtisodiyot ulushining kattaligi va soliqlardagi pasayishlar rasmiy ishlayotgan firmalarning nisbatan kichik miqdordagi foyda marjasi oshishiga yo'naltirilishi;
- Bozorlarda tegishli ravishda raqobat muhitining shakllanib ulgurmagani;
- Narxlarga ta'sir etuvchi boshqa asosiy omillar (dollar kursi, qayta moliyalash stavkasi, pul massasi va b.) ta'sir kuchining oshib borishi.

Ta'kidlash kerakki, iqtisodiy nazariya ratsional inson hayoti davomida iste'molini bir maromda taqsimlaydi, degan fikrni ilgari suradi.

Barqaror daromad va iste'molning hayot sikli gipotezasi O'zbekiston uchun ham taalluqli. Unga ko'ra, insonlarning daromadlari 30 yoshgacha tezlik bilan o'sadi, eng yuqori nuqtasi taxminan 30-50 yosh oralig'ida saqlanib turadi va 60 yoshdan so'ng keskin pasayadi. Bu o'z navbatida, daromad va iste'mol orasidagi farq qarz olish orqali kompensatsiya qilinishi zarurligini bildiradi.

O'zbekistonda aholi o'rtasida o'tkazilgan so'rov (450 kishi) natijalariga ko'ra, yosh oilalar (oila boquvchisi yoshi o'rtacha 38 yosh) boshqa oilalarga nisbatan (oila boquvchisi yoshi o'rtacha 49 yosh) daromadining ko'proq qismini qarz to'lashga sarflayotganini ma'lum qilgan. Bu yuqoridagi nazariy qarashga (barqaror daromad va iste'molning hayot sikli gipotezasi) mos keladi.

Bunda, respondentlarning 18 foizi maishiy texnika, 22 foizi uy-joy, 13 foizi avtomobil, 10 foizi o'qish uchun shartnoma to'lovi, 11 foizi telefon uchun qarz olganligi ma'lum bo'ldi. Respondentlarning qolgan 34 foizi qarzi yo'qligini bildirgan. Shundan 18 foizi o'z jamg'armasi borligini bildirgan.

So'rov natijalari bo'yicha aholining 10 foizi tijorat do'konlaridan muddatli to'lovga qarz olishni (10 foizi bank kreditini, qolganlar o'z va yaqinlari mablag'i bo'lishini) afzal ko'rishini inobatga olib, O'zbekistonda tobora ommalashib borayotgan muddatli to'lovga uy jihozlarini taklif etish bozori o'rganildi.

Bunda eng ommabop 13 ta internet-do'kondagi talab yuqori bo'lgan bir xil rusumdagi smartfon, muzlatgich, televizor hamda konditsionerlarning muddatli to'lov narxlari tahlil qilindi.

Ma'lumot uchun: Statistika agentligi ma'lumotlariga qaraganda, 2022-yilda har 100 ta uy xo'jaligiga 309 ta mobil telefon, 115 ta muzlatgich, 171 ta televizor va 45 ta konditsioner to'g'ri kelgan.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tanlangan bir xil rusumdagi telefon o'rtacha 4,8 mln. so'mdan, muzlatgich 8,1 mln. so'mdan, televizor 6,8 mln.

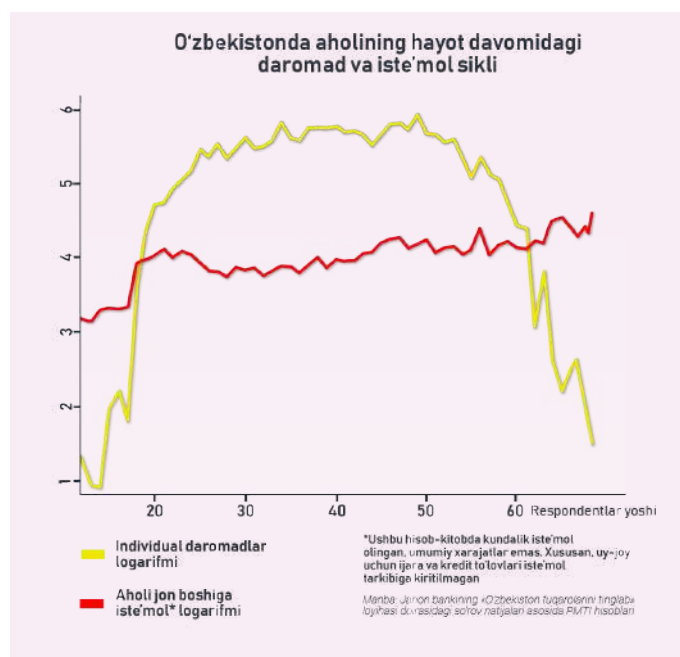
so'mdan va konditsioner 6,1 mln. so'mdan sotilayotganligi aniqlandi.

Aynan mazkur tovarlar do'konlar tomonidan 12 oyga muddatli to'lov orqali yillik stavkasi o'rtacha 70 foizdan 77 foizgacha xaridorlarga taqdim etilmoqda.

Shu bilan birga solishtirish uchun, hozirgi kunda tijorat banklari tomonidan belgilangan talablarga muvofiq ajratilayotgan iste'mol krediti stavkalari 17 foizdan 38 foizgachani tashkil etmoqda.

Ushbu bozorlarda narxlar va muddatli foiz to'lovlari o'rtasidagi katta tafovut bir tomondan, aholi orasida ma'lumotlarning notekis taqsimlangani (information asymmetry) hamda ularning moliyaviy savodxonligini yanada oshirish buyicha tadbirlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi. Ikkinchi tomondan, bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati cheklangan, norasmiy iqtisodiyotda faoliyat yuritayotgan aholi muddatli to'lov bozorida ko'proq foydalangan bo'lishi mumkin.

Individual moliyaviy intizom va rasmiy iqtisodiyotda faoliyat yuritish iste'molchining bank sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar va yaratilayotgan imkoniyatlardan to'laqonli bahramand bo'lishi va samaraliroq foydalana olish ehtimolini oshiradi.

Turkiyadagi zilzila oqibatlarining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri tashqi savdo, investitsiyalar, mehnat migratsiyasi va yalpi ichki mahsulot kabi yo'nalishlarda o'rganildi.

2022-yilda O'zbekistonning Turkiyaga eksporti (\$1,5 mlrd) asosan mis, paxta, rux va plastmassa kabi xomashyodan, importi (\$1,7 mlrd) esa mashina va asbob-uskunalar, plastmassa, kimyoviy moddalar, pigmentlar va farmatsevtika mahsulotlaridan iborat bo'lgan. Tahlil natijalariga ko'ra, mamlakatlar o'rtasidagi savdoda quyidagi o'zgarishlar aniqlandi:

- zilziladan jabr ko'rgan hududlarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli rekonstruksiya loyihalari O'zbekistondan mis, rux, plastmassa, alyuminiy, shuningdek, oziq-ovqat mahsulotlari importiga talabni yanada oshirishi mumkin;
- to'qimachilik sanoati markazlaridan biri bo'lgan Qahramonmarash zilziladan katta talafot ko'rganligi sababli, mavjud vaziyat Turkiyaga ip-kalava eksportiga (2022 y. \$523,3 mln) salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin;
- Turkiyadan import qilinadigan rang beruvchi pigmentlar va gazlamalar yetishmasligi sababli mavjud vaziyat O'zbekistonda to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoldan yiroq emas.

Turkiyadagi zilzila fonida davlat xarajatlari va inflyatsiyaning keskin oshishi mehnat muhojirlari daromadiga ta'sir qilishi va bu mamlakatdan pul o'tkazmalari oqimini kamaytirishi mumkin (2021 y. \$230 mln).

Turkiyada sodir bo'lgan zilzilaning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini baholash The Thomson Reuters Trust Principles tomonidan taklif qilingan ssenariylarga asoslangan. Turkiya yalpi ichki mahsuloti o'sishining qisqarishi O'zbekistonda YaIM o'sishining 0,03 f.p. dan 0,1 f.p. gacha pasayishiga olib kelishi mumkin.

2011-yilda Yaponiyada yuz bergan zilzila tabiiy ofatlar davrida «odamlar ofatga qarshi» konsepsiyasi birinchi o'ringa chiqishiga yorqin misol bo'ldi. Bunda talafotning og'ir oqibatlarini bartaraf etish uchun odamlar birlashishga intiladi:

Yaponiyaga 23 ta mamlakatdan qutqaruv guruhlar yuborilgan;
163 ta mamlakat va 43 ta xalqaro tashkilotdan yordam taklifi olingan;
17,5 milliard iyenadan ortiq xayriya ko'magi yo'naltirilgan.

TDT mamlakatlari tabiiy hodisalarni (zilzilalar) monitoring va tahlil qilish, shuningdek, ularga o'z vaqtida javob berish uchun muhim ilmiy va amaliy salohiyatga ega:

- seysmik faollikni o'rganish va oldini olish bo'yicha milliy institutlarni faol rivojlantirmoqda;
- zilzilalarning oqibatlariga qarshi kurashish va bartaraf etish bo'yicha ikki tomonlama (6 ta bitim) va ko'p tomonlama (9 ta bitim) formatda o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'ymoqda.

Shuningdek, Markaziy Osiyo mamlakatlari hududida Tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish bo'yicha Osiyo markazi va Favqulodda vaziyatlar va tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish markazi faoliyat yuritadi.

Tadqiqot natijasida TDT davlatlari tomonidan Turkiyaga yordam ko'rsatish bo'yicha takliflar tayyorlandi:

1. Birinchi darajadagi tadbirlar: odamlarni qutqarish va ularga zarur birlamchi yordam ko'rsatish.
2. TDT mamlakatlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning keyingi chora-tadbirlari: zilzila natijasida vayron bo'lgan hudud obyektlari va iqtisodiyotini tiklash.
3. Uzoq istiqboldagi harakatlar: tabiiy ofatlarga javob berish va ularning oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha muntazam o'zaro hamkorlik.

Ziddiyat oqibatlari O'zbekiston iqtisodiyotiga asosan inflyatsiya, tashqi savdo, uy xo'jaliklarining birlamchi va ikkilamchi daromadlari, ko'chmas mulk va foiz kanallari orqali ta'siri o'rganib chiqildi.

Mazkur tahlilda 2022 yilning 10 oyiga taalluqli statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Bunda iqtisodiy diagnostika va iqtisodiy modellashtirishning DSGE usuli qo'llanildi. Mojaro ta'siri 2022 yilning mart oyidan boshlab keyingi 18 oy uchun 3 xil ssenariyda (xom ashyo narxi oshishi, pul o'tkazmalarining kamayishi, mehnat bozorining qisqarishi) simulyatsiya qilindi.

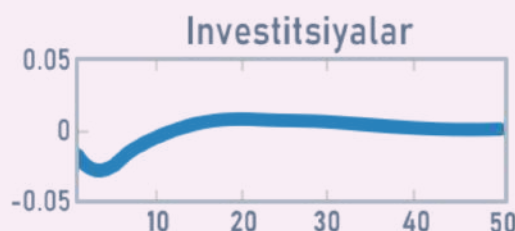
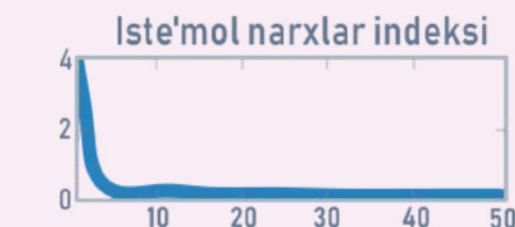
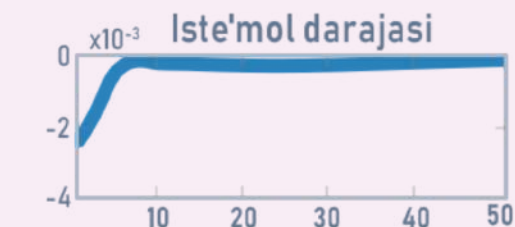
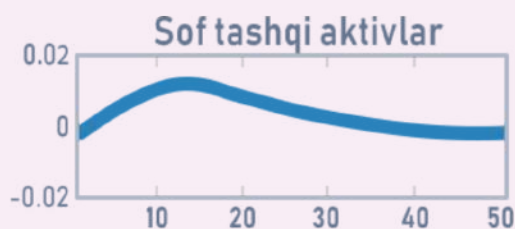
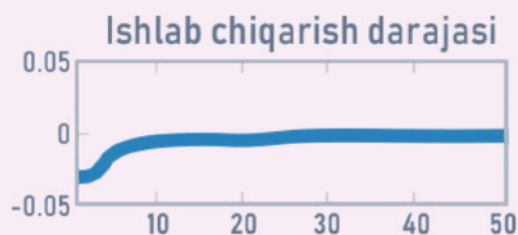
Tahlil natijalariga ko'ra:

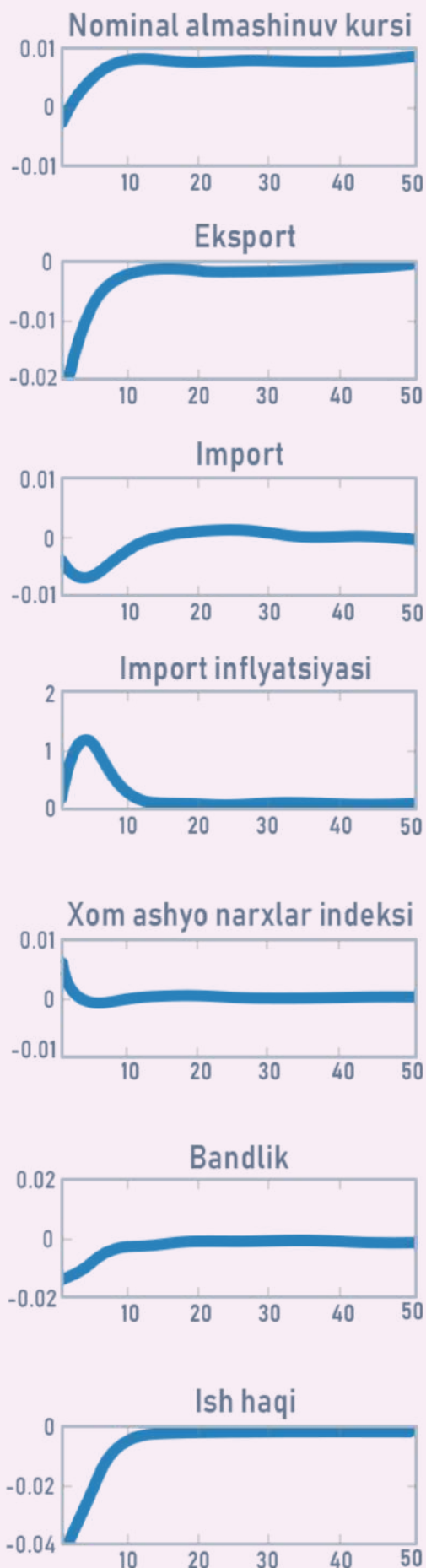
- dunyoda inflyatsiyaga asosan oziq-ovqat va energiya narxlarining keskin ko'tarilishi ta'sir qilayotgan bo'lsa, O'zbekistonda energiya narxlari asosan davlat nazorati ostida bo'lganligi sababli inflyatsiyaning tezlashishiga ko'proq oziq-ovqat va xizmatlar narxining o'sishi sabab bo'lmoqda.

- 2022 yilning fevral oyida yillik oziq-ovqat narxlari o'sishi 13,1% gacha sekinlashgan bo'lsa, oktabr oyiga kelib 16,3% gacha ko'tarildi. Mazkur davrda mehmonxona va restoran xizmatlari narxining yillik o'sishi 14,7% dan 23,3% gacha tezlashdi.

- 2022 yilning mart-oktyabr oylarida O'zbekistonning Rossiyaga eksporti hajmi 2021 yilning mos davridagiga qaraganda 47% ga oshdi. Shunday bo'lsada, global bozorlarda tovar va xom ashyo narxlarining sezilarli ko'tarilishi nominal eksport hajmining ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda. Misol uchun, mart-oktabr oylarida Rossiyaga paxta ip-kalavasi eksporti 41% ga ortgan. Lekin, ushbu davrda paxta tolasi narxlari o'zgarishi hisobga olinganda, real o'sish 8% ni tashkil qiladi. Ta'kidlash kerakki, 2022 yilda so'mning AQSH dollariga nisbatan almashuv kursining barqarorlashuvi ma'lum darajada tashqi shoklarning salbiy ta'sirini yumshatdi.

- Migratsiya va fuqarolikni rasmiylashtirish boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yilning 9 oyi mobaynida O'zbekistonga rossiyalik 318 ming nafardan ortiq fuqaro kelgan. PMTI ekspertlari tomonidan 750 nafar relokant reyumesini o'rganish natijalariga ko'ra,

kelayotgan mutaxassislarning o'rtacha yoshi 32 yoshni tashkil etadi. Ish qidirayotganlarning 93% dan ortig'i oliy ma'lumotli va o'rtacha 8 yillik ish stajiga ega. O'zbekistonga asosan muhandislar (barcha rezyumelarning 18% i), IT mutaxassislari (15%), menejerlar, marketologlar, boshqaruv mutaxassislari va ma'muriy xodimlar (30%), o'qituvchilar (7%), shifokorlar va farmatsevtlar (6%), shuningdek, moliyachilar (4%) kelmoqda.

- pul o'tkazmalari tarkibida Rossiyaning ulushi oshib ketishi kuzatildi; 2022 yilning mart oyida Rossiyadan pul o'tkazmalarining O'zbekistonga jami pul o'tkazmalaridagi ulushi 50% gacha tushib ketgan bo'lsa, may oyiga kelib ushbu ko'rsatkich 85% ga yetdi (2021 yilda 70%, 2020 yilda 72% ni tashkil etgan edi);

- 2022 yilning noyabr oyida Toshkent shahrida xonadonlarning 1 kv. metri uchun narxlar o'tgan yildagiga nisbatan o'rtacha 27% ga oshgan, ya'ni ushbu ko'rsatkich 2021 yilning noyabrda 849 AQSH dollariga teng bo'ldi va 2022 yilning noyabrda 1078 AQSH dollariga yetdi. Uy-joy narxlarining jiddiy oshishi boshqa davlatlarda ham kuzatildi.

- Inflyatsiyaning tezlashishi aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini yashash xarajatlari oshishidan himoyalash uchun davlat xarajatlarining oshishiga sabab bo'ldi. Masalan, 2022 yilning 9 oyida ijtimoiy nafaqalar, moddiy yordam va kompensatsiya to'lovlari 14,5 trillion so'mga yetdi. Bu esa 2021 yilning mos davridagiga nisbatan 1,9 barobar ko'p demakdir.

DSGE modeli simulyatsiya natijalariga ko'ra, jahon bozorida xom ashyo narxlarining 1% ga ko'tarilishi:

- 2023 yilda O'zbekiston iqtisodiyotidagi real o'sishning 2 foiz punktga sekinlashishiga olib kelishi mumkin;

- Inflyatsiyaning qo'shimcha 0,4 foiz punktga oshishiga, shu jumladan import inflyatsiyasining 0,3 foiz punktga o'sishiga sabab bo'ladi. Zarba ta'siri keyingi 4 chorak davomida seziladi.

- oraliq iste'mol tovarlari narxlarining oshishi natijasida mahalliy ishlab chiqarishning qisqarishi sababli eksport 1 foiz punkt va import 0,4 foiz punktga kamayadi. Bu esa bandlik darajasining 1% gacha qisqarishiga olib kelishi mumkin.

QAYERDAN KELGAN

TA'LIM DARAJASI

O'RTACHA YOSHI

19% ayollar

erkaklar **81%**

ASOSIY

SOHALAR

Tadqiqot Izmir shartnomasi mamlakatlari doirasida amalga oshirildi. Jumladan, Eron, Qozog'iston, Qirg'iziston, Ozarbayjon, Pokiston, Tojikiston, Turkiya, Turkmaniston va O'zbekiston birlamchi eksport tovarlarining (neft va tabiiy gazdan tashqari) bu davlatlar iqtisodiy o'sishiga ta'siri tahlil qilindi.

Ma'lumot uchun: Izmir shartnomasi Iqtisodiy hamkorlik tashkilotiga a'zo mamlakatlar tomonidan, xalqlar o'rtasidagi chuqur tarixiy va madaniy aloqalarni yanada yaxshilash, hayot darajasi va sifatini oshirish hamda mamlakatlararo savdo hajmini yanada kengaytirish maqsadida tuzilgan.

ELG yondashuviga muvofiq, YaIMning real o'sishi nafaqat mehnat va kapital miqdorining o'sishiga, balki multiplikator effekti orqali eksportning o'sishiga tayanadi.

Eksportga yo'naltirilgan siyosat tufayli eksportning o'sishi resurslarni samarali taqsimlash, potensialdan unumli foydalanish orqali bilvosita iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin (Awokuse, 2003; Pillay, 2011).

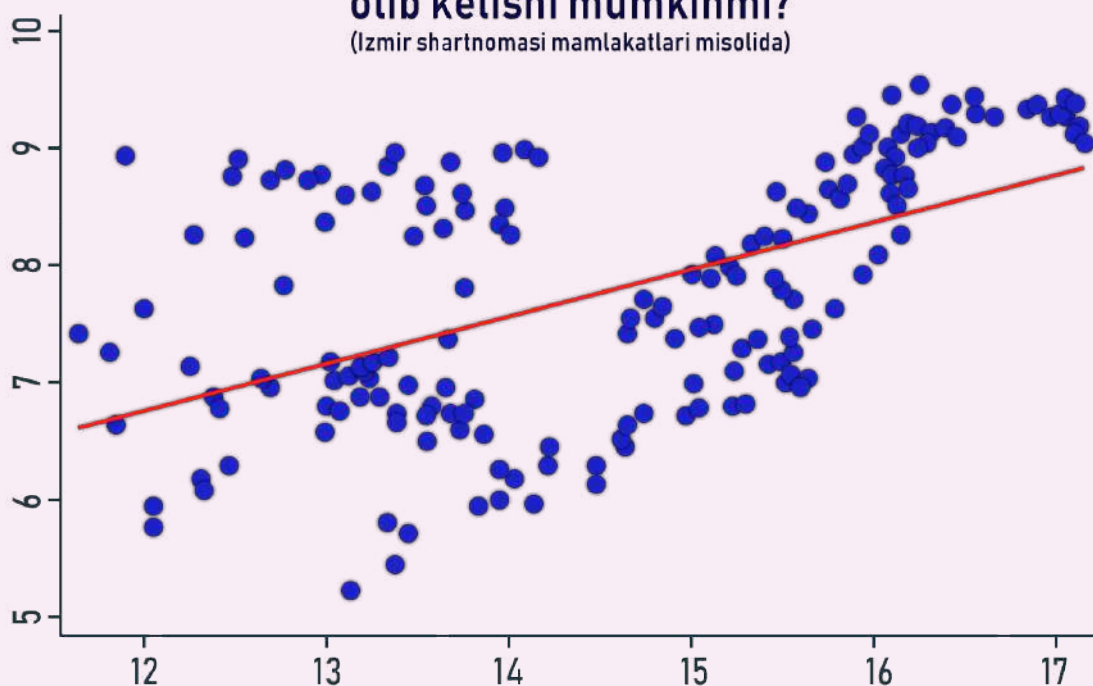
Natijalarga ko'ra, eksport hajmi iqtisodiy o'sishga sezilarli va ijobiy ta'sir qiluvchi omil ekanligi va eksport hajmining 1 foizga ortishi qo'shimcha 0.4 foiz iqtisodiy o'sishga olib kelishi aniqlandi. Bunday holat ichki investitsiyalar, iqtisodiy erkinlik, ishchi kuchi va tashqi qarz ko'rsatkichlari ta'sirini olib tashlagan holda ham saqlanib qoldi.

Eksportni rag'batlantirishning turli strategiyalari orqali tayyor mahsulot va xizmatlar eksportini kengaytirish iqtisodiy o'sishga erishishning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqotda Izmir shartnomasi mamlakatlarining 2002-2020 yillardagi panel ma'lumotlaridan foydalanildi va Prais-Winsten va Random effektlar regressiya metodlari qo'llanildi.

Eksport oshishi iqtisodiyot o'sishiga olib kelishi mumkinmi?

(Izmir shartnomasi mamlakatlari misolida)

Eksport hajmi (neft va tabiiy gazdan tashqari), mln. AQSH dollari (logarifm, masshtab)

● Iqtisodiy o'sish

— Chiziqli o'zaro bog'liqlik

O'zbekiston bank tizimidagi raqobat darajasi tahlil qilindi

o'qish vaqti
109 soniya

Mazkur tadqiqotda Xerfindal-Xirshman indeksi (Herfindahl–Hirschman Index, HHI) dan foydalanildi. Xerfindal-Xirshman indeksi bozor konsentratsiyasining umumqabul qilingan o'lchovlaridan biri va undan bozor raqobatbardoshligini aniqlashda foydalaniladi. HHI 1500 dan past bo'lgan bozor raqobatbardosh bozor, HHI 1500 dan 2500 gacha bo'lgan bozor o'rta darajada konsentratsiyalashgan, HHI 2500 yoki undan yuqori bo'lgan bozor esa yuqori darajada konsentratsiyalashgan hisoblanadi.

So'nggi 5 yilda O'zbekiston bank tizimida raqobat aktivlar bo'yicha ham, kreditlar bo'yicha ham, depozitlar bo'yicha ham ortib bormoqda. 2018 yilning 1-yanvar holatiga ko'ra, aktivlar bo'yicha HHI indeksi 1520 ga teng bo'lgan, 2022 yil 1-dekabr holatiga ko'ra, 1016 gacha pasaygan. Ushbu ko'rsatkich kreditlar bo'yicha 1709 dan 1082 gacha tushdi.

Depozitlar bozorida bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asosan faoliyat olib borilishi sababli banklar o'rtasida depozitlar uchun kurash mavjud va bu kurash yildan yilga kuchayib bormoqda. Ushbu tendensiya depozitlar bo'yicha Xerfindal-Xirshman indeksining 919 dan 852 gacha tushganida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Aktivlar. Davlat ulushi mavjud bo'lgan eng yirik banklar beshtaligi (O'zbekiston Milliy banki, "O'zsanoatqurilishbank", "Asakabank", "Ipotekabank", "Agrobank") ning bank tizimi aktivlaridagi ulushi 70,9% dan 60,5% gacha kamaydi. Davlat ulushi mavjud bo'lgan boshqa banklarning ulushi 11% dan 18% gacha oshgan bo'lsa, xususiy banklarning ulushi 18,1% dan 21,5% gacha ko'paydi. 2025 yilga borib, bank tizimi aktivlarining umumiy hajmida davlat ulushi bo'lmagan banklarning aktivlari ulushini 60% gacha oshirish rejalashtirilgan.

Mazkur davrda bank tizimiga "Tenge bank", "TBC bank", "Anorbank", "Uzum (Apelsin)bank" va "Poytaxt bank" kirib keldi. Ushbu banklarning jami aktivlardagi ulushi 1,8% ga yetdi.

Kreditlar. Eng yirik banklar beshtaligining jami kredit portfelidagi ulushi 77% dan 64% gacha kamaydi. Xususiy banklarning ulushi 11,6% dan 16,6% gacha ko'paygan bo'lsa, davlat ulushi mavjud boshqa banklarning ulushi 19% ga yetdi. Xususiy banklardan "Kapitalbank", "Hamkorbank", "Ipak yo'li banki" tijorat kreditlari bozorida davlat ulushi mavjud bo'lgan banklar uchun ham, boshqa xususiy banklar uchun ham jiddiy raqobatchiga aylandi. "Kapitalbank"ning jami kredit portfelidagi ulushi 1,2% dan 3,8% gacha oshgan bo'lsa, "Ipak yo'li banki"ning ulushi 1,8% dan 2,1% ga ko'paydi. "Hamkorbank" esa bozordagi 3% lik ulushini saqlab kelmoqda.

Depozitlar. 2018 yilning boshida eng yirik banklar beshtaligi bank tizimidagi jami depozitlarning 51,2% ga egalik qilgan bo'lsa, 2022 yilning 1-dekabriga kelib, ularning ulushi 46,9% gacha qisqardi. Xususiy banklar tomonidan jalb qilingan depozitlar ulushi 34,1% dan 36,4% gacha ko'paydi. Davlat ulushi mavjud bo'lgan boshqa banklarning depozit bozoridagi ulushi 2 foiz punktga – 14,7% dan 16,7% gacha oshdi.

Depozitlar bozorida davlat ulushi mavjud bo'lgan banklar va xususiy banklar o'rtasidagi raqobatdan ko'ra, xususiy banklar o'rtasidagi o'zaro raqobat kuchliroq hisoblanadi. O'zKDB bankning ushbu bozordagi ulushi 8,6% dan 3,6% gacha kamaygan bo'lsa, "Kapitalbank" o'z ulushini 4,8% dan 10,9% ga yetkazib oldi. "Hamkorbank" depozitlari ulushi 5,5% dan 3% gacha kamaydi.

Depozitlar uchun raqobatning kuchayishi muddatli depozitlar bo'yicha foiz stavkalarining jozibadorligida ham o'z aksini topadi. Masalan, 2017 yilning aprel oyida yuridik shaxslar muddatli depozitlari bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 5,8% ni tashkil etgan bo'lsa, 2017 yilning dekabr oyiga kelib 12,1% gacha ko'tarildi, 2022 yilning dekabr oyida esa 16,9% ga yetdi. Jismoniy shaxslarning muddatli depozitlari bo'yicha o'rtacha stavka esa so'nggi 2 yilda 20% ni tashkil etib kelmoqda.

Natijalar, narxlar noyabr oyida oktyabr oyidagiga qaraganda 2% ga oshganligini ko'rsatdi. Dekabr oyida esa narxlar 3,2% ga oshgan.

E-notarius ma'lumolariga ko'ra 4-chorak davomida Toshkent shahrida 33 194 ta uy-joy oldi-sotdi shartnomasi imzolangan. Narxlar chorak davomida Shayxontohur tumanida o'rtacha 7,1%, Chilonzor tumanida 4%, Yunusobod tumanida 3,8%, Uchtepa, Yakkasaroy, Yashnabod va Olmazor tumanlarida 2%, Sergeli va Mirobodda 1% va Mirzo Ulug'bek tumanida 0,5% ga oshgan.

Mirobod (1326 \$), Yakkasaroy (1195 \$), Mirzo Ulug'bek (1174 \$) va Yunusobod (1128 \$) tumanlarida uy-joyning bir kvadrat metri uchun narxlar Toshkent shahri bo'yicha o'rtacha narxdan (1088 \$) yuqori ekanligi ma'lum bo'ldi.

Tadqiqot davomida narxga tasir qiluvchi asosiy omillar ham o'rganildi. Bunda Supervised machine learning toifasiga kiruvchi decision tree uslubi va shu oilaga kiruvchi bagging hamda random forest usullaridan foydalanildi.

Natijalarga ko'ra, arzon segmentda ham, qimmat segmentda ham xonadon maydoni kattaligi narxni belgilovchi asosiy omil bo'lib qolmoqda. Buni shahar sharoitida yer uchastkasi narxining yuqoriligi bilan izohlasa bo'ladi, ya'ni xonadon tannarxida yer xarid qilishga ketgan xarajat eng katta o'rin tutadi.

Arzon segmentda xonadon joylashgan qavat narxning oshishiga ta'sir qiluvchi boshqa asosiy omil ekani oydinlashdi. Chunki bu segmentdagi uylar asosan eski va liftlar bilan jihozlanmagan. Boshqa tarafdin yuqori qavatlarga suv va issiqlik ta'minoti yetib borishi bilan bog'liq muammolar ham xonadon narxiga ta'sir etmoqda. Keyingi o'rinlarda narxga xonadonning yangi qurilganligi va ta'mirlanganlik holati ta'sir etmoqda.

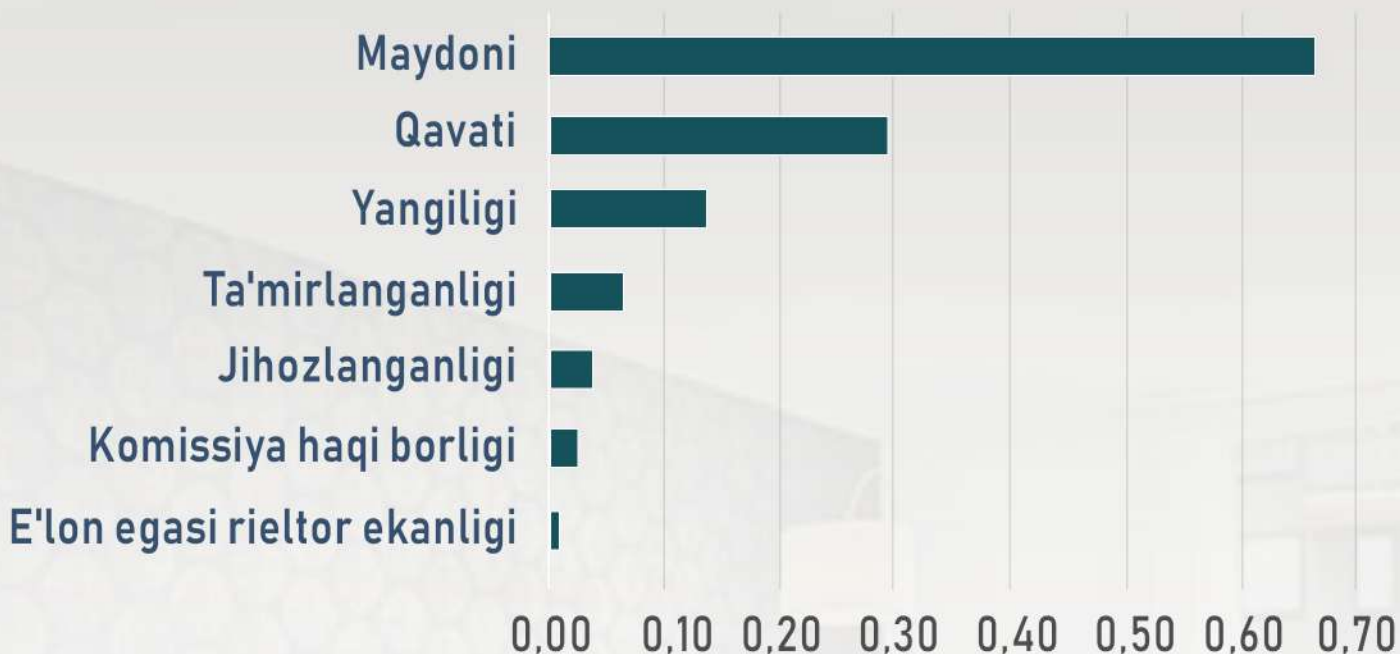
Qimmat segmentda esa xonadonning maxsus agentlik yoki xonadon egasining o'zi tomonidan sotilayotgani muhim ahamiyatga ega bo'lgandi. Buni maxsus agentliklar ko'proq qimmat xonadolar oldi-sotdisida ishtirok etishi va ustama haqqining mavjudligi bilan izohlash mumkin. Undan keyingi o'rinda mebel bilan jihozlanganligi, komissiya olinishi, yangi qurilganligi kabi omillar turishi aniqlandi. Xonadon joylashgan qavat eng oxirgi o'rinlarda turishini bu segmentning liftlar bilan ta'minlanganligi va kommunal ta'minotida muammolar kamligi bilan izohlash mumkin.

Xulosa sifatida aytganda, yangi qurilayotgan xonadonlar xaridorlarga ko'pincha «quti» ko'rinishida yoki ta'mirtalab holatda topshirilayotganligi inobatga olinsa, xonadon tannarxida yer va ruxsat olish bilan bog'liq xarajatlar salmog'i kattaligi ma'lum bo'ladi. Chunki, uy fasadi, kirish yo'lasi, lift qulayliklaridan hamma birdek foydalanadi va to'lovdagi farq ko'p hollarda xonadon maydoni hisobiga yuzaga kelmoqda. Tegishli ravishda, yer va ruxsat olish bilan bog'liq boshqa to'lovlarni kamaytirish xonadonlar narxining pasayishiga olib kelishi mumkin. Masalan, bunday xarajat va xonadonlar narxi o'rtasidagi bog'liqlik Amerika Qo'shma Shtatlarida kuzatilgan. Undan tashqari, qurilish materiallari narxini arzonlashtirish bilan bir qatorda, xaridor va sotuvchilarni birlashtiradigan portallar yaratish orqali vositachilik xarajatlarini kamaytirish ham xonadonlar narxini tushirishda ko'maklashadi.

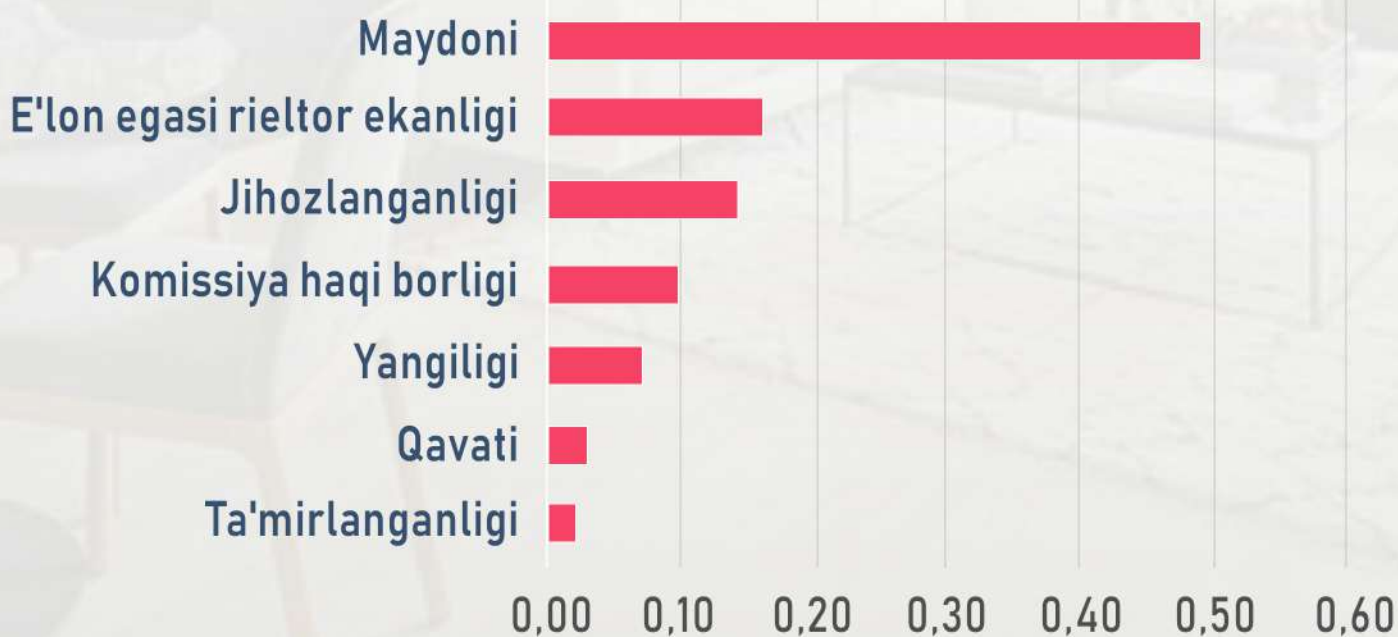
Ta'kidlash kerakki, 2023-yilning 26-yanvaridan Qozog'istonda kuchga kirgan yangi immigratsiya qoidalariga ko'ra, Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqiga kirgan mamlakatlarning fuqarolari uchun har 180 kunda faqat 90 kun turishga ruxsat beriladi. Mobilizatsiya e'lon qilingandan keyin o'tgan yil oxirigacha rossiyalik 36 ming fuqaro Qozog'istonga vaqtinchalik joylashgan. Tegishli ravishda, qo'shni davlatlardagi bunday o'zgarishlar O'zbekistondagi ko'chmas mulk bozoriga ta'sir etmasdan qolmaydi.

Toshkent shahrida xonadon narxlariga ta'sir qiluvchi omillar

Arzon segmentdagi uylar uchun (narxi shahar bo'yicha o'rtachadan past)

Qimmat segmentdagi uylar uchun (narxi shahar bo'yicha o'rtachadan yuqori)

2022-yil dekabr oyida Toshkent shahrida xonadonlar uchun taklif etilayotgan ijara narxlaridagi o'zgarishlar tahlil qilindi

o'qish vaqti
42 soniya

Natijalar xonadonlar uchun o'rtacha ijara narxi noyabr oyidagiga nisbatan oshgani, lekin oshish sur'ati sekinlashganini ko'rsatdi. Xususan, noyabrda narxlar oktyabr oyidagiga qaraganda 4,4% ga tushgan, ammo dekabrda 3,5% ga oshgan.

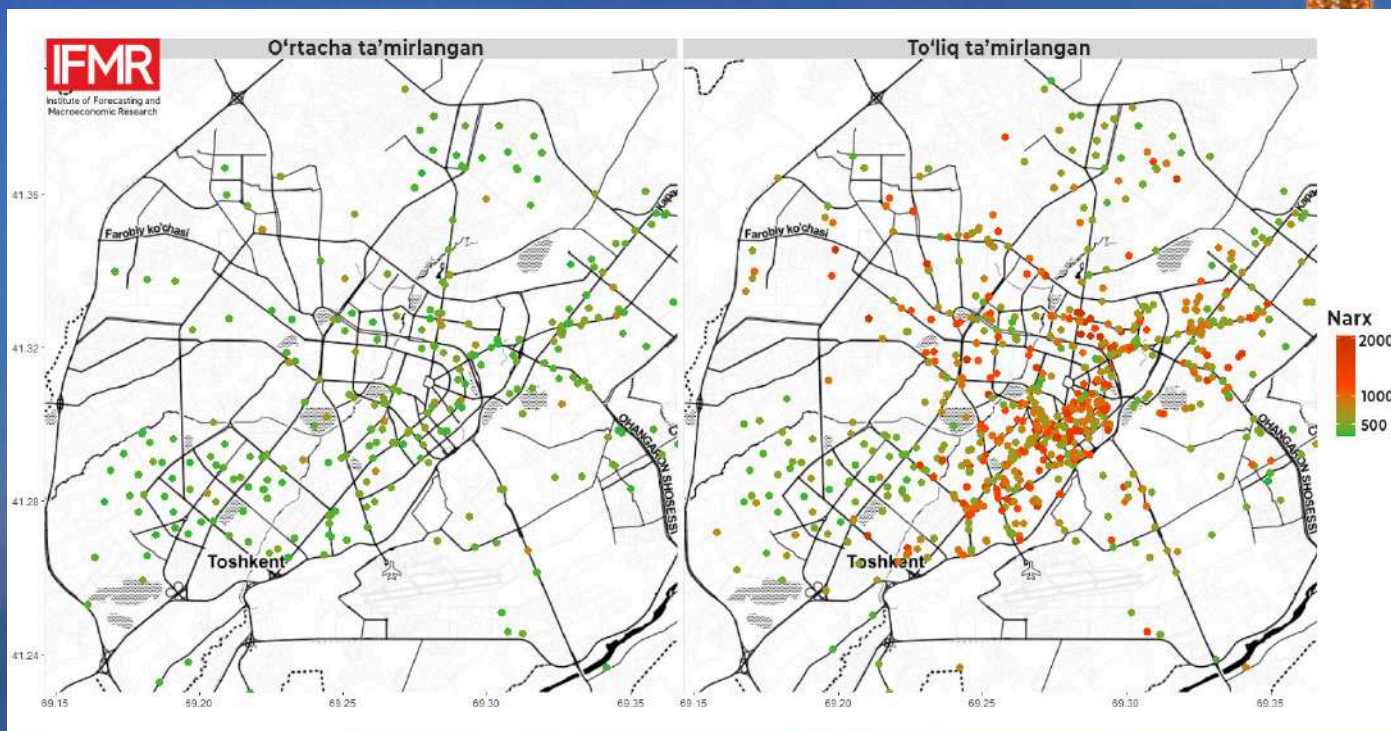
Narxlar Shayxontohur (10,6%), Mirobod (3,5%), Yunusobod (3,3%), tumanlarida oshgan. Boshqa tumanlarda esa pasayish kuzatilgan.

«Oybek», «Toshkent», «Minor», «Buyuk ipak yo'li» metro bekatlari atrofida va Nukus ko'chasi bo'ylab joylashgan, yaxshi ta'mirlangan xonadonlar uchun 1000 AQSH dollaridan yuqori ijara narxlarini taklif qilinmoqda. Chilonzor va Yunusobod tumanlarida ijara narxlarini nisbatan pastroq, aniqrog'i ta'mirlangan xonadonlar uchun asosan 400-600 AQSH dollari atrofida ijara narxlarini taklif etilmoqda.

O'rtacha ta'mirlangan xonadonlar taklifi nisbatan kamroq bo'lib, ular asosan Chilonzor va Yunusobod tumanlarida, shuningdek, Mirzo Ulug'bek shoh ko'chasi bo'ylab taklif etilmoqda. Bu yerdagi xonadonlarning ijara narxi asosan 300-800 AQSH dollarini tashkil etadi.

Ta'kidlash kerakki, ijaraga beriladigan qimmat segmentdagi xonadonlar odatda vaqtinchalik ishlash maqsadida kelayotgan chet el fuqarolariga taklif etilayapti va ular qulay infratuzilmaga ega, transport qatnovi yaxshi va oziq-ovqat do'konlari yaqin bo'lgan hududlarda joylashgan.

Nisbatan arzon segmentdagi xonadonlarning ko'p emasligi va asosan ikkita tumanda taklif etilayotgani ijara bozorini rivojlantirish zarurati borligini yana bir bor ko'rsatadi.

O'zbekistonda 2035-yilgacha bo'lgan davr uchun aholi soni prognozlarining ijtimoiy soha va elektr energiyasi ta'minotiga ta'siri o'rganildi

Tadqiqot davomida quyidagilar aniqlandi:

-2035-yilga borib, mamlakat aholisi 45,6 million kishidan oshishi kutilmoqda;

-2035-yilgacha bo'lgan davrda har yili o'рта hisobda 900-950 ming go'dak dunyoga keladi.

3-6 yosh oraliqidagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalari bilan qamrab olish darajasi 90% ga yetishi kutilayapti va buning uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida 1264 ming nafar bola uchun yangi o'rinlar tashkil etish zarur.

Prognozlarga ko'ra, 2035-yilga borib, 7-17 yosh oraliqidagi bolalar soni 9737,4 ming nafarni tashkil etadi. Bu esa maktablarda qo'shimcha 8,2 million o'quvchi o'rnini yaratishni talab qiladi.

2035-yilgacha bo'lgan davrda aholining elektr energiyasiga bo'lgan talabi har yili 5-5,3% ga oshishi kutilmoqda.

Aholi va umuman iqtisodiyotning o'sib borayotgan talabini qondirish uchun 2030-yilgacha energiya quvvatini mavjud darajaga nisbatan kamida 1,7 barobar oshirish talab qilinadi.

Talabning taxminan 8-10 foizini tashkil etadigan mavjud taqchillik to'ldirilishi bilan o'sib borayotgan aholining elektr energiyasiga bo'lgan talabi 2035-yilgacha bo'lgan davrda taxminan 6,2-6,5% o'sadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagilar taklif etiladi:

Ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida xususiy ishtirokchilar bilan tizimli ish olib borish, ularga litsenziya va boshqa ruxsatnomalarni berish tartibini soddalashtirish.

Xalq deputatlari viloyat Kengashi a'zolari byudjet mablag'larini taqsimlash va hududlarning ijtimoiy infratuzilmasini o'рта muddatli rejalashtirishda demografik rivojlanish prognozlarini hisobga olishi zarur.

Ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida xalqaro va mahalliy ishtirokchilar, shuningdek, tegishli texnologiyalarni yetkazib beruvchilar ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlariga o'рта muddatli talab mavjud ekaniga ishonchi komil bo'lishi mumkin.

Demografik yukning ortib borishini hisobga olgan holda energetika tizimlarini boshqarish va rivojlantirish borasida mutlaqo yangi yondashuvlarni ishlab chiqish talab etiladi.

Uzoq muddatli istiqbolda aholini resurslar bilan barqaror ta'minlashning omili sifatida energetika, suv va yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan islohotlarni muvofiqlashtirilgan holda, bosqichma-bosqich o'tkazish tavsiya etiladi.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI UCHUN DEMOGRAFIK PROGNOZLAR

Aholi soni (2023y., ming nafar)

36 024,9

2022-yilda tug'ilgan bolalar soni
932 193

1991-2022 yillarda tug'ilgan bolalar soni (ming nafar)

21 134,1

Eng yuqori tug'ilish ko'rsatkichi, 2022 yil

932 193

Eng past tug'ilish ko'rsatkichi, 2003 yil

508 457

2035-yil uchun aholi soni prognozi (ming nafar)

45 582,6

Demografik yuk

Umumiy yuk 75,8 87,4

Bolalar yuki 55,8 60,7

Yoshi kattalar yuki 19,9 26,7

2035-yil prognoziga ko'ra aholi tarkibi (ming nafar)

2035-yil uchun kutilayotgan muassasalar soni

3364,5 Maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish (ming nafar)

3738,2 3-6 yosh oraliqidagi bolalar soni (ming nafar)

8,2 O'quvchi o'rnini (mln.)

9250,5 Maktab ta'limi bilan qamrab olish (ming nafar)

9737,4 7-17 yosh oraliqidagi bolalar soni (ming nafar)

8450 Ambulatoriya-poliklinika muassasalari soni

28,4 Har 10 ming kishiga to'g'ri keladigan shifokorlar soni

116,8 Har 10 ming kishiga to'g'ri keladigan hamshiralar soni

Meksika elektr energetikasi sohasi davlatga tegishli «Elektr energetikasi bo'yicha federal komissiya» tashkiloti tomonidan boshqarilgan va mazkur tashkilot elektr energiyasini ishlab chiqarish bilan birga yetkazib berish va taqsimlashni ham to'liq nazoratiga olgan edi.

Elektr energiyasi uchun belgilangan tariflarning iqtisodiy jihatdan samarasizligi:

- elektr energiyasi uchun tariflar xarajatlarni qoplash darajasidan past belgilanganligi;
- elektr energiyasi uchun tariflar ishlab chiqarish xarajatlarning bozor narxlari asosida emas, balki xom ashyo narxiga moslab belgilanishi;
- 2002-yildan boshlab davlat tomonidan subsidiyalarni berishda moliyaviy qiyinchiliklarning paydo bo'lishi.

Subsidiyalarning turlari va asosiy xususiyatlari: Tariflar turi murakkab tuzilgan va subsidiya beriladigan guruhlar soni ko'pchilikni tashkil etganligi;

“Yozgi subsidiyalar” deb nomlangan alohida imtiyozli tarif tizimining joriy etilganligi. Xususan, issiq hududlarda yashaydigan aholiga sovutish uskunalaridan foydalanganligi uchun sarflagan elektr energiyasi uchun imtiyozlarning berilishi.

Meksikada elektr energetikasi sohasidagi islohotlarning muvaffaqiyatsizligi sabablari:

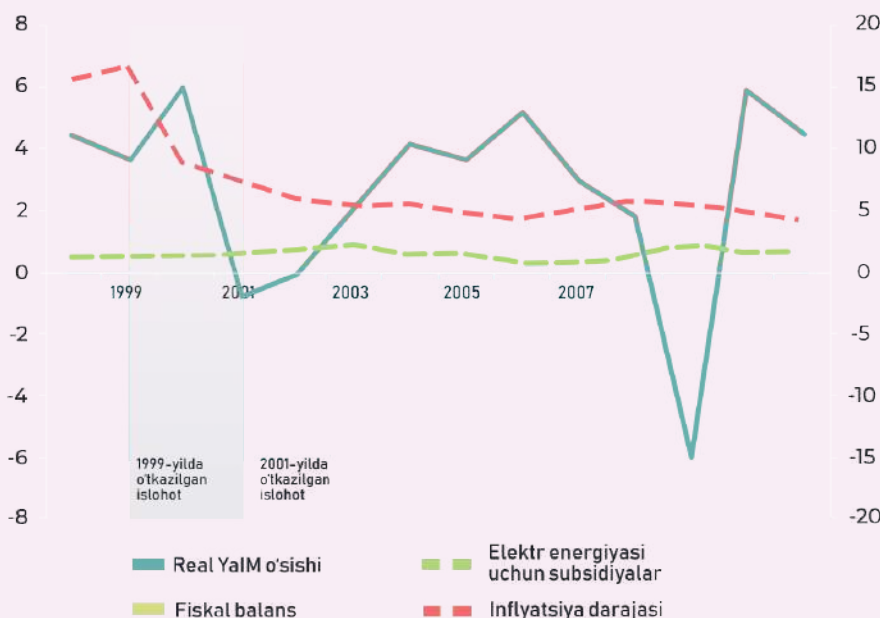
- amaldagi qonunchilikning xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash uchun yetarli emasligi;
- sohadagi manfaatdor guruhlarning qarshiligi:
- elektr energiyasi iste'molchilarining turli ko'rinishdagi noroziligi;
- jamoatchilik ishtirokining sustligi;
- iste'molchilar orasida xususiylashtirishga nisbatan salbiy fikrlarning saqlanib qolganligi;
- islohotlarning amaliy natijadorligini ta'minlash va oxiriga yetkazishda yetarli siyosiy iroda ko'rsatilmaganligi.

Olingan asosiy saboqlar:

- subsidiyalarni ajratishda ijtimoiy ko'makka muhtoj qatlamlarga ustunlik berish;
- ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti yaxshi qatlamlarning subsidiyalardan birdek foydalanishi bilan bog'liq notenglik holatiga e'tibor qaratish;
- sohani xususiylashtirish haqida jamoatchilikka yetarli va to'g'ri ma'lumotlarni yetkazish.

Subsidiya ajratishda iste'molchilarni ko'psonli guruhlariga ajratish umumiy subsidiya hajmining kamayishiga olib kelmadi, aksincha oshishiga sabab bo'ldi. Chunki iste'molchilarning yuqori subsidiya oladigan guruhlariga o'tishga intilishi bilan bog'liq holatlar ko'paydi.

Elektr energetikasi sohasini isloh qilishning Meksika tajribasi

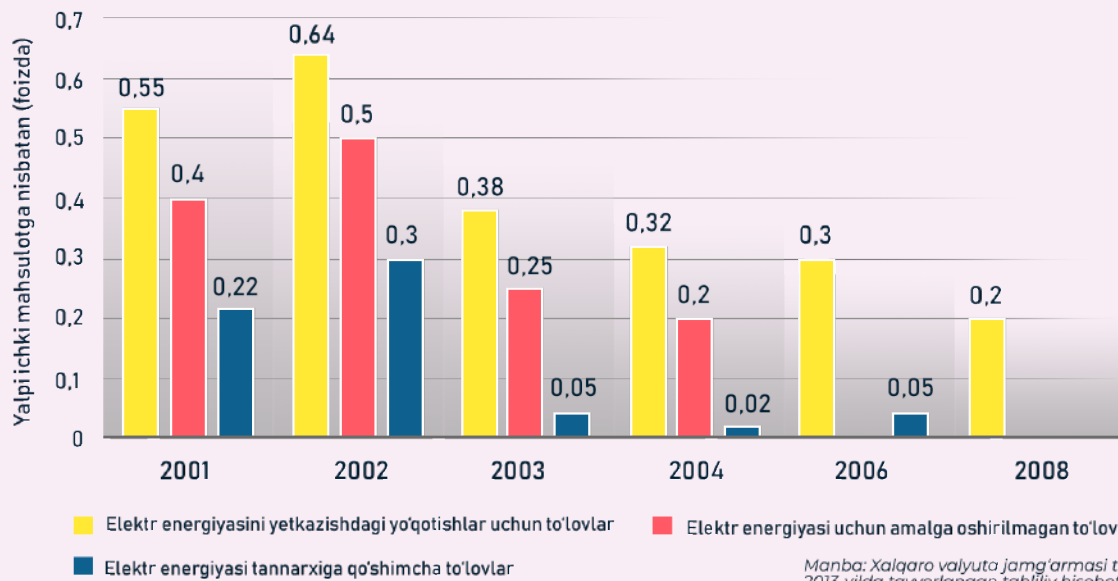

Islohotlarda yo'l qo'yilgan kamchiliklar:

1. Huquqiy mexanizmlarning takomillashmaganligi.
2. Sohada monopolistik hukmronlikning mavjudligi.
3. Xususiylashtirish to'g'risida aholi orasida tushuntirish ishlarining yetarli darajada olib borilmaganligi.
4. Jamoatchilik nazoratining sustligi.
5. Hukumat siyosiy irodasining zaifligi.

Manba: Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan 2013-yilda tayyorlangan tahliliy hisobot ma'lumotlari

Ishlab chiqarilgan elektr energiyasi uchun byudjetdan ajratilgan qo'shimcha xarajatlarning o'zgarish dinamikasi, YalMga nisbatan (2000-2008 yillar)

Elektr energetikasi tizimini isloh qilish borasida Keniyada amalga oshirilgan ishlar

2002-2008 yillarda Keniya iqtisodiyotida rivojlanish bilan bir qatorda energiyaga bo'lgan talab o'rtacha 7 foizga oshgan. Mamlakatning energetika tizimi esa bu talabni qondira olmasdi. Bu holat energetika tizimida islohotlar zarurligidan dalolat berardi.

O'tgan asrning 90-yillari o'rtalarida elektr energiyasini ishlab chiqarish, yetkazib berish va sotish sohasida dastlabki xususiylashtirish jarayoni boshlandi.

Keniyada uy xo'jaliklari uchun narxlar o'sib boruvchi tariflar tizimi quyidagicha yo'lga qo'yildi:

1. Oyiga 50 kVt/soatgacha iste'mol qiluvchilar uchun narx 2 Keniya shillingida (0,016 AQSh dollari) hisoblandi.
2. Oyiga 51 kVt/soatdan 1500 kVt/soatgacha iste'mol qiluvchilar uchun narx 8,1 Keniya shillingida (0,066 AQSh dollari) hisoblandi.
3. Oyiga 1500 kVt dan ortiq energiya iste'mol qiladigan uy xo'jaliklari uchun 18,57 Keniya shillingi (0,15 AQSh dollari) miqdorida tarif stavkasi qo'llanildi.

Yutuqlar:

- Islohotlar tufayli 2006-yilda tariflar 0,07 dollardan 0,15 dollargacha, 2009-yilda 0,19 dollargacha oshirildi. Bu esa energiya ishlab chiqarish va yetkazib berish xarajatlarini qoplash imkonini berdi.

- 2002-yilda elektr energetikasi tizimi uchun ajratilgan mablag'lar YalMga nisbatan 0,6% ni tashkil etgan bo'lsa, 2008-yilga kelib, bu ko'rsatkich deyarli nolga tushdi.

- 2000-yillarda elektr energetikasi sektorining qo'shimcha xarajatlari uchun byudjetdan mablag' ajratish sezilarli darajada kamaydi.

- Investitsiyalarning jalb qilinishi, xususiylashtirish sektorining ishtirokini oshirib, islohotlar muvaffaqiyatini ta'minladi.

- Elektr energiyasi ta'minoti tizimiga yangi ulanganlar 2003-2004 yillardagi 43 000 tadan, 2008-2009 yillarda 200 000 tagacha oshdi.

- Energetika tizimida yetkazib berishdagi yo'qotishlar ham asta-sekin 2000-yildagi 21% dan 2009-yilda 15,5% gacha qisqardi.

- 2003-yildagi "Qishloqlarni elektrlashtirish dasturi" natijasida tizimga ulanganlar soni 650 mingtadan 2 milliontagacha yetdi.

Xulosa

Keniya tajribasi tarif stavkalarining oshirilishi xarajatlarni qoplash, aholining kam ta'minlangan qatlamlariga elektr energiyasini arzonroq narxda yetkazib berish imkoniyatini yuzaga keltirishini ko'rsatadi. Islohotlarni amalga oshirish uchun 10 yildan ortiq vaqt kerak bo'ldi. Tariflarni oshirish eng yaxshi chora bo'ldi. Chunki bu sifatli xizmat ko'rsatish va elektr energiyasini uzluksiz yetkazib berishning omili edi.

O'tgan asrning 80-yillarida Filippinda elektr energiyasi asosan monopol mavqega ega Milliy energetika korporatsiyasi (NPC) tomonidan ishlab chiqarilar va yetkazib berilardi. Tizimning noto'g'ri boshqarilishi, bozor qoidalariga amal qilinmasligi mamlakatda elektr energiyasi tanqisligini yuzaga keltirdi. 2001-yilga kelib, vaziyat inqiroz darajasiga yetdi. Bu esa sohadagi islohotlarni tezlashtirib yubordi.

Islohotlar jarayoni

2001-yilda Filippinda energetika tizimini isloh qilish to'g'risidagi qonun qabul qilindi. Shunga ko'ra, quyidagi vazifalarni amalga oshirish rejalashtirildi:

- ishlab chiqarish va yetkazib berish tizimidagi davlat aktivlarini xususiyashtirish;
- elektr energiyasi uchun tariflarni bozor qoidalariga muvofiqlashtirish;
- tariflarni mustaqil tartibga soluvchi organ sifatida Elektr energiyasi narxlarini tartibga solish komissiyasini (ERK) tashkil etish;
- elektr energiyasining ulgurji bozorini shakllantirish;
- uzoq muddatli chakana iste'molni rag'batlantirish;

Islohotlarni amalga oshirish jarayonida davlat tomonidan aralashuvning kuchliligi, investorlar ishonchining yo'qligi,

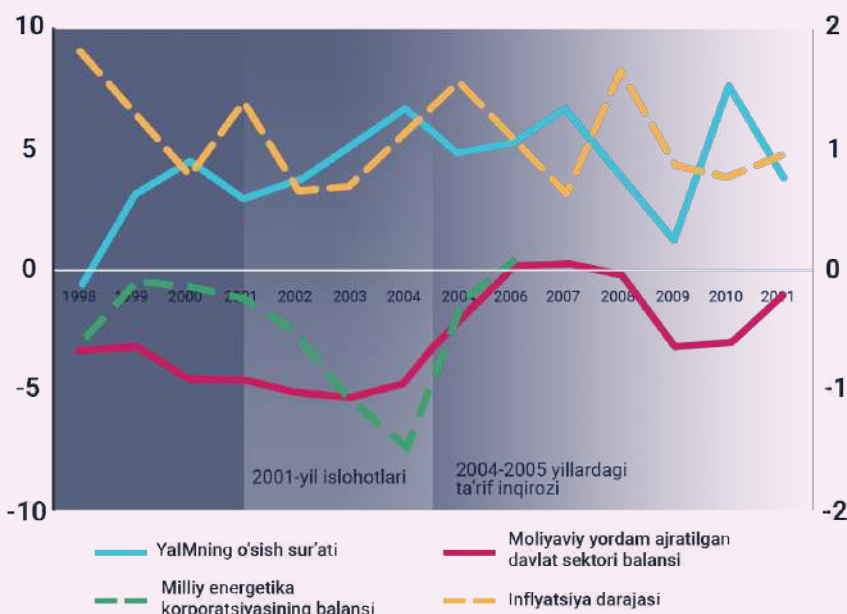
tizimni tartibga solish mexanizmining yaxshi ishlamasligi kabi institutsional muammolar yuzaga keldi.

Islohotlar davomida muammolar yuzaga kelgan bo'lsada, yutuqlarga ham erishildi. Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) va aksiz solig'i, shuningdek, davlat xarajatlarining cheklanishi tufayli 2004-yilning oxiri va 2005-yilning boshida elektr energiyasi tariflari 30% ga oshirildi. Natijada 2005-yil so'ngiga kelganda, Milliy energetika korporatsiyasining (NPC) moliyaviy taqchilligi YalMga nisbatan 5% dan 0,2% gacha qisqardi.

Xulosa

Islohotlar muvaffaqiyati hukumatning kuchli siyosiy irodasini namoyon etdi. Islohotlarning dastlabki bosqichida davlat kompaniyasining turli ko'rinishdagi qarzdorligi ortib bordi. Bu esa mamlakatning umumiy fiskal barqarorligiga xavf tug'dirdi. Narxlarni tartibga soluvchi mustaqil regulyator tashkil etilganidan keyin ham elektr energiyasini ishlab chiqaruvchi korxonalarni xususiyashtirish muvaffaqiyatli kechmadi. Tizimga bozor mexanizmlari faol tatbiq etilganidan so'nggina davlat energetika kompaniyasining budjetga salbiy ta'siri kamaydi va elektr energiyasini ishlab chiqarish va yetkazib berishda ijobiy natijalar ko'zga tashlana boshladi.

Filippinda elektr energetikasi tizimida amalga oshirilgan islohotlar

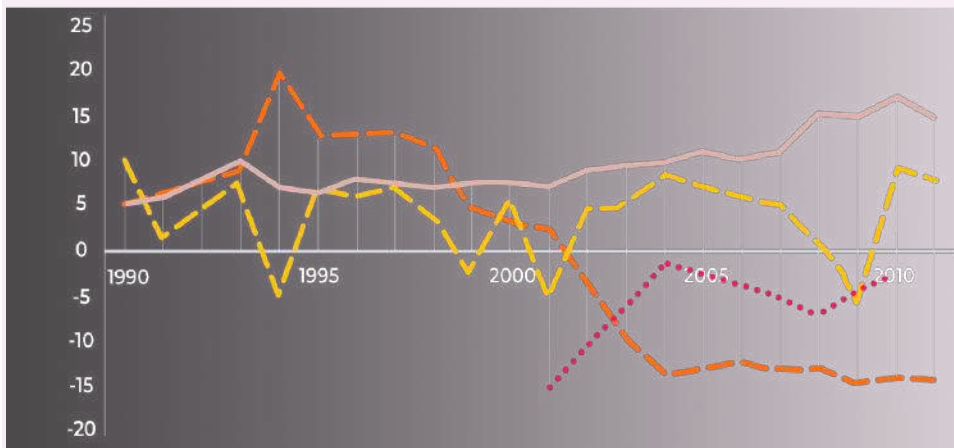

Islohotlar jarayoni

- Ishlab chiqarish va yetkazib berish tizimidagi davlat aktivlarini xususiyashtirish;
- Elektr energiyasi uchun tariflarni bozor qoidalariga muvofiqlashtirish;
- Tariflarni mustaqil tartibga soluvchi organ sifatida Elektr energiyasi narxlarini tartibga solish komissiyasini (ERK) tashkil etish;
- Elektr energiyasining ulgurji bozorini shakllantirish;
- Uzoq muddatli chakana iste'molni rag'batlantirish.

Manba: Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan 2013-yilda tayyorlangan tahliliy hisobot ma'lumotlari

Elektr energetikasi sohasida Turkiyada amalga oshirilgan islohotlar

Olingan asosiy xulosalar:

1. Iqtisodiyotni erkinlashtirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar elektr energetikasi tizimining rivojlanishiga turtki beradi.
2. Aholi turmush darajasining yaxshilanib borishi tarif islohotlarining samarali bo'lishini ta'minlaydi.
3. Energetika siyosatini belgilashda mustaqil institutlarning ishtiroki oqilona qarorlarni qabul qilishda yordam beradi.

— Inflyatsiya (foizda) — Uy-joy uchun elektr energiyasi tarifi
— YalMning o'sishi (foizda) •••• Byudjet balansi (YalMga nisbatan foizda)

Manba: Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan 2013-yilda tayyorlangan tahliliy hisobot ma'lumotlari

Elektr energiyasi tizimidagi islohotlar Turkiyada qanday natija berdi?

Islohotlarni o'tkazishdan ko'zlangan asosiy maqsad:

- elektr energiyasi uchun oshib borayotgan talabni qondirish;
- elektr energetikasi tizimi samaradorligini oshirish;
- davlat byudjeti ko'rsatkichlarini yaxshilash;
- xususiy investitsiyalarni jalb qilish va tizimdagi monopoliyani tugatish;
- Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lishning dastlabki talablarini bajarish.

Islohotlar doirasida amalga oshirilgan chora-tadbirlar:

1. Institutsional islohotlar borasida:
 - elektr energiyasini ishlab chiqarish, yetkazib berish, taqsimlash, ulgurji va chakana savdosini yo'lga qo'yish bo'yicha davlat korxonalari xususiy lashtirildi.
2. Tariflarni qayta ko'rib chiqish bo'yicha:
 - 2008-yilning yanvar oyida elektr energiyasi uchun tariflar 20 foizga oshirildi;
 - bozordagi taklifga muvofiq har chorakda elektr energiyasi uchun tariflarning o'zgarish mexanizmi joriy qilindi;
 - 2008-yil oxiriga kelib, tariflar 50 foizgacha oshirildi.

Islohotlarning asosiy natijalari:

- elektr energiyasi uchun oshib borayotgan talabni qondirish imkoniyati paydo bo'ldi;
- raqobat muhiti shakllandi, ishlab chiqarish va taqsimlash samaradorligi oshishiga erishildi;
- byudjeti hisobidan ajratiluvchi subsidiyalarni kamaytirish hisobiga davlat xarajatlari qisqardi va aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash davom ettirildi.

Xulosalar:

Iqtisodiyotni erkinlashtirish elektr energetikasi sohasidagi islohotlarga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi;

Jadal iqtisodiy o'sish aholi turmush darajasining oshishiga olib kelganligi sababli aholi tizimdagi islohotlarni ijobiy qabul qildi. 2008-yilda tariflarning 50 foizga oshishi aholi daromadlariga jiddiy ta'sir ko'rsatmadi. Chunki aholi daromadlari muntazam oshib bordi;

Mustaqil institutlar va tashkilotlarning ishtiroki islohotlar doirasida zarur texnik (siyosatdan holi) qarorlarni qabul qilishni osonlashtirdi.

Muzliklar, daryolar, ko'llar, suv omborlari, transchegaraviy daryolar va yerosti suvlari O'zbekistonning gidroenergetika salohiyati manbaidir.

O'zbekistondagi daryo oqimlarining nazariy gidroenergetika salohiyati yiliga 88,5 mlrd. kVt-soatni, texnik gidroenergetika salohiyati esa 27,4 mlrd.kVt-soatni tashkil etadi. Hozir ushbu salohiyatning qariyb 24% idan foydalanilmoqda.

Gidroenergetika sohasida yiliga o'rtacha 6 mlrd. kVt-soat elektr energiyasi ishlab chiqariladi. Uning aholi jon boshiga ulushi 168 kVt-soatni tashkil etadi.

Toshkent viloyatining Bo'stonliq tumanidagi Piskom daryosi respublika bo'yicha o'rganilgan suv oqimlarining eng katta salohiyatiga – 1 324 MVt quvvatga ega Bu O'zbekistondagi mavjud gidroenergetika resurslarining 45,3% i demakdir.

2022-yilda jami elektr energiyasining 9% i (6,5/74,3 mlrd.kVt.soat) va amaldagi quvvatlarning qariyb 12,9% i (2 072/16 030 MVt) gidroelektr stansiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan.

Tadqiqot davomida hududlarning gidroenergetika reytingi tuzib chiqildi. 14 ta hududdan 9 tasida gidroelektr stansiyasi mavjud. Reyting bo'yicha 1-o'rinni Toshkent viloyati egalladi.

Buxoro, Jizzax va Farg'ona viloyatlarida reytingdagi o'rnini yaxshilash imkoniyati mavjudligi aniqlandi. Kelajakda hududlarda xususiy investorlar tomonidan quvvati 500 kVtgacha bo'lgan mikro gidroelektr stansiyalarini qurish va qo'shimcha 202,7 million kVt-soat elektr energiyasi ishlab chiqariladi.

BMTning sanoat rivojlanishi bo'yicha tashkiloti (UNIDO) ning kichik gidroenergetikani rivojlantirishga oid hisobotida Indoneziyada 13 kVt quvvatga ega turbulent oqimli mitti gidroelektr stansiyaning samaradorligi namoyish etildi. Yangi turbina 1,5 m³/s oqim va 1,7 m balandlik uchun mo'ljallangan.

Mahalliy energiyaning bir kVt.soati narxi 0,08 va Elektr energiyasining me'yorlashtirilgan qiymati - LCOE (levelized cost of energy) 0,04 AQSH dollariga teng. Turbinaning umumiy investitsiya xarajatini olti yilda qoplaydi.

Ekspert baholash natijalariga ko'ra, mahalliy sharoitda turbina xaridi, 300 m³ temir beton ishlari va 100 kVtli turbulent oqimli mitti GESni ishga tushirish uchun 230 ming AQSH dollari miqdorida pul mablag'i sarflanadi. Ushbu qurilma eng yuqori quvvatda ishlaganda yiliga 864 ming kVt.soat, mavsumiy suv oqimida ishlaganda esa yiliga 576 ming kVt.soat elektr energiyasini ishlab chiqaradi. "Yashil" tariflar qo'llanilib, barcha soliqlar va to'lovlardan ozod qilinganda loyiha o'zini 5-7 yilda qoplaydi.

Hududlarda innovatsion texnologiyalar (suv to'lqinlari, turbulent oqimli gidroturbina, shnekli turbinalar) dan foydalangan holda qo'shimcha elektr energiyasini ishlab chiqarish imkoniyatlari bor. Misol uchun, sug'orish kanallaridagi barcha suv olish nuqtalariga (18,5 ming dona) turbulent oqimli gidroturbinalarni o'rnatish natijasida 1,1 million uy xo'jaligini sof elektr energiyasi bilan ta'minlash mumkin. Bu jami uy xo'jaliklarining 15% ini tashkil etadi.

O'zbekiston hududlarining gidroenergetika reytingi (2022)

- 1 Toshkent viloyati 0,68
- 2 Andijon viloyati 0,12
- 3 Sirdaryo viloyati 0,07
- 4 Surxondaryo viloyati 0,04
- 5 Xorazm viloyati 0,03
- 6 Toshkent shahri 0,02
- 7 Namangan viloyati 0,02
- 8 Qashqadaryo viloyati 0,01
- 9 Samarqand viloyati 0,01

O'ZBEKISTON SUV RESURSLARI: GIDROENERGETIKA SALOHIYATI

Ishlab chiqarish quvvatlari (2022)

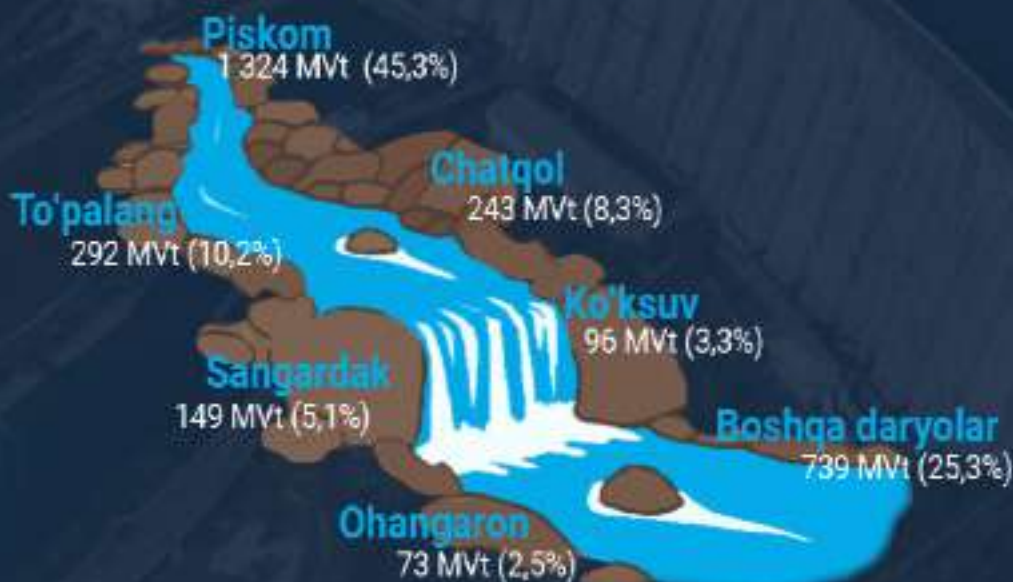
Gidroenergetika salohiyati, hajmi

Elektr energiyasi ishlab chiqarish (2022)

Daryolar oqimining energiya quvvati

2017-yilda Vyetnam energetika sektorida quyosh energiyasi deyarli ishlab chiqarilmagan. Ushbu sektorni isloh qilish jarayonida Vyetnam hukumati yirik quyosh fermalari tomonidan ishlab chiqarilgan energiyani yuqori narxda (1 kilovatt soat uchun 9 sent) sotib olish orqali qo'llab-quvvatladi. Natijada, 2019-yilga kelib, rejada kutilgan 850 MVt quvvat o'rniga mamlakatda 5 GVt ga teng quyosh energiyasi ishlab chiqarildi.

Vyetnamda quyosh energiyasidan samarali foydalanish borasidagi islohotlar muammosiz kechmadi. Deyarli barcha yangi obyektlar mamlakatning quyoshli janubi-sharqiy qismida joylashtirilganligi, mahalliy tarmoqda ortiqcha zo'riqishni keltirib chiqardi. Vyetnam elektr energiyasi korxonasi ba'zan haddan tashqari ko'p ishlab chiqarilgan elektr energiyasini sotib olishda muammolarga duch keldi.

2020-yilda Vyetnamda elektr energiyasining deyarli chorak qismi quyosh panellari vositasida ishlab chiqarildi. Ushbu davrga kelib, mamlakatda 9,3 GVt quvvatga ega bo'lgan yuz mingdan ortiq quyosh panellari o'rnatilgan edi. Bu ko'mirda ishlaydigan qariyb oltita elektr stansiyasining quvvatiga teng.

Vyetnamning qayta tiklanuvchi manbalardan foydalanadigan energetika sektoriga investitsiyalarni jalb etish juda muvaffaqiyatli bo'ldi. Masalan, 2021-yilda quyosh energiyasidan olinadigan quvvat 17,6 GVtga yetdi. Atrof-muhitga o'rtacha 14 ming tonna karbon dioksidi chiqib ketishining oldi olindi. Butunjahon ko'mir assotsiatsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, eng zamonaviy ko'mir elektr stansiyalari ham bir GVt soat energiya olish uchun 800 tonna CO2 chiqaradi.

Mamlakatda quyosh energiyasidan elektr energiyasini ishlab chiqarishdagi "muvaffaqiyat siri" rag'batlantirish dasturi orqali qisqa vaqt ichida qurib ishga tushirilgan loyihalar uchun 20 yil amal qiladigan «yashil» tariflar bilan bog'liq.

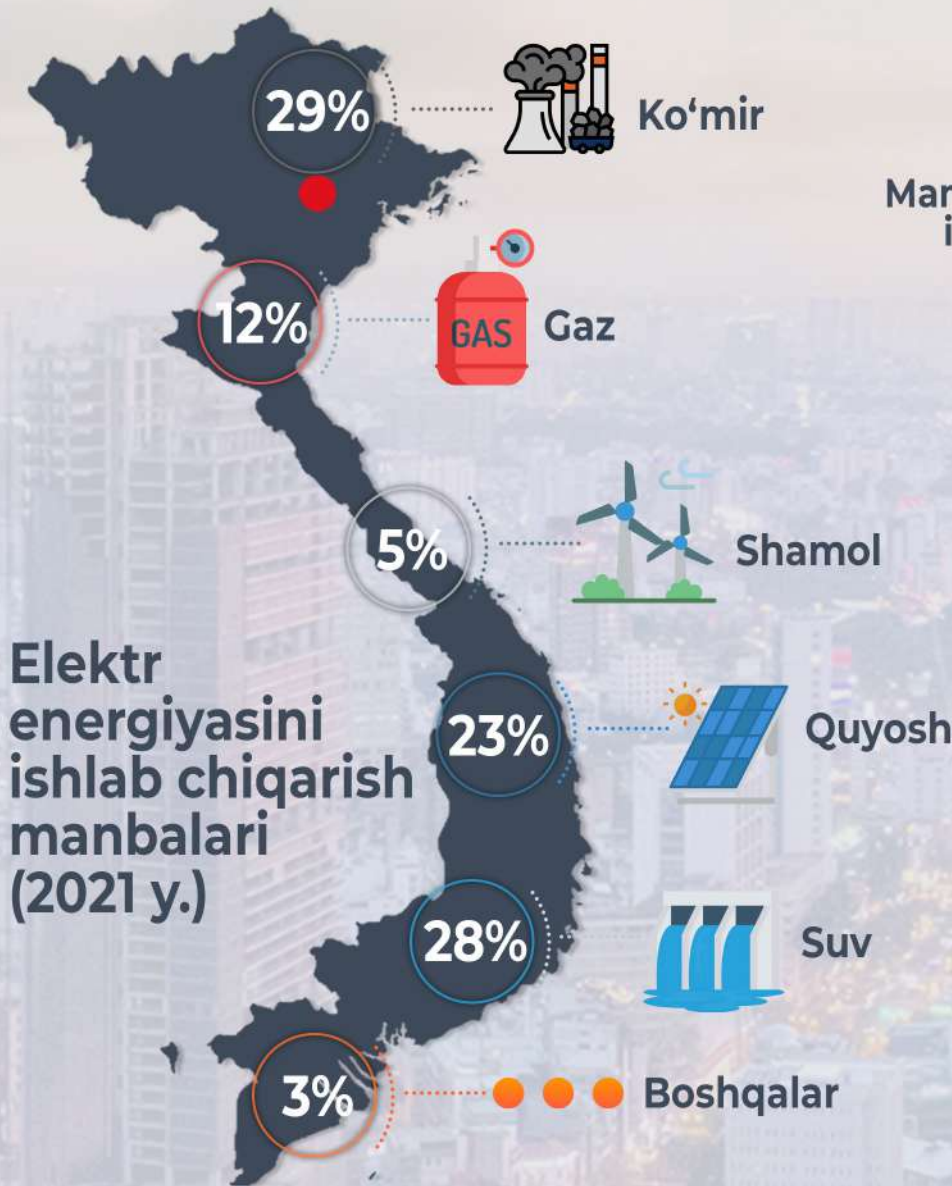
Shuningdek, Indoneziyada ham quyosh energiyasidan samarali foydalanishga qaratilgan islohotlar olib borildi. Xususan, 2015-yilda mamlakatda o'sha paytdagi eng yirik quyosh elektr stansiyasi ishga tushirildi va ishlab chiqarish tannarxi bir kilovatt soat uchun 25 sentni tashkil etdi. Bu juda yuqori tannarx edi. Ko'plab yangi quyosh stansiyalari ishga tushirilib, sohaning rivojlanishi natijasida 2022-yilga kelib, bir kilovatt soat quyosh energiyasini 6 sentdan sotib olish bo'yicha shartnomalar imzolandi.

2012-yilda Hindistonda quyosh panellarini uylarning tomlariga joylashtirishni o'z ichiga olgan va ushbu maqsadga hissa qo'shadigan yirik loyihalar bo'lmagan, 2022-yilda esa qo'shimcha 14 GVt quvvatga ega quyosh elektr stansiyalari ishga tushirildi. Istiqbolda Hindiston 2032-yilga borib, elektr energiyasi ishlab chiqarishda quyosh energiyasining ulushini 23 foiz (333,5 GVt)ga yetkazishni maqsad qilgan.

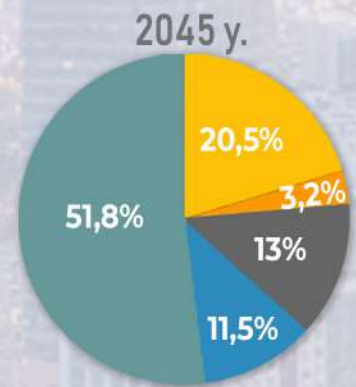
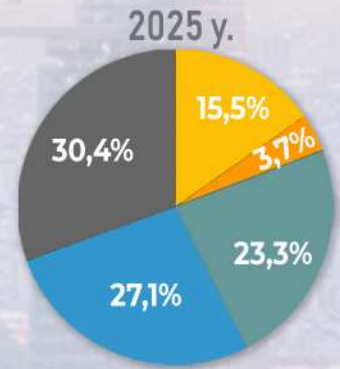
Bugungi kunda sanoatda yangi texnologiyalar va materiallarning keng qo'llanilishi tufayli ularning narxi arzonlashmoqda. Bu esa quyosh panellari vositasida elektr energiyasini ishlab chiqarish xarajatlari bir necha barobar kamayishiga olib kelyapti.

Ushbu mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, ular qayta tiklanadigan energiya manbalaridan (QTEM) foydalanish ko'lamini oshirishga taraqqiyot dasturlarini qabul qilishi, ma'muriy to'siqlarni kamaytirishi, QTEM uchun sharoit yaratishi, shu jumladan qazib olinadigan yoqilg'i orqali ishlab chiqariladigan energiya uchun ajratiladigan subsidiyalarni to'xtatishi, tarmoqqa ulanishni osonlashtirishi, ma'muriy qog'ozbozlikni kamaytirishi orqali erisha oldi.

QUYOSH ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING VYETNAM TAJRIBASI

Mamlakatda elektr energiyasini ishlab chiqarish prognozi

2010-2027 yillarda quyosh energiyasidan elektr energiyasini ishlab chiqarish dinamikasi (MVt)

Manba: ASEAN energiya markazi, PR Newswire axborot agentligi va TotalEnergies kompaniyasi ma'lumotlari.

*prognoz

TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNING ENERGIYA INTENSIVLIGIGA TA'SIRI

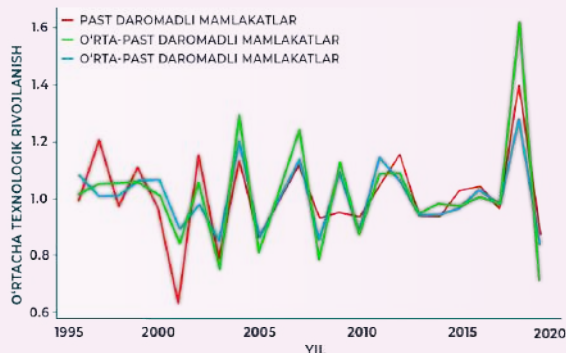
GMM HISOBI NATIJALARI

TOBE O'ZGARUVCHI - EI	RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLAR			
	1-MODEL	2-MODEL	3-MODEL	4-MODEL
ENERGIYA INTENSIVLIGI (-1)	0.918*** (0.0511)	0.919*** (0.0371)	0.918*** (0.0392)	0.914*** (0.0391)
TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR	0.00140*** (0.000386)	0.00125*** (0.000242)	0.00212*** (0.000370)	0.00263*** (0.000363)
TEKNOLOGIK RIVOJLANISH		-0.0592*** (0.0106)	-0.0659*** (0.0086)	-0.0220*** (0.00783)
BIRGALIKDAGI TA'SIR				-0.225*** (0.0402)
SAVDO OCHIQLIGI			0.00248*** (0.000445)	0.00284*** (0.000440)
TABIIY RESURSLAR			0.00294*** (0.000686)	0.00325*** (0.000749)
URBANIZATSIYA			-0.269*** (0.0601)	-0.254*** (0.0591)
NEFT NARXI			-0.0756*** (0.0134)	-0.0849*** (0.0131)
KONSTANTA	0.0224 (0.0769)	0.0614 (0.0529)	0.324*** (0.0788)	1.301*** (0.173)
O'RGANISHLAR SONI	2231	2231	2231	2231
AR (1)	-3.16 (0.002)	-3.16 (0.002)	-3.07 (0.002)	-3.06 (0.002)
AR (2)	-0.62 (0.535)	-0.61 (0.543)	-0.59 (0.558)	-0.59 (0.558)
SARGAN TESTI	65.02 (0.124)	75.62 (0.219)	67.79 (0.325)	70.81 (0.417)
HANSEN TESTI	16.70 (0.779)	43.07 (0.512)	43.21 (0.505)	49.12 (0.275)

ESI ATMA STANDARD KATOLIKLAR QAVS ICHIDA * P<0.01, **P<0.05, ***P<0.1. BIRGALIKDAGI TA'SIR TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA TEKNOLOGIK RIVOJLANISH O'RTASIDAGI BO'LIQLIKNI IFODALAYDI

TEKNOLOGIK RIVOJLANISH

$$TP = \left[\frac{D_1^t(y^{t+1}, x^{t+1})}{D_1^{t+1}(y^{t+1}, x^{t+1})} \times \frac{D_1^t(y^t, x^t)}{D_1^{t+1}(y^t, x^t)} \right]^{1/2}$$

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) oqimining rivojlanayotgan mamlakatlarda energiya intensivligiga ta'siri

o'qish vaqti
55 soniya

Tadqiqot davomida TTXI oqimi rivojlanayotgan mamlakatlarda energiya intensivligining (energiya iste'moli/YaIM) ortishiga, texnologik rivojlanish esa uning kamayishiga olib kelishi aniqlandi.

Bunda TTXI oqimining 1 foizga ortishi energiya intensivligining o'rtacha 0,24 birlikka o'sishiga olib keladi. Texnologik rivojlanishning 1 birlikka yaxshilanishi esa energiya intensivligining 0,045 birlikka kamayishiga sabab bo'ladi.

O'z navbatida, TTXI oqimi va texnologik rivojlanishning o'zaro birgalikdagi ta'siri energiya intensivligining 0,22 birlikka kamayishiga olib keladi. Nazorat o'zgaruvchilari sifatida savdoning ochiqligi, tabiiy resurslar, urbanizatsiya va neft narxidan foydalanildi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarga jalb qilinadigan TTXI oqimi ham asosan samarali ishlab chiqarishning rivojlanishi, yuqori texnologiyalarning joriy etilishi va ekologiyaga yetkaziladigan zararning kamayishi uchun xizmat qilishi kerak.

Tadqiqot davomida 97 ta rivojlanayotgan mamlakatning 1996-2019-yillardagi panel ma'lumotlaridan foydalanildi. Shuningdek, ikki bosqichli GMM, Hausman-Taylor regression modeli va dinamik panel ma'lumotlar usuli qo'llanildi.

O'zbekiston hududlaridagi Iqtisodiy faollik barometri (IFB) ni o'rganib chiqdi.

IFB hududlardagi iqtisodiy o'sish tendensiyasini aks ettiradi hamda nomutanosibliklarni kamaytirish choralari ko'rish, shu bilan birga hududlarda ishbiarmonlik faolligini oshirish chorasini topish uchun samarali vositadir.

Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri va viloyatlar bo'yicha IFBni baholashda 12 ta statistik ko'rsatkichni o'z ichiga olgan 3 ta tarkibiy qism (sanoat, tadbirkorlik, tashqi savdo faoliyati) bo'yicha nisbiy taqqoslash va «Pattern» usullari qo'llanildi.

Qattiq sovuq tufayli joriy yil O'zbekistonda bir qator qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxining sezilarli darajada oshishi bilan boshlandi. Yoqilg'i-energetika kompleksi, logistika va mahsulotlarni tashish tizimida uzilishlar kuzatildi. Sovuq, ayniqsa piyoz narxiga kuchli ta'sir qildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, ikki hafta ichida sariq piyoz narxi uning sifatiga qarab 16,7% dan 66,7% gacha oshgan.

Iqlim o'zgarishi oqibatlarini yildan-yilga kuchliroq sezilib, tabiatdagi anomal hodisalar tez-tez ro'y bermoqda. Bularning barchasi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va ushbu mahsulotlar bozorini yanada beqaror qiladi.

Shuning uchun ayni damda sanoatdagi ishlab chiqarish va marketing zanjirining barcha darajalarida xavf-xatarlarni qanday kamaytirish va jahon bozori konyunkturasiga qarab, ishlab chiqarishni muvozanatlashtirish haqida o'ylash zarur.

Masalani hal etishning choralari biri bu sohani raqamlashtirish bo'lib, u hududlardan qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlariga oid ishonchli statistik ma'lumotlarni to'plash, shuningdek, turli toifadagi qiziquvchilarning manfaatini inobatga olgan holda, ulardan bemalol foydalanishni nazarda tutadi. Elektron qishloq xo'jaligi platformalarini yaratishda alohida mamlakatlar tajribasini ko'rib chiqamiz.

Ozarbayjon. Elektron qishloq xo'jaligi axborot tizimini (EKTIS) rivojlantirish 2015-yilda boshlangan. Tizim yer uchastkalarini identifikatsiya qilish tizimi, fermer xo'jaliklari reyestri va subsidiyalar olish jarayonini qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olgan 7 ta kichik moduldan iborat. Ozarbayjon bo'ylab 500 mingga yaqin fermer EKTIS tizimida ro'yxatga olingan.

Turkiya. Fermer xo'jaliklarini hisobga olish bo'yicha ma'lumotlar tizimi (Farm Accountancy Data Network (FADN)) birinchi marta Turkiyada 2007-yilda ishga tushirilgan. Birinchi bosqichda tizimga tajriba tariqasida tanlab olingan 9 provinsiyada 350 nafar fermer bilan hayotga tatbiq etildi.

2014-yilda FADN qamrab olgan provinsiyalar soni 54 taga ko'paytirildi va faqat 2018-yilga kelib, Farm Accountancy Data Network barcha 81 ta provinsiyaga kengaytirildi va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi va ro'yxatga olish tizimiga integratsiya qilindi.

Moldova. Respublikada bir qancha axborot tizimlari ishga tushirildi. Jumladan: Qishloq xo'jaligining raqamli reyestri agrosanoat tarmog'idagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati to'g'risidagi tezkor ma'lumotlardan foydalanishni ta'minlash va ularga "yagona darcha" tamoyili bo'yicha davlat xizmatlarini, shu jumladan, onlayn tartibda ko'rsatishni osonlashtirish; Jonivorlarning davlat reyestri; Qishloq xo'jaligi va yig'im-terim ishlari bo'yicha tezkor ma'lumotlarni kuzatish va to'plashda foydalaniluvchi AGROMAIA va hokazo.

Xulosa: Bunday platformalarni yaratish juda mashaqqatli va ma'lum bir moliyaviy mablag'ni talab qiladi, ammo ularning ishlashidan olingan foyda barcha xarajatlarni qoplaydi. Ular mikroiqtisodiy ma'lumotlarning yagona ishonchli manbai bo'lib, ma'lumotlar asosida qishloq xo'jaligidagi asosiy tendensiyalarni tahlil qilish, agrotarmoq va oziq-ovqat siyosatiga doir turli choralarining ta'sirini baholash, sohadagi jarayonlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni hisoblash va agrar sektorning kelajakdagi rivojlanishini prognoz qilish mumkin.

O'zbekistonda sut ishlab chiqarish samaradorligi tahlil qilindi

o'qish vaqti
54 soniya

So'nggi yillarda O'zbekistonda sut chorvachiligi va sut ishlab chiqarish jadal rivojlanmoqda. Birgina 2016-2022 yillarda sut ishlab chiqarish miqdori deyarli 20% ga oshdi.

Ammo ishlab chiqarishning bu o'sishini nima ta'minlayotganini ko'rib chiqsak, Bu davrda respublikada sigirlar soni 17,7% ga oshib, ishlab chiqarish samaradorligining o'sishi esa 1,0% dan kam bo'ldi.

Shunday qilib, 2021-yilda bitta sigirdan sog'ib olinadigan yillik o'rtacha sut miqdori atigi 2310,4 kgni tashkil etdi. Holbuki, Rossiya Federatsiyasida bu ko'rsatkich 5016,7 kgni (2,2 baravar ko'p), Belarus Respublikasida 5366,7 kgni (2,3 baravar ko'p), Avstriyada 7275,3 kgni (3,1 baravar ko'p), Niderlandiyada 9148,8 kgni (deyarli 4 baravar ko'p), Isroilda 12736,2 kgni (5,5 baravar ko'p) ni tashkil etadi.

O'zbekistonda har ming kishiga 140 bosh sigir to'g'ri kelgan bir paytda, AQShda bor-yo'g'i 40 bosh, Buyuk Britaniyada 44 bosh, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida 45-48 bosh sigir to'g'ri keladi.

Bularning barchasi yaylov muammosini yuzaga keltiradi. Ularning aksariyati yomon ahvolda. 2,5 million gektarga yaqin yaylovlar yaroqsiz holatga kelgan. Mahalliy olimlarning fikricha, hozirgi kunda mamlakatdagi yaylov yerlarining 16,4 million gektari (78%) yaroqsiz holatga kelgan, yaylov va pichanzorlarda o'simlik turlari soni 20% dan ko'proqqa, hosildorlik esa 2 barobar kamaygan.

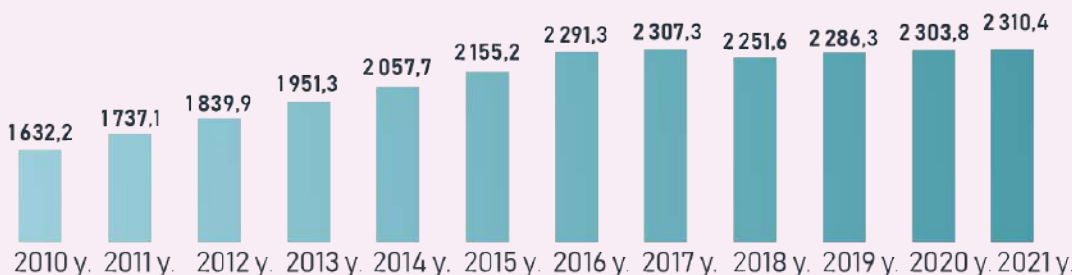
Sigirlarning mahsuldorligini oshirish uchun quyidagilar talab qilinadi:

1. Hayvonlarni muvozanatli ozuqalar bilan ta'minlash.
2. Chorvachilikda ko'lam samaradorligiga erishish.
3. Zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yutuqlarni joriy etishni faollashtirish.

Bu vazifalarni hal etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hisobiga respublikada sut ishlab chiqarishni ko'paytirish va yaylov yerlariga yuklamani kamaytirish imkonini beradi.

Sog'in sigirlarning yillik mahsuldorligi (O'zbekiston va dunyoda)

O'zbekistondagi yillik sut mahsuldorligi dinamikasi, kg (bitta sigirdan)

2021-yilda sigir suti ishlab chiqarish

11 242,7 ming tonna

Sigirlar soni (2021 y.)

4 866,1 ming bosh

12 736,2 kg

Isroil

9 148,8 kg

Niderlandiya

8 187,7 kg

Buyuk Britaniya

7 275,3 kg

Avstriya

5 366,7 kg

Belarus

5 016,7 kg

Rossiya

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, FAOSTAT ma'lumotlari

Dunyoda va O'zbekistonda o'g'itlar iste'moli

o'qish vaqti
65 soniya

Dunyo o'g'itlar bozori 2021-yilda tanqislikka duch keldi. 2022-yilda o'g'itlar narxining oshishi kuchaydi va so'nggi 70 yil ichida misli ko'rilgan darajada bo'ldi. O'g'itlar narxining butun dunyoda o'sishi muqarrar ravishda ulardan foydalanishning qisqarishiga olib keladi. Bu ayniqsa, kam daromadli mamlakatlarda ko'proq kuzatiladi.

O'g'itlar iste'moli mamlakatlar bo'yicha dunyo bozoridagi o'zgarishlardan oldin ham katta farq qilgan. Masalan, Sahroi Kabirdan janubda joylashgan Afrika mamlakatlarida o'g'itlarning qo'llanilishi gektariga o'rtacha 22 kg ni tashkil etadi. Bu dunyo bo'yicha gektariga qo'llaniladigan o'rtacha ko'rsatkich (gektariga 146 kg) dan 6,6 baravar past. Xitoy va Chili kabi ba'zi mamlakatlarda o'g'itlar iste'moli gektariga 400 kg ga yaqin.

FAO (BMT ning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda 1 gektar ekin maydoniga o'g'it iste'moli 254,5 kg ni tashkil etadi. Bu dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan 74%, Yevropa va Markaziy Osiyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan 2,9 baravar yuqori.

Mutaxassislarining hisob-kitoblariga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishda foydalaniladigan azotli o'g'itlarning o'rtacha olganda yarmidan kamrog'i o'simliklarning o'sishida yordam beradi, qolganlari esa faqat suv havzalarini ifloslantiradi. So'nggi 100 yil ichida suv, tuproq va havodagi antropogen azotli birikmalar miqdori ikki baravar oshdi.

Shunday qilib, o'g'itlarni qo'llashga oziq-ovqat xavfsizligi uchun xavf tug'dirmaydigan darajada tuzatish kiritish zarur. O'g'itlarni eng samarali qo'llash uchun ularning o'zlashtirilish samaradorligini o'lchash, tuproqning holati va kimyoviy tuzilishini muntazam kuzatib borish talab etiladi. O'g'itlardan foydalanishda muvozanatni topish qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishning barqaror o'sishini ta'minlaydi va shu bilan birga atrof-muhitni kelajak avlodlar uchun asraydi.

O'zbekiston va dunyoda o'g'it iste'moli

O'zbekistonda o'g'it iste'moli dinamikasi. haydaladigan yerlar gektariga kg

Dunyo miqyosida o'rtacha

Yuqori daromadli mamlakatlarda

Daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan mamlakatlarda

O'rta daromadli mamlakatlarda

Daromadi o'rtachadan past bo'lgan mamlakatlarda

Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlarida

Manba: FAO STAT ma'lumotlari

O'zbekiston va dunyoda tovuqlarning sertuxumliligi

O'zbekistonda tuxum yetishtirish dinamikasi, dona (bitta tovuqdan)

Dunyo miqyosida o'rtacha

Chili

Rossiya

Misir

Isroil

Birlashgan Arab Amirligi

Tojikiston

Manba: FAOSTAT ma'lumotlari

O'zbekistonda parrandachilikning rivojlanishi va sohaning unumdorligi tendensiyalari

o'qish vaqti
52 soniya

So'nggi yillarda O'zbekistonda parrandachilik, shuningdek, tuxum ishlab chiqarish faol rivojlanmoqda. 2022-yilning yanvar-dekabr oylarida respublikada 8 129,3 million dona tuxum ishlab chiqarilgan. Bu 2021-yilning shu davridagiga nisbatan 4,4 foiz ko'p. 2016-2022 yillar davomida tuxum ishlab chiqarish 32,1% ga oshdi.

Tuxumning asosiy qismi, ya'ni 61,9 foizi dehqon va shaxsiy yordamchi xo'jaliklarda, 23,3 foizi qishloq xo'jaligi faoliyati bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar tomonidan yetishtirilmoqda.

Tuxum yetishtirishdagi bu o'sish parrandalar sonining ko'payishi bilan bog'liq bo'lib, ishlab chiqarish samaradorligi (bitta tovuqning yillik sertuxumliligi) pasaymoqda. 2016-2022-yillar davomida parrandalar soni 45,2 foizga oshdi. Shu bilan birga, tovuqlarning yillik sertuxumliligi 2018-yildagi 244 donadan 2021-yilda 215 donaga yoki deyarli 12% ga kamaydi.

Taqqoslaydigan bo'lsak, Chilida bitta tovuqning yillik sertuxumliligi 350 dona (1,6 baravar ko'p), Rossiyada – 296 dona (1,4 baravar ko'p), Misrda – 294 dona (1,4 baravar ko'p), Isroilda – 254 dona (1,2 baravar ko'p), BAAda – 238 dona (1,1 baravar ko'p).

Mahsuldorlikning yetarli darajada yuqori emasligiga parrandalarni noto'g'ri oziqlantirish va parvarish qilish, shuningdek, ilg'or texnologiyalarni joriy etishning past darajasi, ko'pchilik fermer xo'jaliklarining kichikligi va tijoratlashtirishning past darajasi sabab bo'lishi mumkin.

O'zbekiston o'rta muddatli istiqbolda 2 million gektar maydonga suv tejamkor texnologiyalarni joriy qilishni mo'ljallagan. Buning uchun joriy narxlarda umumiy qiymati 5,8 milliard AQSh dollariga teng bo'lgan STT va uskunalar zarur.

Tahlillarga ko'ra, respublika bo'yicha STT qo'llanilayotgan maydonlarning hajmi so'nggi besh yilda 7,7 marta ortgan. Agar STT qo'llaniladigan maydonlar yana 10 baravar oshiriladigan bo'lsa, u holda turli xildagi gidrotexnik jihozlarga bo'lgan ehtiyoj 6,6 baravarga ortadi. Respublikada STT uskunalarini ishlab chiqaruvchi sanoqli korxonalarining mavjudligi ichki raqobat muhitining shakllanmaganligi hamda ularning bu ehtiyojni to'liq qondira olmasligini anglatadi.

Tadqiqotda mahalliy STTni ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilarning bozordagi holatini baholash uchun Xerfindal - Xirshman indeksi (HHI) dan foydalanildi. U STT bozori qay darajada monopollashganini aniqlash imkonini beradi. Hisob-kitoblarga ko'ra, 2021-yilda mahalliy STT bozorining HHI indeksi 3912 ni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda 2518 ga pasaygan (HHI me'yori ≤ 1800). Biroq STT bozorining hududiy jihatdan bitta yoki ikkita ishtirokchi va xizmat ko'rsatuvchiga bog'lanib qolishi tufayli so'nggi uch yil ichida bir gektar maydonga STT ni o'rnatish narxi 1,6 baravar oshdi.

Ehtiyojni qondirish va samaradorlikka erishish uchun dunyo STT bozoriga integratsiyalashish va uning ilg'or tajribalarini O'zbekistonda qo'llash muhim ahamiyatga ega. Ushbu bozor yangi innovatsiyalarni jalb qilish orqali suv tejamkorligiga erishish, hosildorlikni yanada oshirish, STT o'rnatuvchi iste'molchilar uchun tanlash, bozorda raqobat muhitini yaratish imkonini beradi.

Xalqaro ekspertlarning fikriga ko'ra, dunyo STT bozorining hajmi 9,3 milliard AQSh dollariga teng. 2028-yilga borganda bu ko'rsatkich 23,3 milliard AQSh dollariga yetadi. STTni qo'llash bo'yicha Braziliya (77% maydonga qo'llagan), Ispaniya (73%), Italiya (60%), Janubiy Koreya (60%), AQSh (56%), Saudiya Arabistoni (56%), Fransiya (41%), Xitoy (41%) yetakchi mamlakatlar hisoblanadi.

O'zbekistonning dunyo STT bozoriga integratsiyalashuvi mamlakat qishloq xo'jaligida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning kengayishi suv tejamkorligining 30%, hosildorlikning 2 baravar ortishiga olib keladi. Shu bilan bir qatorda bu sohada quyidagi imkoniyatlar ochiladi:

1. Tobora dolzarb ahamiyat kasb etayotgan oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi;
2. Aholining iste'moli uchun birlamchi zarur bo'lgan meva-savbzavotlar narxi barqarorligini ta'minlaydi;
3. Vegetatsiya davrida suv tanqisligi kamayadi va yerdan foydalanish samaradorligi oshadi;
4. STT dan foydalanuvchilar (fermer va dehqonlar) da tanlash imkoniyati kengayadi va raqobat muhiti shakllanadi;
5. Tadbirkorlarda ushbu texnologiyani o'rnatish uchun o'z "biznes tashabbuslari" shakllanadi;
6. Sohalarda suv sarfini qat'iy nazorat qilish imkoniyatlari ortadi;
7. STT uskunalarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan MIZ yoki KSZ larni tashkil etish imkoniyatlari ochiladi.

Jahon kavrak (ferula) bozorining istiqboli va O'zbekistonning bu yo'nalishdagi salohiyati

o'qish vaqti
90 soniya

Kavrak - asafotida xalq tabobatida, kosmetologiyada, shuningdek, oziq-ovqat ziravori hamda farmatsevtika sanoatida xomashyo sifatida keng qo'llaniladi. U dunyoning janubiy mintaqalari - Eron, Afg'oniston, Markaziy Osiyoning qumli va toshloq hududlarida o'sadi. 2020-yilda asafotida xomashyosining global bozori hajmi 325 million AQSh dollarini tashkil etgan.

Afg'oniston jahon bozoriga asafotida xomashyosining eng yirik yetkazib beruvchisi hisoblanadi va 2020-yilda 170,5 million dollarlik asafotida xomashyosi eksport qilingan. Bu jahonda ushu xomashyo eksportining 52 foizi degani. Asafotida xomashyosining yana bir yirik yetkazib beruvchisi - bu Eron.

Dunyodagi asafotida xomashyosining 40% ini Hindiston, 15% ini Xitoy iste'mol qiladi. Bu ikki mamlakat asafotidaning eng yirik qayta ishlovchilari hamdir. Ular asafotidani asosan Afg'oniston, Eron, O'zbekiston va boshqa mamlakatlardan import qiladi. Birgina Hindistonning o'zi har yili umumiy qiymati 100-130 million AQSh dollariga teng bo'lgan 1200 tonnaga yaqin asafotida xomashyosini import qiladi.

Jahon bozorida 1 kilogramm asafotida xomashyosining o'rtacha narxi 150-200 dollarni tashkil qiladi. Yaqin kelajakda dunyoda asafotida iste'moli yiliga o'rtacha 6% ga oshishi kutilmoqda.

O'zbekistonlik tadbirkorlar kavrak xomashyosining bir kilogrammini 45-50 dollardan eksport qilmoqda. Bu esa narx bo'yicha katta raqobat ustunligiga ega ekanligimizni bildiradi. Agar yetishtirilgan xomashyoni qayta ishlab, qadoqlangan holda sotilsa, xomashyoning o'zini sotishdan tushadigan daromadga qaraganda 5-6 barobar ko'proq daromad olish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilda O'zbekistonda dorivor o'simliklar eksportchilari tomonidan qiymati 7,65 million AQSh dollariga teng bo'lgan 170 tonna kavrak-asafotida xomashyosi eksport qilingan. 2022-yilda O'zbekistonda 12 ming gektardan ortiq maydonga kavrak-asafotida ekilgan. Bu esa yaqin yillarda sohadagi eksport salohiyatini yanada kengaytirishi mumkin.

Jahon bozori istiqboli va O'zbekistonning ichki salohiyatini hisobga olgan holda, hududlarda ushu yo'nalishni rivojlantirishning quyidagi asosiy afzalliklarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- yetishtirish uchun minimal xarajat sarflanishi;
- jahon bozorida xomashyo narxida narx ustunligiga egalik;
- ortiqcha ishchi kuchiga ega hududlarda qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish imkoniyati;
- potensial daromadning sezilarli o'sishi;
- jahon bozorida kavrak-asafotidaga talabning ortib borishi.

2022-yilda sanoatning asosiy tarmoqlari faoliyatida qayd etilgan natijalar va Markaziy Osiyo mintaqasining boshqa mamlakatlaridagi holat

o'qish vaqti
85 soniya

2022-yilda sanoat ishlab chiqarishi 2021-yildagiga nisbatan 5,2% o'sdi. Bu esa O'zbekistonga Markaziy Osiyo mintaqasidagi mamlakatlar orasida sanoatning o'sish sur'atlari bo'yicha eng yaxshi o'rinlardan birini saqlab qolish imkonini berdi. Mamlakat yalpi ichki mahsuloti tarkibida sanoatning ulushi 26,7% ni tashkil etdi.

Sanoat faoliyatining barcha muhim sohalarida o'sish tendensiyasi kuzatildi, xususan, tog' – kon sanoatida 102,1%, ishlab chiqaradigan sanoatda 105,3%, elektr va gaz ta'minoti sektorida 112,7%, xom neft va tabiiy gaz qazib olishda 101%, ko'mir qazib olishda 102,4%, metall rudasi qazib olishda 104% natijaning qayd etilishi tog'-kon sanoati rivojlanishida ijobiy dinamikani ta'minladi. Shuningdek, qazib olish tarmoqlariga texnik xizmat ko'rsatishda o'sish tendensiyasi kuzatildi – 105,2%.

Ishlab chiqarishning ko'p tarmoqli va yetarli darajada diversifikatsiyalangan tuzilmasini o'z ichiga olgan ishlab chiqarish tarmog'i ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar umumiy hajmining 83% dan ortig'ini tashkil etgan holda sanoatning o'sish dinamikasiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatdi. Ishlab chiqarish sohasining deyarli barcha tarmoqlarida ijobiy natija qayd etildi.

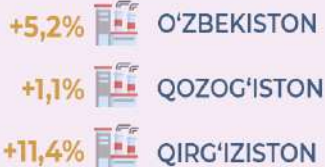
O'sish sur'atlari 10% dan sezilarli darajada yuqori bo'lgan tarmoqlar reytingidan avtomobillar, tirkamalar va yarim tirkamalar - 139%, tamaki mahsulotlari - 124%, ichimliklar - 117,6%, qog'oz va qog'oz mahsulotlari - 114,6%, mashina va jihozlar – 114,1% ni ishlab chiqaruvchi tarmoqlar joy oldi. Ichki va tashqi talab omillari ta'sirida to'qimachilik mahsulotlari – 109,8%, oziq-ovqat mahsulotlari – 106,2%, kiyim-kechak – 105,5% va boshqalarni ishlab chiqarish hajmi ham o'sdi. Shu bilan birga, farmatsevtika mahsulotlari va preparatlar, kompyuter detallari, elektron va optik mahsulotlarni ishlab chiqarish hajmini oshirish uchun katta imkoniyatlar saqlanib qolmoqda.

Jadal o'sish sur'ati energiya ta'minoti tarmog'iga xos bo'lib, buning zamirida elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmini 104,1% ga oshirish tendensiyasi yotadi. Issiqlik energiyasini ishlab chiqarish bo'yicha erishilgan ko'rsatkichlar Markaziy Osiyo mintaqasidagi tahlil qilingan mamlaktalar darajasiga taxminan to'g'ri keldi va oldingi davrdagiga nisbatan biroz pastroq bo'ldi.

2022-yil yakunlari bo'yicha respublika eksport tushumlari tarkibida sanoatning ulushi 68,9% ni tashkil etdi (barcha eksportning 2/3 qismidan ortig'i).

2022-yilda sanoatning asosiy tarmoqlari rivoji yakunlari

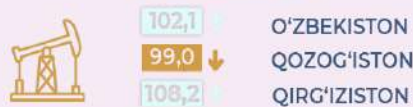
Sanoat mahsulotlari

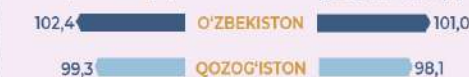
Yalpi ichki mahsulot

Tog'-kon sanoati (%)

Ko'mir va lignit qazib olish (%)

Xom neft va tabiiy gaz qazib olish (%)

Metall rudasini qazib olish

Ishlab chiqaradigan sanoat

Elektr, gaz, bug' bilan ta'minlash va havo haroratini bir xilda saqlash

Elektr energiyasini ishlab chiqarish (mln. kVt*s)

Issiqlik energiyasini ishlab chiqarish (ming Gkal)

Xitoydagi maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ) xorijiy investitsiyalar va texnologiyalarni imtiyozlar orqali jalb qilib, "iqtisodiy o'sish" o'choqlarini barpo qilish uchun mo'ljallangan.

Xitoy maxsus iqtisodiy zonalarida YaIM ning 22 foizi yaratiladi. Mamlakatga kirib kelayotgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning 45 foizi va eksportning 60 foizi aynan maxsus iqtisodiy zonalarning ulushiga to'g'ri keladi.

Xitoyda maxsus iqtisodiy zonalar dastlab Tinch okeanining sohilbo'yi hududlarida, so'ngra Yanszi va Xuanxe kabi daryolarning havzalari yaqinida rivojlantirila boshlandi va dunyo iqtisodiyoti tarixiga "T – shaklidagi strategiya" nomi bilan kirdi. Ushbu strategiyaning amalga oshirilishi natijasida 2035-yilga borib, YaIM ning aholi jon boshiga ulushini 30 ming AQSh dollariga yetkazish mo'ljallangan. Xitoyda maxsus iqtisodiy zonalarning jadal rivojlanishi siri nimada?

1984-yildan dastlab dengiz sohillari yaqinida joylashgan 15 ta shahar hamda 4 ta yirik shaharda, 2020-yildan boshlab esa mamlakatning barcha yirik va o'rtacha kattalikdagi shaharlarida 15 ta erkin savdo zonasi, 32 ta makroiqtisodiy va texnologik rivojlanish zonasi, 53 ta yuqori texnologiyali sanoatni rivojlantirish zonasi tashkil etildi. Natijada bu maxsus iqtisodiy zonalar iqtisodiy rivojlanish sur'atini tezlashtiruvchi "akselerator" rolini o'ynay boshladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Xitoyda maxsus iqtisodiy zonalarning jadal rivojlanishiga quyidagi omillar turtki bo'lgani aniqlandi:

1. Maxsus iqtisodiy zonalar direksiyasiga Markaziy hukumatning roziligisiz infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha mustaqil qarorlarni qabul qilishga ruxsat berildi.
2. Maxsus iqtisodiy zonalardagi korxonalar o'zlarining investitsiya, innovatsiya, ishlab chiqarish va marketing qarorlarining katta qismini mustaqil qabul qiladi.
3. Maxsus iqtisodiy zonalarga xorijiy investitsiyalar uchun maxsus soliq imtiyozlari berilgan va ularning mahsulotlari asosan eksportga yo'naltirilgan.
4. Maxsus iqtisodiy zonalarda iqtisodiy faoliyat asosan bozor tamoyillari asosida boshqariladi va ularga xalqaro savdoda katta mustaqillik berilgan.
5. 2019-2020 yillarda Xitoyda 24 ta yangi transchegaraviy elektron tijorat zonalar (New Cross-Border E-Commerce Zones) ochildi.
6. Xitoydagi maxsus iqtisodiy zonalar asosan yuqori texnologiyali sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishga yo'naltirilgan.

Ushbu omillarni inobatga olgan holda, O'zbekistonda maxsus iqtisodiy zonalarni rivojlantirishda mahalliy hokimiyat organlariga savdo, investitsiyalar, innovatsiyalar va infratuzilma masalalari bo'yicha mustaqil qarorlarni qabul qilish vakolatini, shuningdek, soliq va bojxona imtiyozlarini berish hamda hududlararo tizimli joylashtirish kabi jihatlariga e'tibor qaratishni tavsiya etish mumkin.

Hududlar bo'yicha sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishning rivojlanish darajasi baholandi

o'qish vaqti
71 soniya

Tadqiqotda mamlakatdagi hududiy nomutanosibliklar tumanlar bo'yicha baholandi va bunda qiyosiy tahlil va guruhlash usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish darajasi bo'yicha respublika hududlari 4 guruhga ajratildi:

I-guruh - sanoati nisbatan rivojlangan tumanlar (aholi jon boshiga ishlab chiqarish hajmi respublika darajasidan yuqori – 2021- yilda 12,9 mln. so'm) - hududida asosiy yirik sanoat obyektlari (asosan yoqilg'i-energetika, kimyo kompleksi, mashinasozlik, metallurgiya) joylashganligi bilan ajralib turadigan 16 ta tumanni o'z ichiga oldi.

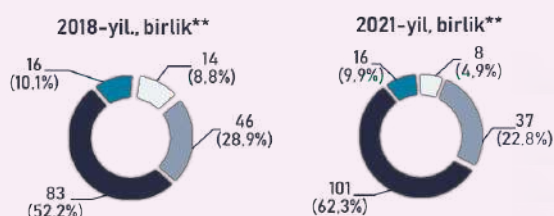
II guruhga – sanoatning rivojlanish darajasi o'rtacha (aholi jon boshiga ishlab chiqarish hajmi respublika ko'rsatkichidan 5 baravargacha kam) bo'lgan 101 ta tuman kiritildi. Ular respublikadagi tumanlarning 62,3% ini tashkil etadi. Bu hududlar iste'mol tovarlarini ishlab chiqarishga (yengil, oziq-ovqat sanoati, qurilish materiallari) ixtisoslashgani, rivojlangan yoki rivojlanayotgan kichik biznes subyektlari bilan ajralib turadi. III guruh – sanoatning rivojlanish darajasi nisbatan past hududlar (aholi jon boshiga ishlab chiqarish hajmi respublika ko'rsatkichidan 10 baravargacha kam) bo'lib, 37 ta tumanni o'z ichiga oladi.

IV guruhga (aholi jon boshiga ishlab chiqarish hajmi respublika ko'rsatkichining 10 baravaridan kam) markazdan uzoqda yoki tog'oldi zonasida joylashgan 8 ta tuman (Baxmal, Yangiqo'rg'on, Qo'shrabot, Oltinsoy, Denov, Boysun, So'x) kiradi. Bu hududlar sanoati asosan ijtimoiy ahamiyatga molik tovarlarni ishlab chiqarish hisobiga shakllangan bo'lib, uni yanada rivojlantirish uchun tadbirkorlik va investitsiya faoliyatini faollashtirish, qulay muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini yaratish zarur.

Umuman olganda, 2018-2021 yillarda sanoatning o'rtacha rivojlanish darajasiga ega bo'lgan tumanlar soni 83 tadan 101 taga ortib, rivojlanish darajasi pastlari 46 tadan 37 taga hamda qoniqarsiz ko'rsatkichlarga ega bo'lganlari soni 14 tadan 8 taga kamaydi. Bu holatni mahalliy salohiyat va resurslardan samarali foydalanish, qishloq joylarda tadbirkorlik va investitsion faollik ortishining samarasi sifatida izohlash mumkin.

I-guruhda hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini yaratish, II-guruhda - iqtisodiy o'sish drayverlarini faollashtirish, III va IV guruhlarda - rivojlangan va o'rta darajada rivojlangan hududlarning salohiyatidan foydalangan holda hududlararo loyihalarni tashkil etish imkoniyatlari mavjud.

O'ZBEKISTON TUMANLARINI SANOAT MAHSULOTLARINI ISHLAB CHIQRISH DARAJASI BO'YICHA GURUHLASH* (Toshkent shahri tumanlari bundan mustasno)

*Tumanning sanoat ishlab chiqarish darajasi hudud va mamlakatning aholi jon boshiga ko'rsatkichlari nisbati orqali hisoblanadi.

**Tumanni guruhlash mezonlari

■ resp. ko'rsatkichidan yuqori
■ resp. ko'rsatkichidan past (5 barobargacha)
■ resp. ko'rsatkichidan past (10 barobargacha)
■ resp. ko'rsatkichidan past (10 barobargacha ko'p)

Tumanlar soni	2018-yil**			Hududlar	2021-yil**			Tumanlar soni
15	1	6	2	Qoraqalpog'iston Respublikasi	1	11	4	16
viloyatlar:								
14	1	12	1	Andijon	2	11	1	14
11		10	1	Buxoro	2	9		11
12	2	4	6	Jizzax	1	8	2	12
13	1	4	5	Qashqadaryo	2	6	5	13
8		7	1	Navoiy	1	7		8
11	2	4	5	Namangan	8	2	1	11
14	4	5	4	Samarqand	1	7	5	14
13	4	7	2	Surxondaryo	5	5	4	14
8	1	6	1	Sirdaryo	1	5	2	8
15	1	10	4	Toshkent v.	3	10	2	15
15	9	5	1	Farg'ona	1	9	4	15
10	4	5	1	Xorazm	1	5	5	11
159	14	46	83	O'zbekiston Respublikasi	16	101	37	162

Tadqiqotda 2016-2021 yillarda hududlar iqtisodiyotidagi tafovutlarning qisqarishi Beta (β) yaqinlashish modeli vositasida tahlil qilindi. Bu modelga ko'ra, agar hududlar bo'yicha yagona farq ular kapitalining boshlang'ich darajasida bo'lsa, kichik hajmdagi kapitalga ega bo'lgan kambag'al hududlar yirik kapitalga ega bo'lgan boy hududlarga qaraganda iqtisodiy jihatdan tezroq o'sadi.

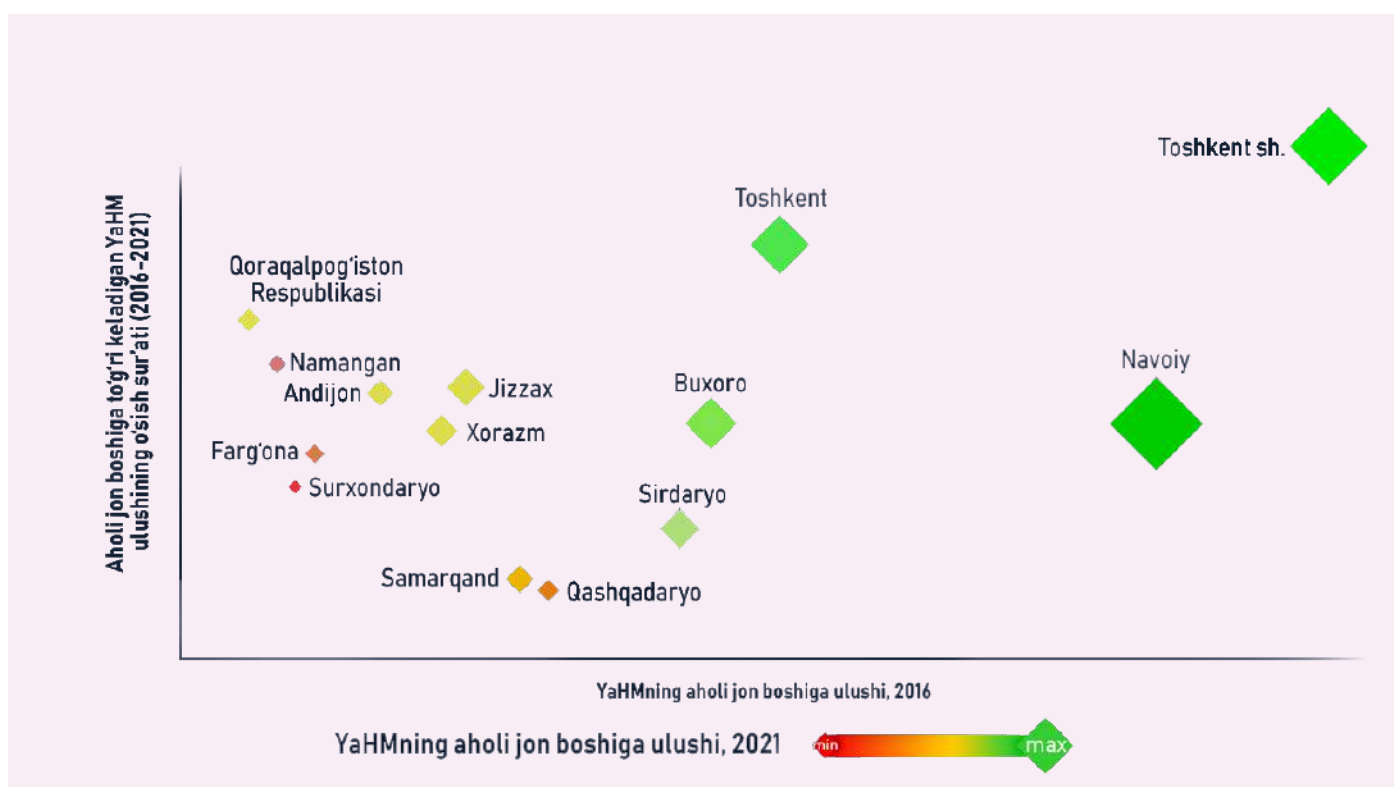
O'zbekiston iqtisodiyotidagi yetakchi mavqei tufayli Toshkent shahriga hududlar o'rtasidagi nomutanosiblikning asosiy manbai sifatida qarash mumkin. Shuningdek, uning iqtisodiy salohiyati Toshkent viloyatining iqtisodiy ko'rsatkichlariga ham ijobiy ta'sir qiladi. Yuqoridagilarni inobatga olib, tadqiqotda shartli Beta modelining respublikadagi 14 ta hududi uchun (1-model), Toshkent shahrisiz (2-model) va Toshkent shahri va Toshkent viloyati ishtirok etmagan (3-model) variantlari tahlil qilindi.

Natijalar: Shartli Beta yaqinlashish modelining uchta varianti ham mamlakatimiz hududlari o'rtasidagi tabaqalashuvning qisqarayotganidan dalolat beradi. Chegaradosh hududlarning muvofiq tarzda rivojlanishi ham iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir qilayotgani ma'lum bo'ldi.

Shuningdek, optik tolali aloqa liniyalarini o'tkazish eng rivojlangan hududlar darajasiga yaqinlashishda yordam beradi. Tahlildan eng rivojlangan hududlarni chiqarib tashlash esa bu omilning ahamiyatini pasaytiradi.

Barcha hududlar bo'yicha hisoblangan Halflife ko'rsatkichi tafovutni 50% ga kamaytirish uchun 35 yil, Toshkent shahri va Toshkent viloyatini hisobga olmaganda esa 25 yil kerak bo'lishini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijasida geografik joylashuvi hamda iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari yaqin bo'lgan hududlar uchun mintaqaviy siyosat yo'nalishlarini aniqlash lozim, degan xulosaga kelindi. Masalan, Beta yaqinlashish modeli Surxondaryo, Samarqand va Qashqadaryo viloyatlari nafaqat geografik jihatdan, balki iqtisodiy o'sish sur'ati jihatidan ham yaqin hududlar ekanini ko'rsatdi. Xuddi shunday, geografik jihatdan yaqin joylashgan Andijon, Namangan va Farg'ona viloyatlari aholi jon boshiga YaHM jihatidan, Xorazm, Buxoro va Navoiy viloyatlari iqtisodiy o'sish sur'ati bo'yicha o'xshash hududlar bo'lib, ular uchun rivojlanishning umumiy yo'nalishlarini belgilash maqsadga muvofiq.

2022-yilda Guandun provinsiyasi YaIM hajmi 12,8 trillion yuanni (1,9 trln. AQSH dollari) tashkil etgan. Bu jihatdan u Janubiy Koreya, Kanada, Avstraliya, Braziliya va boshqa qator rivojlangan mamlakatlar bilan bir safda yoki yuqoriroqda turadi. Taajjublanarlisi, mazkur provinsiya bu darajaga qisqa muddatda erishgan. Xo'sh, Guandun muvaffaqiyatining siri nimada?

Chuqur o'rganish natijalari shuni ko'rsatdiki, buning siri bir kichik hududga infrastruktura, tadbirkorlar, ishchi kuchi, bilim, institutsional muhit va moliyaviy resurslarni yig'ish bilan bog'liq bo'lgan. Jumladan:

1. Tadbirkorlar uchun kommunal xizmatlar bilan to'liq ta'minlangan maxsus hudud yoki qishloqlar barpo etildi (davlat hamma joyda kam-kam emas, bir joyda mukammal infrastruktura yaratib qo'ydi).
2. "Uchtasi bittada" loyihasi ishlab chiqildi (ishchilar qo'shni qishloqlardan kelib ishlashi inobatga olinib 3 qavatli binolar barpo etildi: 1-qavatda do'kon yoki ombor, 2-qavatda ishlab chiqarish, 3-qavatda ishchilar yashashi uchun joy).
3. Faqat maxsus hududlardan o'tuvchi yo'llar kengaytirilib, temir yo'l stansiyalari barpo etildi (Hozir Guandun provinsiyasidagi istalgan shaharga borish uchun uch soatdan kam vaqt ketadi).
4. Korxonalarga qo'shimcha yotoqxonalar qurish uchun davlat tomonidan subsidiyalar ajratildi.
5. Pullik yo'llar qurildi va tezyurar poezdlar qatnovi yo'lga qo'yildi (qurilgan yo'l va ko'priklar uchun olingan kreditlarni qaytarish uchun bozor mexanizmidan foydalanildi).

Islohotlar natijasida maxsus shaharlar yuzaga keldi. Kirib kelgan investitsiyalar, yangi texnologiyalar natijasida Guandun butun mamlakatga kiyim-kechak, kulolchilik buyumlari, elektr texnikalar, mebel, oziq-ovqat, vino, og'ir texnikalar, avtomobillar, kichik yuk avtomobillarini yetkazib bera boshladi. Davlat tomonidan infratuzilmalarni qurishga katta e'tibor berilishi natijasida Guandun xorijiy kompaniyalar uchun Xitoyga kirish darvozasi bo'lib xizmat qildi.

Guandunda biznes uchun hamma sharoitni mujassam etgan iqtisodiy zona usuliga o'tilishi, xorijdagi xitoyliklar sarmoya kiritishiga sabab bo'ldi. Ular sarmoya kiritish, kapital, asbob-uskunalar, yangi texnologiyalar va boshqalarni olib kelish uchun sa'y-harakatini ayamadi. Bundan tashqari, Guandunning Xitoy Syanganiga qo'shni ekanligi, moliyaviy manbalarning Guandunga ham kirib kelishiga zamin yaratdi.

Xulosa qilib aytganda, Xitoy va uning provinsiyalari muvaffaqiyati zamirida avvalo inson kapitalining infratuzilmalar tomon, rivojlanishning yuqori bosqichida esa infratuzilmalarning inson kapitali tomon yo'naltirilishi yotadi.

O'rganishlar 2022-yilda xizmatlar sohasining jadal sur'atlarda rivojlanganligini ko'rsatdi. Sohadagi o'sish 2021-yildagiga nisbatan 15,9% ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich asosan aloqa va axborotlashtirish, ta'lim, yashash va ovqatlanish, ko'chmas mulk, ijara, transport hamda moliyaviy xizmatlar kabi yo'nalishlardagi sezilarli o'sish (112%-129,5%) hisobiga ta'minlandi.

Toshkent shahri bilan bir qatorda, Namangan, Buxoro, Jizzax viloyatlari va Qoraqalpog'iston Respublikasida ham xizmatlar sohasida yuqori o'sishga erishildi. Butun mamlakatdagi kabi bu hududlarda ham asosan moliyaviy xizmatlar hamda aloqa va axborotlashtirish xizmatlariga talab yuqori bo'ldi.

Andijon va Sirdaryo viloyatlarida xizmat ko'rsatish sohasidagi o'rtacha o'sish sur'ati (112,5%-113,0%) biroz pasaydi. Bunga mazkur hududlarda savdo va transport xizmatlarining (jami xizmatlar hajmidagi ulushi mos ravishda 50,6% va 38,2%) o'sishidagi sekinlashish sabab bo'ldi.

Mamlakat hududlarida xizmatlar sohasida qanday tarkibiy o'zgarishlar ro'y berdi?

Birinchidan, 10 ta hududda YaHM tarkibida xizmatlar sohasining ulushi ortishi ta'minlandi (YaHM tarkibidagi ulushi 2021-yildagi 39,6% dan 2022-yilda 41,5% ga ortdi).

Ma'lumot uchun: Rossiya Federatsiyasida YaHM tarkibida xizmatlarning ulushi 68%, Qozog'istonda 64%, Belarusda 59%, Janubiy Koreyada 60% va rivojlangan davlatlarda 74% dan yuqori.

Hududlararo tafovutlarni (Toshkent shahrini hisobga olmaganda) 2,0 barobardan 1,9 barobargacha qisqartirishga erishildi.

Aksariyat hududlarning (8 ta hudud) respublika bo'yicha xizmatlar hajmidagi ulushi (Toshkent shahrini hisobga olmaganda) ortdi.

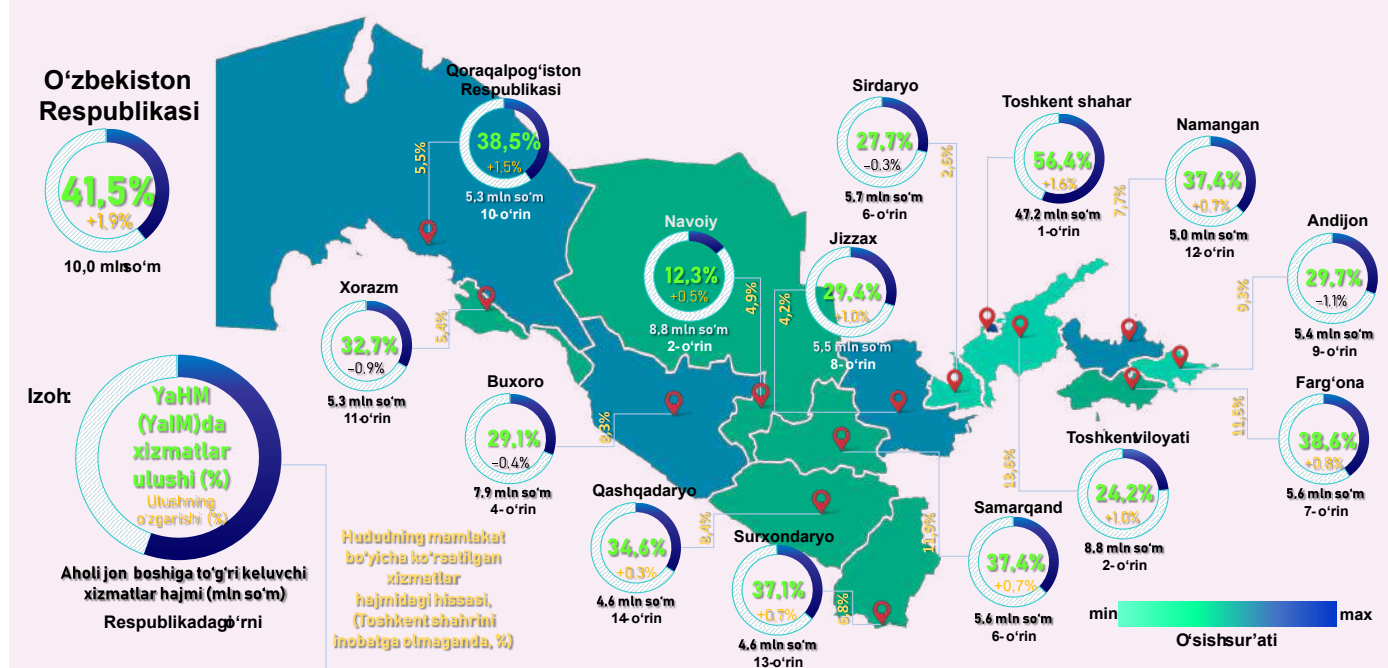
Hududlarda xizmatlar sohasining rivojlanish darajasi qanday?

Mamlakatning ko'pgina hududlarida (7 ta hudud) aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi 5-6 mln. so'm oralig'ida bo'lib, Navoiy, Toshkent va Buxoro viloyatlarida bu oraliq 7,9-10,0 mln. so'mni tashkil etdi.

Toshkent shahri 47,2 mln. so'mlik ko'rsatkich bilan bu yo'nalishda ham yetakchi mavqega ega.

Umuman olganda, xizmatlar sohasini rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar bir tomondan, bandlikni, shu jumladan, o'z-o'zini band qilish va aholi daromadlarini oshirishning asosiy omili hisoblansa, boshqa tomondan, hududlar iqtisodiy rivojlanishining potensial drayveri bo'lib xizmat qiladi.

2022-YILDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI HUDUDLARIDA XIZMATLAR SOHASINING RIVOJLANISHI

2022-yil natijalari bo'yicha hududiy mehnat bozori indeksi (MBI) hisoblab chiqildi

o'qish vaqti
87 soniya

Mehnat bozori indeksi mehnat bozorida holatni baholash va monitoring qilishda yordam beruvchi indeks bo'lib, mehnat bozorining joriy holatini bevosita aks ettiruvchi 5 ta ko'rsatkichni o'z ichiga oladi.

MBIning hisoblash uchun ishsizlik darajasi, mavjud bo'sh ish o'rinlari va rezyumelar soni, mehnat bozorida konsentratsiya koeffitsiyenti va o'rtacha oylik maosh miqdori kabi ko'rsatkichlardan foydalanildi.

Mehnat bozori indeksini hisoblash natijalariga ko'ra, hududlar indeks ko'rsatkichlari yuqori, o'rta, past va o'ta past bo'lgan to'rtta guruhga bo'lindi.

2022-yil yakunlariga ko'ra, indeks ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan guruhga Toshkent shahri, Navoiy va Toshkent viloyatlari kirdi. Bu hududlarda ishsizlik darajasi respublika bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich (8,9%) dan past – Toshkent shahrida 6,5%, Navoiy viloyatida 8%, Toshkent viloyatida 8,8%.

O'rta guruhga Buxoro, Andijon, Farg'ona, Sirdaryo, Xorazm, Namangan viloyatlari kirdi. Bu hududlardagi o'rtacha oylik maosh respublika miqyosidagi o'rtacha ko'rsatkichning 80% idan kam emas. Mehnat taklifi esa nisbatan o'rtamiyona, ya'ni bitta bo'sh ish o'rniga o'rta hisobda 5,6 ta rezyume to'g'ri keladi. Ishsizlik darajasi 9,1% dan oshmaydi.

Jizzax, Samarqand, Surxondaryo viloyatlari va Qoraqalpog'iston Respublikasi indeks ko'rsatkichlari past bo'lgan hududlar qatoriga kiradi. Ushbu hududlarda eng yuqori konsentratsiya koeffitsiyenti kuzatildi, ya'ni bitta bo'sh ish o'rniga Qoraqalpog'iston Respublikasida 17,4 ta, Surxondaryoda 14,1 ta, Jizzax viloyatida 12,0 ta rezyume to'g'ri keladi.

Qashqadaryo viloyatida mehnat bozori indeksi juda past, aniqrog'i 2,2 ni tashkil etdi. Buning asosiy sababi har bir bo'sh ish o'rniga 16,8 nafar talabgor to'g'ri kelishi, ya'ni bo'sh ish o'rinlari soni ish qidirayotganlar sonidan ancha kam va o'rtacha oylik maosh respublikadagi o'rtacha ko'rsatkichdan ancha past ekanligidir.

2022-yilda «mahallabay» ishlash tizimiga o'tilishi va hokim yordamchilari faoliyatining yo'lga qo'yilishi hududlardagi ishsiz fuqarolarning katta qismini ro'yxatga olish va ularning rezyumelarini Milliy vakansiyalar bazasiga (ish.mehnat.uz) kiritish imkonini berdi. Bu esa o'z navbatida ishsiz aholini faol ish qidiruvchi holatiga o'tkazib, Toshkent shahridan tashqari barcha hududlarda MBI ko'rsatkichlarining 2021-yildagiga nisbatan pasayishiga olib keldi.

Hududlarning mehnat bozori indeksi

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish uchun qanday kadrlar tayyorlanmoqda?

o'qish vaqti
52 soniya

Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash uchun barcha sohalarda «yashil» iqtisodiyot texnologiyalarini faol joriy etish 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi vazifalari doirasidagi maqsadlardan biri. Ushbu maqsadga erishish bir vaqtning o'zida "yashil" iqtisodiyot uchun kadrlar tayyorlash zaruratini ham ko'ndalang qo'yadi. OECD (2011), Cedefop (2009) kabi xalqaro tashkilotlarning tadqiqotlarida inson resurslarini rivojlantirish iqtisodiyotni "yashillashtirish" uchun asos ekanligi ta'kidlanadi.

PMTI ekspertlari tahlil jarayonida quyidagi jihatlarga e'tibor qaratdi:

1 "Yashil" iqtisodiyotga o'tish tabiiy resurslar (shu jumladan suv) dan nooqilona foydalanish, havoning ifloslanishi, o'rmonlarning qisqarishi, yerlarning degradatsiyaga uchrashi va iqlim o'zgarishi kabi ekologik muammolarni hal etishda yordam beradi.

2. Yuqori darajadagi IT ko'nikmalariga ega bo'lgan aholi ulushining oshishi "yashil" bandlikning o'sishiga boshqa omillarga nisbatan ko'proq ta'sir ko'rsatadi.

3. 2022/2023 o'quv yilida tayyorlanadigan kadrlarning 30% dan ortig'i "yashil" iqtisodiyotga mos keladi (taqqoslash uchun, 2019/2020 o'quv yilida 5%).

Oliy ta'lim muassasalarining 2019/2020 va 2022/2023 o'quv yillari uchun kadrlar tayyorlash parametrlari (magistratura mutaxassisliklari)ni content-tahlildan o'tkazish quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

- Respublika oliy o'quv yurtlarida (shu jumladan, hududiy filiallarda) "yashil" iqtisodiyotga o'tish uchun eng zarur mutaxassisliklar bo'yicha kadrlar tayyorlash, jumladan biotexnologlar, muqobil (quyosh va shamol) energetika, shuningdek, suv va yer resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha muhandislar, iqlim xavfini baholash, bioiqtisodiyot bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash yo'lga qo'yilgan.
- Shu bilan birga energiya tejamkor inshootlar va texnologiyalarni, jumladan sun'iy intellektni loyihalash, foydalanish va ishlab chiqarish bo'yicha kadrlar tayyorlash ham yo'lga qo'yilgan.

"Yashil" iqtisodiyot uchun tayyorlanayotgan kadrlar

2019-2020 yillarda tayyorlangan kadrlar

- Yer resurslaridan foydalanish va boshqarish
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalari va barqaror atrof-muhit fizikasi
- Biotexnologiyalar
- Atrof-muhit va inson salomatligi
- Mexatronika va robot texnikasi
- Himoyalangan yer meva-sabzavotchiligi

2022-2023 yillarda tayyorlangan kadrlar

- Yarim o'tkazgichli materiallar nanotexnologiyasi
- O'rmonchilik
- Shaharsozlik va landshaft arxitekturasi
- Ekologiya
- Suv xo'jaligida smart (intellektual) o'lchash tizimlari va asboblari
- Bioiqtisodiyot
- Suvni tejovchi sug'orish texnologiyalari
- Aholi yashash joylarini ko'kalamzorlashtirish va landshaftli dizayn
- Mexatronika va robot texnikasi
- Sun'iy intellekt
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalari va barqaror atrof-muhit fizikasi

2019-2020 o'quv yili

5%

2022-2023 o'quv yili

30%

Infratuzilma tarmoqlariga kiritilgan investitsiyalarning iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri baholandi

o'qish vaqti
74 soniya

Xorijiy tajribani o'rganish asosida sog'liqni saqlash, ta'lim, elektr energiyasi va suv ta'minoti, yo'l-transport, ma'lumotlarni qayta ishlash va uzatish tizimlarini rivojlantirishga kiritilgan investitsiyalarning O'zbekistondagi iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholovchi elastiklik koeffitsientlari hisoblab chiqildi.

Hisob-kitoblar O'zbekistonning 14 ta hududi kesimida, 2010-2021 yillardagi yuqorida sanab o'tilgan tarmoqlarga kiritilgan investitsiyalar va yalpi hududiy mahsulot (YaHM) bo'yicha panel ma'lumotlari asosida juft regressiya modellarini tuzish orqali amalga oshirildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda:

infratuzilmaning barcha tarmoqlariga kiritilgan investitsiyalar iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi;

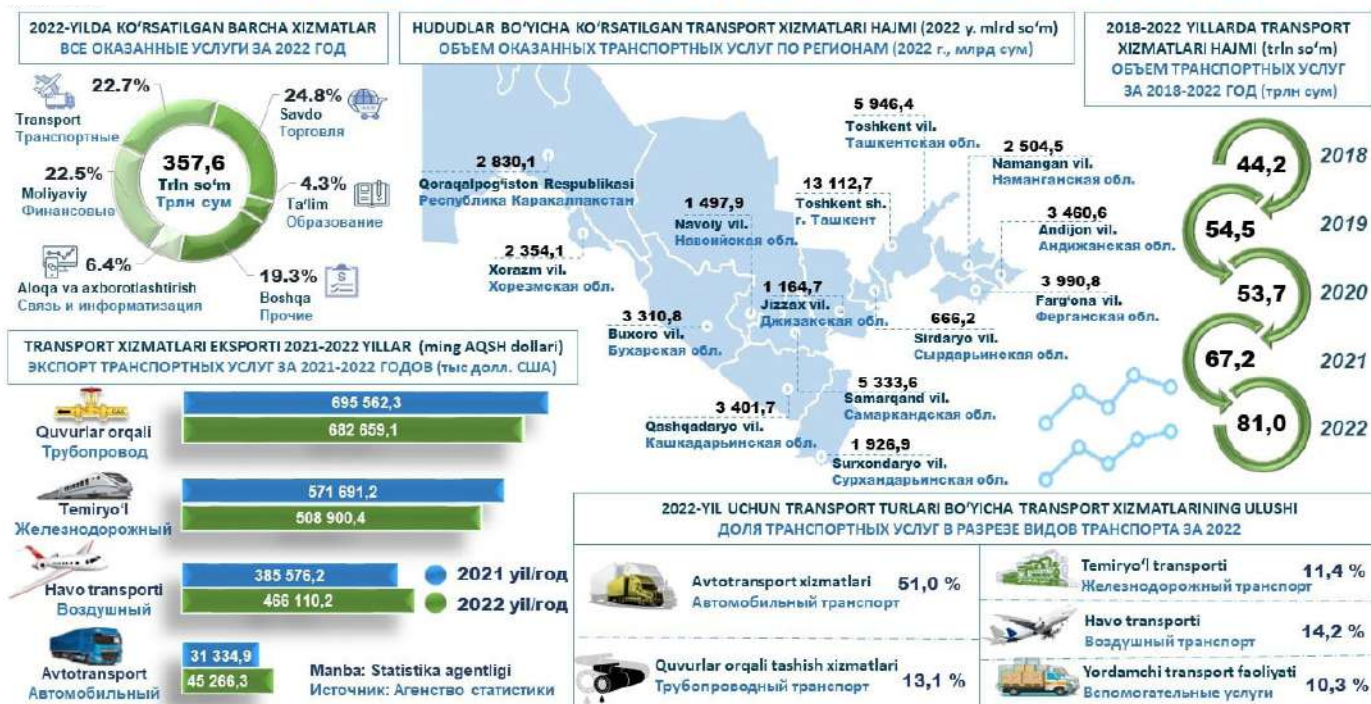
inson kapitalini oshirish bilan bog'liq infratuzilmaga kiritilgan investitsiyalar eng yuqori ta'sir (elastiklik koeffitsienti)ga ega, ya'ni ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlariga kiritiladigan investitsiyalar 1% ga oshganda, YaHM mos ravishda 0,52% va 0,43% ga o'sishi;

transport va raqamlashtirish sohalarini rivojlantirish uchun kiritilgan investitsiyalar ham iqtisodiyotning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega, ya'ni ushbu tarmoqlarga yo'naltirilgan investitsiyalar 1% ga oshganda, YaHM mos ravishda 0,32% va 0,30% ga o'sishi ilmiy asoslandi.

Elektr energiyasi va suv ta'minoti tarmoqlariga kiritiladigan investitsiyalarning ta'siri (elastiklik koeffitsienti) boshqa infratuzilma tarmoqlariga nisbatan pastroq ya'ni, ushbu sohalarga yo'naltirilgan investitsiyalarning 1% ga oshishi, YaHMni mos ravishda 0,16% va 0,08% ga o'sishiga olib keladi. Bunday natija nazariyaga ko'ra, ushbu sohalarga kiritilgan investitsiyalar nisbatan uzoqroq vaqtdan so'ng iqtisodiy foyda keltirishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, ushbu tarmoqlar boshqalarning rivojlanishi uchun asos ekanligini yoddan chiqarmaslik lozim. Ularni rivojlantirmasdan, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarini rivojlantirishga investitsiyalar kiritish kutilgan natijani berishi qiyin.

2022 – YILDA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KO‘RSATILGAN TRANSPORT XIZMATLARI ТРАНСПОРТНЫЕ УСЛУГИ ОКАЗАННЫЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В 2022 ГОДУ

2022-yilda O‘zbekistonda ko‘rsatilgan transport xizmatlari

**o‘qish vaqti
47 soniya**

2022-yil yakunlariga ko‘ra, O‘zbekistonda ko‘rsatilgan bozor xizmatlari hajmi 357 554,5 milliard so‘mni tashkil etgan. Transport xizmatlari iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha bozor xizmatlari tarkibida savdo xizmatlaridan keyin ikkinchi o‘rinni egallagan (22,7%).

Transport xizmatlari orasida avtomobil transporti eng katta ulushga ega (51%). Undan keyingi o‘rinlarni havo transporti (14,2%), quvurlar orqali yetkazish (13,1%) va temir yo‘l transporti (11,4%) egallagan.

Respublika hududlari bo‘yicha ko‘rsatilgan transport xizmatlarining umumiy hajmida eng katta ulushga ega hududlar:

- Toshkent shahri – 13 112,7 milliard so‘m (25,5%);
- Toshkent viloyati – 5 946,4 milliard so‘m (11,6%);
- Samarqand viloyati – 5 333,6 milliard so‘m (10,4%).

Eng past ko‘rsatkichli hududlar:

- Navoiy – 1 497,9 milliard so‘m (2,9%);
- Jizzax – 1 164,7 milliard so‘m (2,3%);
- Sirdaryo – 666,2 milliard so‘m (1,3%).

2022-yilda transport xizmatlar eksportida eng katta ulush quvur orqali tashish xizmatining hissasiga to‘g‘ri kelgan (682 659,1 ming AQSh dollari). Undan keyingi o‘rinlarni temiryo‘l transporti (508 900,4 ming AQSh dollari), havo transporti (466 110,2 ming AQSh dollari) va avtomobil transporti (45 266,3 ming AQSh dollari) egallagan.

Aeroportlarni rivojlantirish uchun davlat-xususiy sheriklikni faollashtirish yo'llari

o'qish vaqti
80 soniya

Dunyo mamlakatlarida xususiy sektorning infratuzilma obyektlari faoliyatidagi ishtiroki ortib bormoqda. Sohaga kapital tushumlarni jalb qilish va faoliyat samaradorligini oshirish bu tendensiyaning asosiy afzalliklaridir.

Aeroportlarga xususiy sektorni jalb qilishning asosan 3 modeli mavjud:

1. To'liq xususiy lashtirish – aeroport aktivlariga egalik huquqini davlat korporatsiyasidan xususiy investorlarga aksiyalarni joylashtirish yoki savdo kelishuvi orqali o'tkazish.
2. Konsessiya bitimi – xususiy operator infratuzilmaga ma'lum miqdorda investitsiya kiritish majburiyatini oladi va keyinchalik xarajatlarini aeroport foydalanuvchilaridan turli to'lovlarni undirish hisobiga qoplaydi.
3. Boshqaruv shartnomasi – aeroport aktivlarini boshqarish uchun xususiy sektor jalb qilinadi.

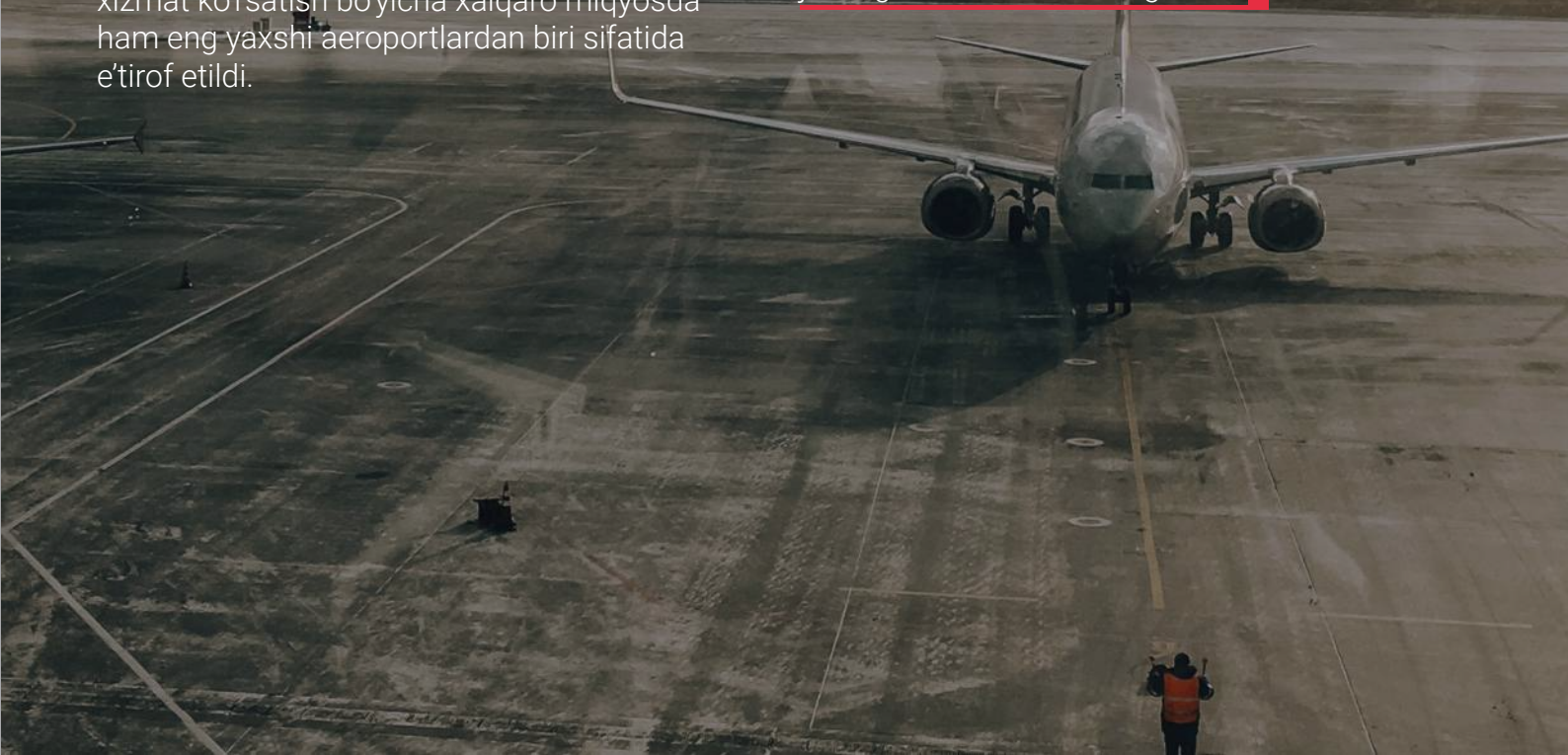
Xalqaro tajribada keng tarqalgan konsessiya shartnomalari asosida jalb qilingan quyidagi misollarni keltirish mumkin:

Abidjandagi Xofe-Buanyi (AERIA) aeroporti, Kot-d'Ivuar. Aeroport xizmatlarini tashkil qilish va rivojlantirish Kot-d'Ivuar hukumati va AERIA o'rtasida imzolangan konsessiya shartnomasi doirasida amalga oshiriladi. Konsessioner boshqaruvi ostida yo'lovchilar oqimi 2010-2019 yillar oralig'ida ikki baravar ko'payib, yiliga 2 million nafardan oshdi. Yo'lovchi terminalining maydoni 11000 m² dan 23000 m² gacha kengaytirildi. 2019-yilda aeroport yo'lovchilarga xizmat ko'rsatish bo'yicha xalqaro miqyosda ham eng yaxshi aeroportlardan biri sifatida e'tirof etildi.

Santiago Aeroporti, Chili. Ushbu aeroport 2015-yilda "Nuevo Pudahuel" kompaniyasi bilan imzolangan 20 yillik konsessiya bitimi asosida faoliyat yuritadi. Konsessiya ko'rinishida kiritilgan 990 million AQSh dollari miqdoridagi sarmoya hisobiga 248 400 m² maydonga ega yangi terminal ishga tushirildi va u Santiago aeroportini Janubiy Amerikadagi eng zamonaviy xalqaro markazga aylantirdi. Aeroportning yillik sig'imi ikki baravar oshdi (16 milliondan 38 million yo'lovchiga), shlyuzlar soni 18 tadan 67 taga, qo'nish yo'laklari soni esa 31 dan 76 gacha ko'paydi.

Bogotadagi "El Dorado" xalqaro aeroporti, Kolumbiya. Mazkur aeroportda 20 yillik konsessiya muddati davomida yangi uchish-qo'nish yo'lagi va taksi yo'llari qurildi. Aeroportning yo'lovchi terminali "Aeronautica Civil" (Aerocivil) davlat agentligi nazorati ostida qoldi. 2007-yilda aeroport konsessiya shartnomasi bo'yicha topshirilganidan so'ng, yo'lovchilarni tashish 235% ga oshdi. Agar 2003-yilda 7 million yo'lovchi o'z manziliga yetkazilgan bo'lsa, 2013-yilda bu ko'rsatkich 25 million nafarga yetdi.

O'zbekistonda ham ushbu yo'nalishda katta qadam qo'yildi. Xususan, 2022-yilda Samarqand aeroporti xususiy kompaniya – "Air Marakanda" xorijiy korxonasi boshqaruviga o'tkazildi. Ushbu kompaniya yo'lovchilar, terminallar, samolyotlar va yerdan turib texnik xizmat ko'rsatish uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oldi.

Tadqiqot doirasida quyidagi natijalar olindi:

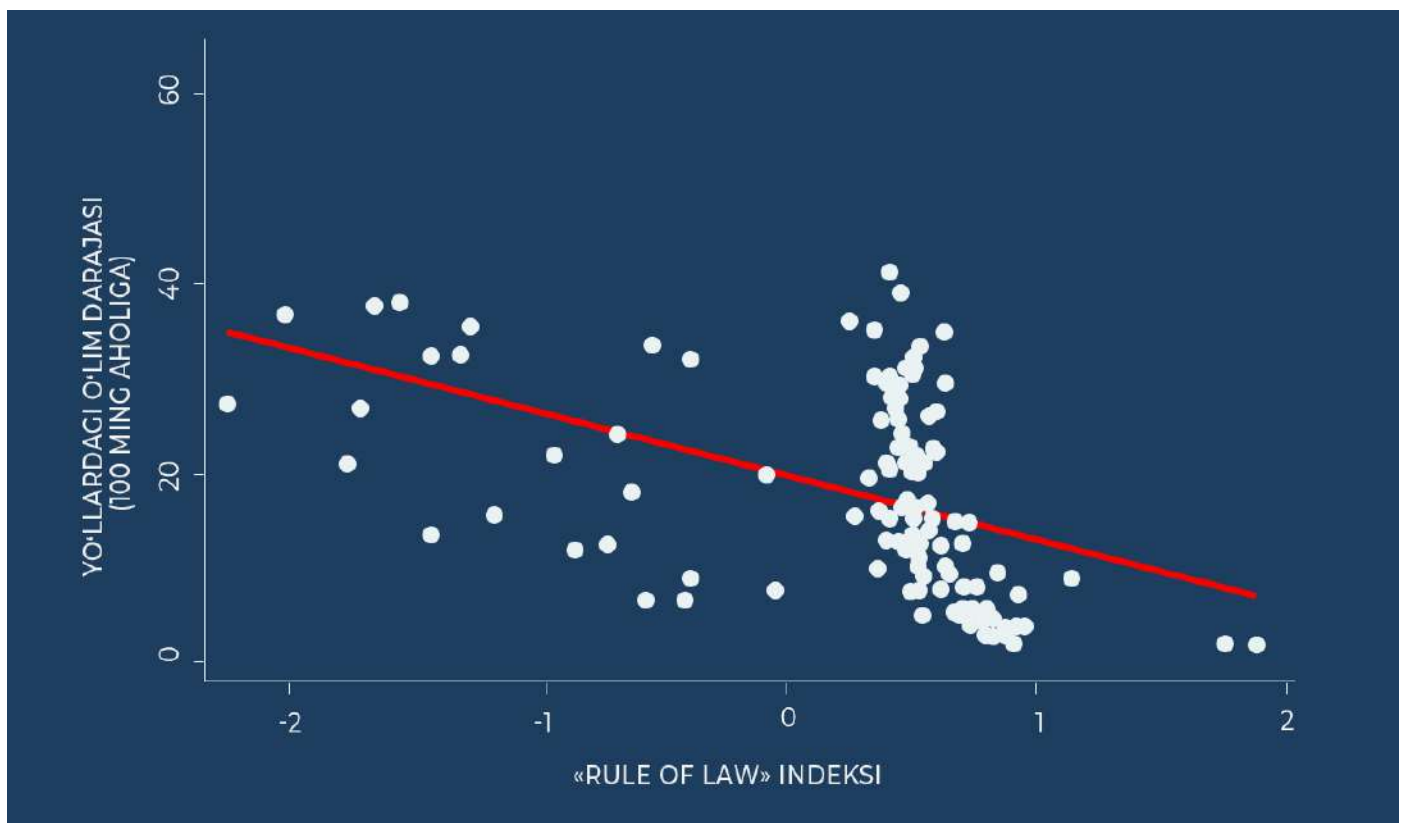
1. Shaharlarda eng yuqori tezlikni soatiga 10 kmga kamaytirish o'lim darajasini yiliga 0,8 kishiga (har 100 000 kishiga) kamaytirishda yordam beradi. O'zbekiston uchun bu 614 nafar insonning hayotini saqlab qolish deganidir.
2. Eng yuqori tezlik o'rtacha harakat tezligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi. Harakat tezligi va sayohat vaqtiga asosiy ta'sir etuvchi omil yo'l infratuzilmasining sifati hisoblanadi.
3. Qonun ustuvorligi (Rule of law) reytingining 1 ballga ortishi har yili yo'llarda o'lim darajasini 3,3 kishiga (har 100 000 kishiga) qisqartirishi mumkin.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili yo'l-transport hodisalarida 1,3 million kishi halok bo'ladi va 20-50 million kishi jarohat oladi. Shu bilan birga, yo'l-transport hodisalarida tufayli jahon iqtisodiyotiga ham sezilarli zarar yetishini ta'kidlash lozim. "Yo'l harakati xavfsizligiga investitsiya qilish: global xususiy sektor majburiyati" nomli tadqiqot natijalariga ko'ra, baxtsiz hodisalar global iqtisodiyotga yiliga 518 milliard dollar zarar keltiradi.

Xalqaro miqyosda tahlil qilish maqsadida biz 140 ta mamlakatga oid ma'lumotlarni to'pladik. Tadqiqot natijalariga asosan, tezlikni pasaytirish transportning o'rtacha tezligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi va yo'llardagi o'lim darajasini qisqartiradi, degan xulosaga kelish mumkin.

Biroq, tezlikni cheklash faqat yo'l harakati qoidalarini yaxshilash va tegishli infratuzilma mavjud bo'lsa, ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu xavfsizlikni ta'minlash va o'rtacha tezlikni saqlashda muhim omil hisoblanadi.

Bundan tashqari, past tezlikda sodir bo'lgan yo'l-transport hodisalarida og'ir jarohatlar ulushi kamayadi. Bu sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytirish va halokatdan keyin odamlarning tezroq sog'ayishiga imkon yaratadi. Iqtisodiy nuqtai nazardan, yo'l-transport jarohatlari natijasidagi zarar past daromadli mamlakatlarda yalpi milliy mahsulotning taxminan 1% gacha, o'rta daromadli mamlakatlarda 1,5% gacha va yuqori daromadli mamlakatlarda 2% gacha teng deb hisoblanadi.

Ta'lim muassasalari rivojlanishning asosi hisoblangani uchun, ularni oqilona joylashtirish shaharsozlikning muhim jihatlardan hisoblanadi. Masalan, 2012 yilda Moskvada yo'llardagi yuklamani kamaytirish maqsadida 2020 yilgacha mavjud beshta yirik poytaxt universitetlari uchun Moskva halqa yo'li tashqarisida o'quv kampuslar qurish rejalashtirilib, bir nechta nufuzli OTMLar optimallashtirishga qaror qilingan. Shuningdek, jahonning QS World University Ranking reytingidagi 25 ta eng nufuzli OTMLarning 9 tasi poytaxt shaharlarda va qolgan 16 tasi poytaxt shaharlardan tashqarida joylashgan.

Tadqiqotda Toshkent shahri yo'llarining tirbandlik darajasi:

- yo'llardagi o'rtacha tezlik;
- tirbandlik mavjud yo'llar uzunligi;
- ijtimoiy so'rovnoma natijalari bo'yicha baholandi.

Ma'lumot uchun: Tirband yo'llar uzunligi QGIS dasturi vositasida QuickMapServices ma'lumotlari asosida o'lchandi. Tirbandlik xaritasi bo'yicha avtomobil yo'lda 10 km/soatdan kam tezlikda harakatlansa – to'q qizil, 10-25 km/soat oraliqdagi tezlik – qizil, 25-45 km/soat oraliq – sariq va 45 km/soat dan yuqori tezlik – yashil rangda ifodalanadi. Shuni inobatga olib, faqat qizil va to'q qizil rangli yo'llar tahlil qilindi.

Tadqiqot natijasida quyidagilar aniqlandi: bugungi kunda Toshkent shahrida tirbandlik yuqori yo'llarning jami uzunligi 120 kmdan oshib, bu Toshkent shahridan Guliston shahrigacha bo'lgan masofadan (119 km) ham ortiq. Respublika OTMLarining 43% Toshkent shahrida joylashgan bo'lib, jami talabalarining 34% (354 ming) poytaxtda tahsil oladi.

So'rovnoma ishtirokchilarining 47%i tirbandlikni keltirib chiqaruvchi uch asosiy sababdan biri sifatida aynan o'qishga qatnovchilar tufayli faollikning ortish holatlarini qayd etdi. So'rovda ishtirok etgan talabalarining 78%i tirbandlikni asosiy muammolardan biri, deb baholashgan.

So'rovnomada qatnashgan talabalarning 9,3%i bo'sh vaqtlarida kira qilishini bildirib, ularning 91%ni Toshkentga boshqa hududdan kelib o'quvchi talabalar tashkil etgan. Bu ularning kundalik ehtiyojlarini qondirish uchun qo'shimcha ishlashlariga to'g'ri kelayotganini va ta'lim sifatiga salbiy ta'sir qilishini ko'rsatadi.

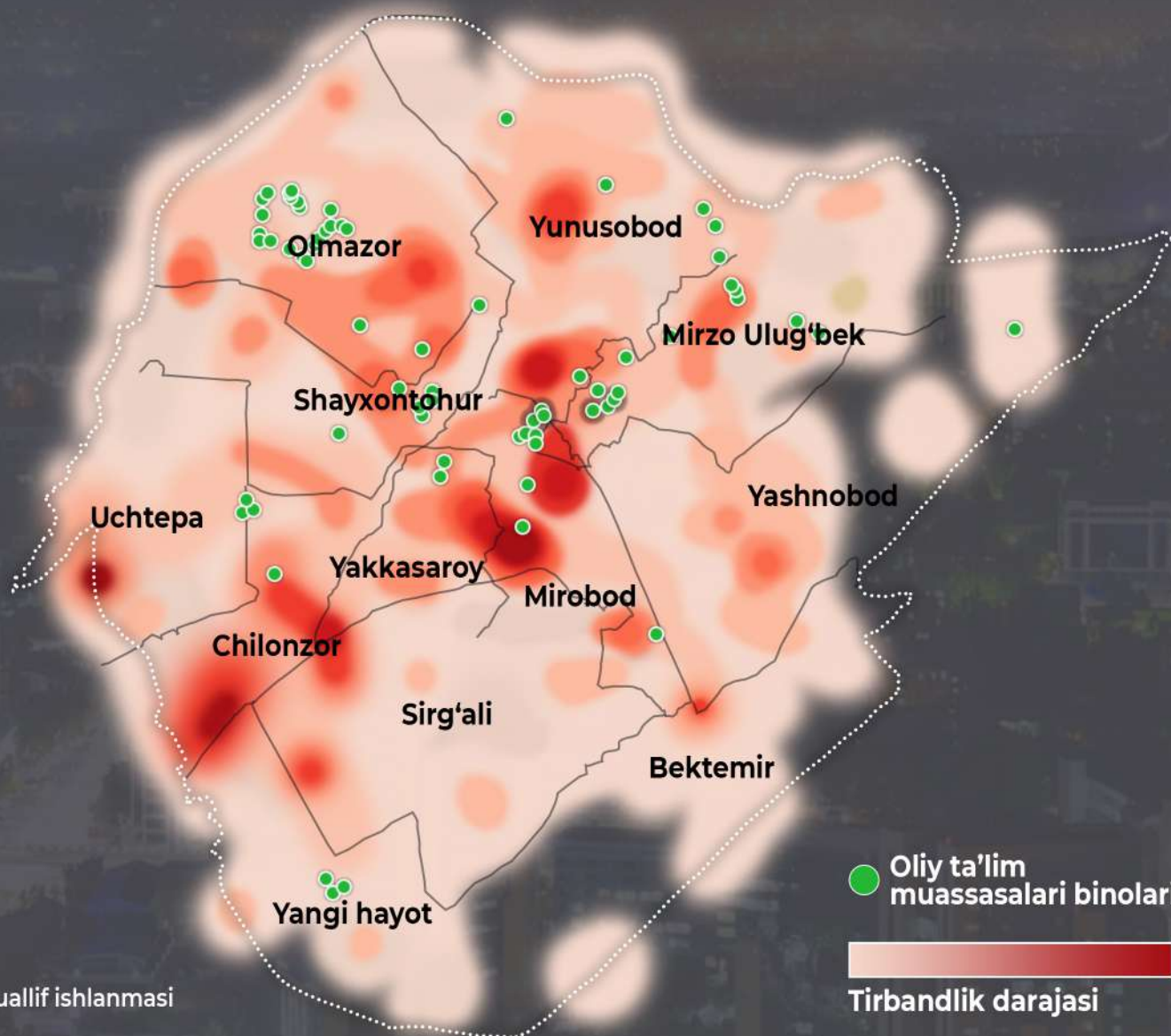
Talabalar uchun o'qish davridagi faollikning ortishi o'ta tirband yo'llar uzunligi 8,5 kmdan 11,3 kmgacha oshishiga sabab bo'ladi.

O'qish davrida tirbandlikning ortishi sababli 1 yilda atmosferaga qo'shimcha 507 tonna CO2 ajralib chiqib, bu holat qo'shimcha 19 031 tup daraxt ekish yoki 53 gektar yashil hudud barpo etishni talab qiladi.

Ta'kidlash joizki, OTMLarning poytaxtda markazlashuvi boshqa hududlardan ko'plab yoshlarning Toshkent shahriga kelib ta'lim olishlariga olib kelmoqda. Toshkent shahrida narxlarning boshqa hududlarga nisbatan yuqoriligi, talabalar turar joylarining yetishmasligi va ijara narxining balandligi ta'lim xarajatlari bir necha barobarga ortib ketishiga olib kelmoqda.

Iqtisodiyotning ma'lum tarmog'i uchun mutaxassislar tayyorlovchi ta'lim muassasalarini shu tarmoqqa ixtisoslashgan hududlarga joylashtirish fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlab, ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, OTMLar atrofida xizmat ko'rsatish obyektlarining ko'payishi hududlarning iqtisodiy rivojlanishiga multiplikativ ta'sir qilib, hududlararo tabaqalashuv darajasini qisqartiradi.

Toshkent shahrining tirbandlik xaritasi

Tirbandliklar jahondagi aksariyat yirik shaharlar uchun katta muammoga aylanib ulgurgan. Inrix ma'lumotlariga ko'ra, tirbandlik tufayli Londonda bitta haydovchi yiliga o'rtacha 156 soat, Chikagoda 155 soat, Parijda 138 soat ortiqcha vaqt sarflaydi.

Tirbandlik Toshkentda ham jiddiy muammo. Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda Toshkent shahri hududida jismoniy shaxslarga tegishli avtomashinalar soni 562,1 mingtani tashkil etgan va doimiy yashovchi har 1 000 kishiga 178 ta avtomobil to'g'ri kelgan.

Tadqiqot davomida Toshkent shahri aholisining tirbandlikka munosabati va uni kamaytirish bo'yicha takliflarini o'rganish maqsadida ijtimoiy so'rov tashkil etildi. Unda jami 891 kishi ishtirok etdi. Ishtirokchilarning 60,8% ini avtomobil haydovchilari tashkil etdi. Shundan 10,3% i ayollardir.

So'rov natijasida quyidagilar aniqlandi:

Avtomobil boshqarmasligini ta'kidlagan ishtirokchilarning 41,8% i avtobus, 27,5% i metro, 24,1% i taksi, 1,7% i mikroavtobus xizmatidan foydalanishini va 4,9% i piyoda yurishini bildirgan. Jamoat transportidan ko'proq ayollar (33,1%) va yoshlar (36,5%), shaxsiy transportdan erkaklar (33,1%) foydalanishi ma'lum bo'ldi.

So'rovda ishtirok etgan poytaxt aholisining 74% i tirbandlikni asosiy muammolardan biri, 21% i o'rta darajadagi muammo va 5% i boshqa muammolar qatorida unchalik muhim emas, deb hisoblashini bildirgan.

Tirbandlikdan avtobus va mikroavtobus yo'lovchilari boshqalarga qaraganda ko'proq aziyat chekmoqda. Shu bois avtobusdan foydalanuvchilarning 82,9% i, mikroavtobus yo'lovchilarining 83,3% i tirbandlikni poytaxtning asosiy muammolaridan biri sifatida qayd etgan.

So'rovda qatnashganlarning 62,2% i tartibsiz haydovchilar, qoidabuzarliklar, noto'g'ri parkovka, 57,6% i yo'llardagi nosozliklar, 46,8% i o'qishga qatnovchilar hamda 41,2% i ishga qatnovchilar tufayli faollikning ortishini tirbandlikni keltirib chiqaruvchi asosiy sabablar sifatida qayd etgan.

Respondentlar birinchi o'rinda kichik halqa yo'lidagi chorrahalar (136 marotaba), Bunyodkor shoh ko'chasidagi chorrahalar (106 marotaba) tartibga keltirish lozimligini qayd etgan.

So'rov ishtirokchilarining 41,8% i tirbandlik tufayli yo'l uchun ko'proq vaqt rejalashtirishini, 39,1% i tirbandlik yo'q yo'llardan yurishini, 16,9% i tirbandlik kamayishini kutishini aytgan.

Bildirgan fikrlar orasida jamoat transporti (avtobuslar) uchun infratuzilmalarni yaxshilash, parkovkalarni to'g'ri shakllantirish, ko'pqavatli avtoturargohlar, piyodalar uchun yerosti o'tish yo'llari va ko'priklar qurish, metro liniyalarini kengaytirish, yo'l harakati qoidalariga qat'iy amal qilinishini ta'minlash, raqamli boshqaruvga o'tish kabi takliflar ko'p uchraydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 16-fevraldagi qarori ham jamoat transporti tizimini isloh qilishni ko'zda tutadi. Unga asosan, Toshkent shahri jamoat transporti uchun tabiiy gaz vositasida harakatlanuvchi 700 dona avtobus va 300 dona elektrobus xarid qilish belgilangan. Joriy yilning mart oyi yakuniga qadar Xitoydan 110 dona avtobus va 150 dona elektrobus yetkazib berilishi kutilmoqda. Bu sa'y-harakat tirbandlik muammosini hal etishda yordam berishi bilan bir qatorda poytaxtdagi ekologik vaziyat uchun ham ijobiy ahamiyatga ega.

Nobel mukofotining 2019-yildagi sohiblaridan biri Ester Dyuflo o'tkazgan tadqiqotga ko'ra, jahon miqyosida 2,5 milliard kishi sanitariya talablariga javob bermaydigan hojatxonalardan foydalanadi va qishloq joylarda sanitariya talablariga javob beruvchi hojatxonalarni qurish diareya bilan kasallanish holatlarini 30-50 foizga kamaytiradi.

PMTI tomonidan hududlarga chiqib o'tkazilgan tadqiqot bu yerda istiqomat qiluvchi aholi hojatxonalarning sanitariya talablariga javob bermasligiga oid indikatorni kambag'allik uchun ahamiyatsiz deb hisoblashini ko'rsatdi.

Aslidachi? Sanitariya sharoiti qanchalik muhim?

Tadqiqotlarga ko'ra, Hindistonda diareya tufayli har yili 400 ming nafardan ortiq kishi hayotdan bevaqt ko'z yumadi. Inson axlatining 1 grammida 10 milliontagacha virus, milliontagacha bakteriya, mingtagacha parazit kistasi va yuzga yaqin parazit tuxumi bo'lishi mumkin.

Sanitariya talabiga javob bermaydigan maktab hojatxonalari bolalarning u yerga kirmasligiga sabab bo'ladi. Shvetsiyada 6-16 yosh oralig'idagi bolalar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalari bolalarning salkam 16 foizi maktabda kichik hojatga umuman chiqmsligini ko'rsatdi.

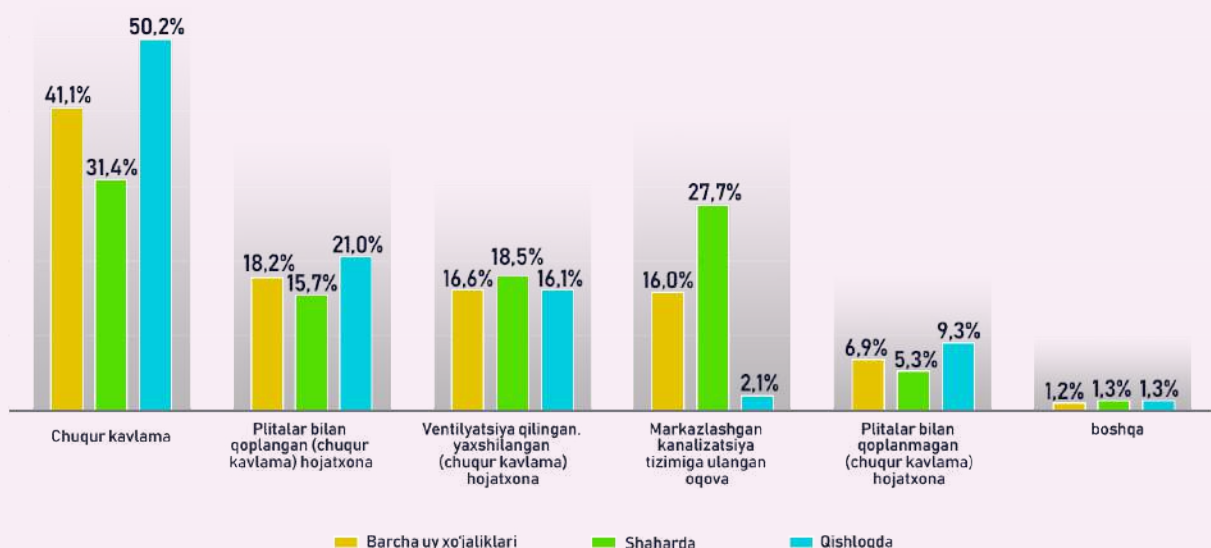
Bu holat yoshi kattaroq (13-16 yosh) bolalar orasida yanada yomonroq – 25 foiz. Bolalar asosiy sabab sifatida maktabdagi hojatxonaning ko'rinishi va hidini keltirgan. Bu esa kun davomida bolalarning yetarlicha suv ichmasligiga olib keladi. Chunki ular hojatga chiqmaslik uchun ham suv ichishdan o'zlarini tiyadi.

O'zbekistonda ahvol qanday?

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va BMT Bolalar jamg'armasi (UNICEF) ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda O'zbekistondagi maktablarning 13 foizida qo'lni sovun va suv bilan yuvish uchun sharoit bo'lmagan. Maktablarning 83 foizi toza ichimlik suvi, 78 foizi esa sanitariya vositalaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lgan.

PMTI hisob-kitoblariga ko'ra, O'zbekistonda aholining 41 foizi sanitariya sharoitiga javob bermaydigan chuqur kavlama ko'rinishidagi hojatxonadan foydalanadi. Qishloqlarda bu ko'rsatkich 50 foizdan yuqori. Hozirgi holatda sanitariya talablariga javob bermaydigan chuqur kavlamalarni ventilyatsiya qilinadigan va plitalar bilan qoplangan holatga keltirish tavsiya etiladi. Birinchi qadam sifatida, ushbu chora-tadbirlarni maktablarda boshlash va sanitariya talabiga javob bermaydigan barcha maktab hojatxonalarni ta'mirlash maqsadga muvofiq.

Uy xo'jaliklaridagi hojatxonalarning turlari (foizda)

Tahlil asosida quyidagi natijalar aniqlandi:

- inqiloblar va hokimiyatni kuch bilan egallash iqtisodiyotni sezilarli sekinlashuviga olib keladi (YaIM ning aholi jon boshiga ulushi 11%ga qisqargan);

- YaIMning o'sish sur'ati va YaIMning aholi jon boshiga ulushi kabi iqtisodiy ko'rsatkichlar eng katta salbiy ta'siriga uchraydi;

- barqaror bo'lmagan ichki vaziyat to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimining, shuningdek, mamlakat ichki investitsiya salohiyatining pasayishiga olib keladi;

- inqilobdan keyingi davrda davlat siyosatida tez-tez uchraydigan hodisa bu byudjet xarajatlarning, xususan, ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan xarajatlarning qisqartirilishidir.

Mazkur xulosalarni turli xorijiy tadqiqotchilarning natijalari ham tasdiqlaydi.

Stokgolm o'tish davri iqtisodiyoti instituti dotsenti va iqtisodchisi Erik Meyersson quyidagi xulosalarni keltiradi:

1. Demokratik mamlakatlarda hokimiyatni kuch bilan egallash aholi jon boshiga to'g'ri keladigan o'sish sur'atining yiliga 1-1,3% ga pasayishiga olib keladi;

2. To'ntarishlar istiqbolli iqtisodiy islohotlarning, ayniqsa moliya sektorida, to'xtab qolishiga olib keladi;

3. Demokratik davlatlarda investitsiyalar oqimining kamayishi, ta'lim darajasining pasayishi va bolalar o'limining oshishi bilan muvaffaqiyatli to'ntarishlar o'rtasida uzoq muddatli o'zaro bog'liqlik mavjud.

Tadqiqotchi Melise Jaud ham shunday xulosalarga kelganlar:

- to'ntarishdan so'ng YaIM ning aholi jon boshiga ulushi odatda yiliga 7-11%ga qisqaradi;

- to'ntarish davri uzoq kechgan holatlarda, iqtisodiy pasayish 21% gacha yetishi va uzoq muddat davom etishi mumkin;

- siyosiy tizimdagi o'zgarishlar keskin ravishda sodir bo'ladi, bu esa mamlakatda investitsion faollikning pasayishiga olib keladi.

Unda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasi, vazirlik va idoralar, oliy ta'lim muassasalari, OAV vakillari ishtirok etdi.

Ma'lumki, O'zbekiston 2015-yilning sentyabr oyida dunyodagi 192 ta mamlakat bilan birgalikda BMTning barqaror rivojlanish bo'yicha 2030-yilgacha bo'lgan Global kun tartibiga qo'shilgan va uni bajarish yuzasidan majburiyat olgan va 2019-yilda Birinchi ixtiyoriy milliy hisobotni tayyorlab, uni BMTning xalqaro forumida taqdim etgandi.

Mazkur Ikkinchi ixtiyoriy milliy hisobotning dastlabki variantida O'zbekistonning barqaror rivojlanish maqsadlarini moliyalashtirish, xususiy sektor va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ayollar va yoshlar, gender tengligini ta'minlash bo'yicha salohiyati va imkoniyatlari ochib berilgan.

Hisobotda mamlakatning barqaror rivojlanishi yo'lidagi ichki va tashqi tahdidlar, so'nggi yillarda barqaror rivojlanishning alohida milliy maqsad hamda vazifalarini amalga oshirishda erishilgan yutuqlar, natijalar va kamchiliklar,

yaqin vaqt ichida barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarga erishish bo'yicha tashlanayotgan aniq qadamlar haqida ham so'z yuritilgan.

Mazkur hisobot dastlabki variant bo'lgani bois ochiq muhokama qilish uchun fuqarolik jamiyati institutlari, OAV, vazirlik va idoralar, xalqaro tashkilotlarning vakillariga taqdim etildi. Maqsad uni yanada takomillashtirish. Taqdimot davomida ham bir qator takliflar bildirildi. Xususan, bu takliflar orasida hisobotda korrupsiyaga qarshi kurashni aks ettirish, jamiyat hayotida parlamentning rolini oshirish, axborot bazasini yaxshilash, sog'liqni saqlash tizimiga ko'proq e'tibor qaratish va boshqalar bor.

Endi hisobotning dastlabki varianti bildirilgan takliflar asosida qayta ko'rib chiqiladi, takomillashtiriladi va so'ngra ko'rib chiqish uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi hamda Iqtisodiyot va moliya vazirligiga kiritiladi. Takomilga yetkazilgan Ikkinchi ixtiyoriy milliy hisobot 2023-yilning iyun oyida Birlashgan Millatlar tashkilotiga taqdim etiladi.

INSTITUT JAMOASI

